

Tapio Järvensivu

OIKEUS PUHUA USKOSTA

Uskonnollinen ilmaisu sanan- ja
uskonnonvapauden sekä vihapuheen
näkökulmasta

Johtamisen ja talouden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Tapio Järvensivu: Oikeus puhua uskosta – uskonnollinen ilmaisu sanan- ja uskonnonvapauden sekä vihapuheen näkökulmasta
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Julkisoikeus
Syyskuu 2020

Avainsanat: Uskonnonvapaus, sananvapaus, uskonnollinen ilmaisu, vihapuhe, perusoikeudet, ihmisoikeudet.

Tutkielmassa tarkastellaan sanan- ja uskonnonvapauden sekä vihapuheen näkökulmasta yksilön oikeutta puhua omasta uskostaan. Uskonnollisen ilmaisun vapautta sekä sen rajoja ei ole aiemmin tutkittu kotimaisessa oikeustieteellisessä tutkimuksessa.

Tutkimusongelma on, etteivät uskonnollisen ilmaisun rajat ole selkeästi tiedossa. Haasteellisuutta lisää aihetta koskevan sääntelyn sekä käsitteistön monimutkaisuus sekä tulkinnanvaraisuus. Tutkimuksessa etsitään vastausta seuraavaan tutkimuskysymykseen: *Missä rangaistavan vihapuheen ja sallitun uskonnollisen ilmaisun välinen raja kulkee sanan- ja uskonnonvapauden uskonnolliselle ilmaisulle antaman perus- ja ihmisoikeudellisen suojan näkökulmasta?*

Työn keskeisimpänä tutkimusmenetelmänä toimii lainoppi. Kirjoittaja pyrkii oikeusdogmaattisen laintulkinnan kautta löytämään vastauksen asetettuun tutkimuskysymykseen. Tutkimuksessa ei esiinny varsinaista oikeusvertailua, vaikkakin liitynnät ulkomaiseen tutkimuskirjallisuuteen, Euroopan unionin tuomioistuimen toimintaan sekä kansainvälisiin ihmisoikeusvelvoitteisiin näkyvät työssä vahvoina. Näiden lisäksi myös kotimainen tutkimuskirjallisuus, tuomioistuinratkaisut sekä lainsäädäntö ovat tutkimuksen keskeisintä aineistoa. Tutkimuksessa tarkastellaan sallitun sekä rangaistavan uskonnollisen ilmaisun rajatapauksen yleispiirteitä: tarkastelun tavoitteena on lisätä ymmärrystä aiheesta sekä löytää työkaluja erilaisten rajatapauksen ratkaisemiseksi.

Tutkimuksessa todetaan, että uskonnollinen ilmaisu kuuluu sanan- ja uskonnonvapauden ytimeen, minkä vuoksi sen rajoittamiseen kohdistuu erityisvaatimuksia. Uskonnollinen ilmaisu nauttii taiteellisen ja poliittisen ilmaisun kaltaista erityisen vahvaa suojaa: esimerkiksi uskonnollisaiheinen kantaottava maalaus nauttii samanaikaisesti sekä uskonnonvapauden-, sananvapauden- sekä taiteen vapauden suojaa. Tällaisissa tilanteissa ilmaisun suoja ulottuu horisontaalisesti laajemmalle. Uskonnollisen ilmaisun sekä rangaistavan vihapuheen välille on vaikea tehdä selkeää rajanvetoa. Aiheen monimuotoisuus ei salli tapauksen ratkaisemista tiettyjen ennalta-asetettujen ratkaisumallien mukaan. Esimerkiksi Wienin yleissopimuksessa esitetty perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkintatapa sekä sanamuodon mukainen tulkinta toimivat vahvoina uskonnollisen ilmaisun oikeuttajina kollisiotapauksissa.

Vihapuheeseen ja uskonnolliseen ilmaisuun liittyvälle lainsäädännön tarkentumiselle ja selkeytymiselle on merkittävä tarve. Uskonnollisen ilmaisun eri muotojen ja ulottuvuuksien tutkiminen toisi merkittävällä tavalla lisää ymmärrystä aihetta koskevaan tutkimukselliseen kenttään.

TIIVISTELMÄ

LÄHTEET

1 JOHDANTO	1
1.1 Johdatus aihepiiriin	1
1.2 Tutkimusongelma, tutkimustehtävä, tutkimuskysymys ja tutkimuksessa käytettävät menetelmät	6
1.3 Keskeisiä käsitteitä.....	9
2 USKONNOLLISEN ILMAISUN VAPAUS	28
2.1 Uskonnollisen ilmaisun vapauden tarkastelun lähtökohtia	28
2.2 Uskonnollinen ilmaisu sanan- ja uskonnonvapautta koskevien kotimaisten säädösten näkökulmasta	29
2.3 Uskonnollinen ilmaisu valtiosopimuksissa esitettyjen sanan- ja uskonnonvapaussäädösten näkökulmasta	34
2.3.1 Valtiosopimusten tulkintaperiaatteista	34
2.3.2 Valtiosopimusten tarkastelua.....	38
2.4 Tuomioistuinten vaikutus sanan- ja uskonnonvapautta sekä uskonnollista ilmaisua käsittelevään oikeudelliseen todellisuuteen	44
3 USKONNOLLISEN ILMAISUN RAJOITTAMINEN	65
3.1 Uskonnollisen ilmaisun rajojen tarkastelun lähtökohtia.....	65
3.2 Sanan- ja uskonnonvapauden rajoittaminen kansallisella tasolla.....	66
3.3 Sanan- ja uskonnonvapauden rajoittaminen valtiosopimuksissa.....	70
3.4 Uskonnollisen ilmaisun rajoittaminen.....	75
4 YHTEENVETO JA POHDINTAA	78

LÄHTEET

TEOKSET

Arai, Y. (2014). *Article 10: Freedom of expression*.

Barendt, E. (2005). *Freedom of speech*. OUP Oxford.

Bob, C. (2014). *The global battle over religious expression: Sweden's Åke Green case in local and transnational perspective*. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40(2), 212-229.

Bonotti, M. (2017). *Religion, hate speech and non-domination*. *Ethnicities*, 17(2), 259-274.

Dworkin, R. (1992). *The coming battles over free speech*. *The New York Review of Books*, 11, 55-8.

Fish, S. (1994) *There's No Such a Thing as Free Speech, and It's a Good Thing, Too*. New York: Oxford University Press.

Hallberg, P., Karapuu, H., Ojanen, T., Scheinin, M., Tuori, K., & Viljanen, V. P. (2011). *Perusoikeudet*.

Hautamäki, V. P. (2011). *Perusoikeuden ydinalue argumenttina*. LM, 1, 2011.

Hautamäki, V. P. (2016). *Ydinalueen koskemattomuusvaatimus perusoikeuksien yleisenä rajoitusedellytyksenä*. Edilex-artikkeli. Julkaistu Edilexissä, 11.

Heinonen, A. & Nordenstreng, K. (2015). *Yhteen veto: Sananvapaus tarkkailussa*. Teoksessa: Nordenstreng, K. (toim.): *Sananvapaus Suomessa*. WSOY, Helsinki.

Heinonen, O. (1994). *Det är skäl att fortsätta diskussionen om motivering av dom*. *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland*, 151-159.

Hirvelä, P., & Heikkilä, S. (2017). *Ihmisoikeudet: käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön*. Alma Talent.

Hoikka, M. (2009). *Sananvapaus Euroopan unionin oikeudessa*. Suomalainen lakimiesyhdistys.

Hokkanen, P. (2010). *Uskonnon harjoittaminen – käsite ja rajat*.

Huovila, M. (2005). *Oikeuslähdeoppi ja oikeudellinen argumentaatio rikostuomion perusteluissa*. Teoksessa Huovila, Mika-Lahti, Raimo-Ojala, Timo: *Rikostuomion perusteleminen*. Helsingin hovioikeuden julkaisu. Helsinki, 13-99.

- Husa, J. (2008). *Sosiaaliset perusoikeudet ja perusoikeusjärjestelmä – eräitä näkökohtia perusoikeusjärjestelmän sisäisestä systematiikasta*. Teoksessa: *Juhlakirja Pentti Arajärvi 1948 – 2/6 – 2008* (toim. Muukkonen, Matti ym.). s. 13–26.
- Jauhiainen, J. (2018). *Sananvapaus ja uskonnonvapaus oikeudenmukaisuusteoriassa*.
- Jyränki, A. (2003). *Valta ja vapaus-valtiosääntöoikeuden yleisiä kysymyksiä*. Talentum.
- Kant: I. (1996) *Mitä on suuntautuminen ajattelussa: suomennos* teoksessa J. Kotkavirta, A. Mattila ja S. Nyysönen, *Ajatus – johdatus filosofiaan*. Opettajan materiaali. Helsinki: WSOY.
- Korpisaari, P. H. (2015). *Sananvapaussäädäntö 2000-luvulla*. Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.): *Sananvapaus Suomessa*. WSOY, Helsinki.
- Kortteinen, J. (1996). *Sananvapaus ihmisoikeutena*. Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.): *Sananvapaus Suomessa*. WSOY, Helsinki.
- Leino, P. O. (2004). *Kirkko ja perusoikeudet*. Teologinen Aikakauskirja, 109(2), 146–151.
- Linna, T. (2004). *Oikeuden väärinkäytön kielto ja sen sovelluksia*. Lakimies, 4(2004), 622–638.
- Mill, J.S. (1982) *Vapaudesta*. Helsinki: Librum.
- Neuvonen, R. (2010). *KHO 2010: 53: keskusrikospoliisi ja lapsipornosivun poistaminen*. Lakimies 108 (2010): 7–8.
- Neuvonen, R. (2012). *Sananvapauden sääntely Suomessa*.
- Neuvonen, R. (2012). *Taistelu sananvapauden rajoista ja käsitteistä*. niin & näin, 68.
- Neuvonen, R. (2015). *Vihapuhe Suomessa*. Helsinki: Edita.
- Neuvonen, R. J. P. (2015). *Uudistettu yksityiselämän ja kunniansuoja Suomessa*. Defensor legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja, 96(5/2015), 864–882.
- Neuvonen, R., & Rautiainen, P. (2013). *Perusoikeuskonkurrenssi Suomen perusoikeusjärjestelmässä*. Lakimies, 2014(6), 1011–1031.
- Neuvonen, R., & Rautiainen, P. (2015). *Perusoikeuksien tunnistaminen ja niiden sisällön määrittäminen Suomen perusoikeusjärjestelmässä*. Lakimies 113 (2015): 1.
- Nordenstreng, K. (2015). *Sananvapaus Suomessa*. Tampere University Press.
- Nuotio, K. (1996). *Oikeuden toteutumisesta monimutkaistuvassa yhteiskunnassa*. Lakimies, 7, 1019–1035.
- Ollila, R. (2011). *Lex Hymyn uudet tulkinnat. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen merkitys yksityiselämän suojaan*. Defensor Legis, 3(2011), 338–350.

- Ollila, R. (2012). *Parlamentaarinen immuniteetti ja poliitikkojen sananvapaus*. Lakimies 110 (2012): 4.
- Pellonpää, M., Gullans, M., Pölonen, P., & Tapanila, A. (2012). *Euroopan ihmisoikeussopimus*. (5. uud. p.). Helsinki: Talentum.
- Pohjolainen, T. (2015). *Suurlakosta perusoikeusuudistukseen: Sananvapauden sääntely Suomessa 1900-luvulla*.
- Puolimatka, T. (2020). *Saanko luvan – sanoa? Sananvapaus ja vihapuhe*. Perussanoma.
- Pöyhkäri, R., Haara, P., & Raittila, P. (2013). *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa*. Tampere University Press.
- Rask, R. (2012). *Vihapuhe Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa*. Toim. Ervo, L., Lahti, R., Siro, J. 2012. teoksessa *Perus- ja ihmisoikeudet rikosprosessissa*.
- Rauta, J. (2019). *Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2018*.
- Rautiainen, P. (2007). *Taiteen vapaus perusoikeutena* (Master's thesis).
- Rautiainen, P. (2012). *Kuvataiteilijan oikeudellinen asema: Ammattimaista taiteellista toimintaa rajoittava ja edistävä oikeussääntely*. Tampere University Press.
- Rautiainen, P. (2015) *Vihapuhe taiteessa*. Teoksessa Neuvonen, R. (toim.) *Vihapuhe Suomessa*. Edita Publishing.
- Saarijärvi, S. (2015). *Sananvapaus ja vihapuhe*.
- Saraniva, S. (2018). *Perusoikeuksien ydinalueen koskemattomuuden vaatimus* (Master's thesis).
- Saraviita, I. (2005). *Suomalainen perusoikeusjärjestelmä*. Talentum.
- Scheinin, M. (1991). *Ihmisoikeudet Suomen oikeudessa: valtiosääntöoikeudellinen tutkimus kansainvälisten ihmisoikeussopimusten valtiosisäisestä voimassaolosta sekä ihmisoikeus- ja perusoikeusnormien sovellettavuudesta Suomen oikeusjärjestyksessä*. Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Siltala, R. (2003). *Oikeustieteen tieteenteoria*. Suomalainen lakimiesyhdistys.
- Sipponen, K. (2015). *Esipuhe*. Teoksessa Kaarle Nordenstreng (toim.): *Sananvapaus Suomessa*. WSOY, Helsinki.
- Summers, R. S., & Taruffo, M. (1991). *Interpretation and comparative analysis*. Interpreting statutes: A comparative study, 461–510.
- Suoninen, A. (2017). *Kiihottaminen kansanryhmää vastaan Suomen lainsäädännössä ja oikeuskäytännössä*.

Tulkens, F. (2012, October). *When to say is to do Freedom of expression and hate speech in the case-law of the European Court of Human Rights*. In Strasbourg: Seminar on Human Rights for European Judicial Trainers.

Tuori, K., & Lavapuro, J. (2011). *Perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien turvaamisvelvollisuus (PL 22 §)*. Teoksessa *Perusoikeudet* (s. 809–820). Werner Söderström lakitieto.

Van Dijk, P., Hoof, G. J., & Van Hoof, G. J. (1998). *Theory and practice of the European Convention on Human Rights*. Martinus Nijhoff Publishers.

Widlund, J. (2018). *Sananvapaus vastaan vihapuhe: vihapuheen haasteet modernille sananvapaudelle*.

Viljanen, J. (1995). *Euroopan ihmisoikeusopimuksen rajoituslausekkeen tulkinnan yhteys perusoikeusuudistukseen – kohti yleistä perus- ja ihmisoikeuksien rajoituskriteeristöä*. *Oikeus* 1995, s. 372–382.

Viljanen, J. (2005). *Euroopan ihmisoikeussopimus perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä*. Teoksessa: *Oikeustiede–Jurisprudentia XXXVIII*. Helsinki: Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja, 461–520.

Viljanen, V. P. (2001). *Perusoikeuksien rajoitusedellytykset*. WSOY lakitieto.

Viljanen, V. P. (2002). *Onko sananvapaus poliittinen perusoikeus?* Teoksessa Heikki Kulla ym., *Viestintäoikeus*. Helsinki, s. 85–98.

INTERNET-LÄHTEET

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vuosiraportti vuodelta 2019, haettu osoitteesta https://www.echr.coe.int/Documents/Annual_report_2019_ENG.pdf, viitattu 6.5.2020.

Finlexin internet- sivut, <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/suomi.php>, viitattu 10.4.2020.

Finlexin internet-sivut, <http://lainkirjoittaja.finlex.fi/4-perusoikeudet/4-1/>, viitattu 14.4.2020.

Finlexin internet-sivut, [https://www.finlex.fi/fi/oikeus/haku/?search\[type\]=pika&savedSearch=laki&search\[pika\]=uskonnonvapaus&_offset=0&tab=feit](https://www.finlex.fi/fi/oikeus/haku/?search[type]=pika&savedSearch=laki&search[pika]=uskonnonvapaus&_offset=0&tab=feit), viitattu 4.4.2020.

Haaste-lehden internet sivut, *Jumalanpilkasta viharikoksiin*. Haettu osoitteesta <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12009/jumalanpilkastaviharikoksiin.html>, viitattu 1.4.2020.

Ihmisoikeudet.net -sivusto, <https://ihmisoikeudet.net/yleisesti/maaritelmiä/>, viitattu 14.4.2020.

Ihmisoikeuskeskuksen internet-sivut,
<https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeudet/perus-ja-ihmisoikeudet-suomessa/>,
viitattu 10.4.2020.

Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu *Perusoikeudet Suomen valtiosäännössä*. Haettu osoitteesta https://ihmisoikeuskeskus-fi.bin.directo.fi/@Bin/7fb34005d0d9ff92f0ac7525dd04812d/1582103257/application/pdf/6592614/Perusoikeudet%20Suomen%20valtiosäännössä_11102016_small.pdf,
viitattu 19.2.2020.

Nurmijärven uutiset -lehden artikkeli *Kansanedustaja ja juristi Heikki Vestman nousi puolustamaan Päivi Räsästä, jota epäillään kiihottamisesta kansanryhmää vastaan: "Laki kaventaa sananvapautta"*. Haettu osoitteesta <https://www.nurmijarvenuutiset.fi/artikkeli/815991-kansanedustaja-ja-juristi-heikki-vestman-nousi-puolustamaan-paivi-rasasta-jota>, viitattu 12.2.2020.

Sananvapauteen.fi-sivuston artikkeli *Suomi liittyy Euroopan ihmisoikeussopimukseen*. Haettu osoitteesta <https://sananvapauteen.fi/artikkeli/2821%20luettu%2019.12.2016>, viitattu 24.2.2020.

Sananvapauteen.fi-sivuston artikkeli *Vuoden 1995 perusoikeusuudistus*. Haettu osoitteesta <https://sananvapauteen.fi/artikkeli/2820>, viitattu 24.8.2020.

Seurakuntalainen-lehden uutinen *Päivi Räsänen pitää todennäköisenä rikostutkinnan etenemistä käräjille asti*. Haettu osoitteesta <https://www.seurakuntalainen.fi/uutiset/paivi-rasanen-pitaa-todennakoisena-rikostutkinnan-etenemista-karajille-asti/>, viitattu 12.2.2020.

Uskonnonvapaus.fi -internet-sivut, *Mitä uskonnonvapaus on?* Haettu osoitteesta <https://uskonnonvapaus.fi/artikkelit/mita.html>, viitattu 29.1.2020.

Uskonnonvapaus.fi -internet-sivut, *Mitä uskonnonvapaus on?*
<https://uskonnonvapaus.fi/artikkelit/mita.html>, viitattu 29.1.2020.

Uusi Suomi -lehden uutinen *Professori äimänä Päivi Räsäsen rikostutkinnasta – "En ihmettele, jos monien oikeustaju on koetteilla"*. Haettu osoitteesta <https://www.uusisuomi.fi/uutiset/professori-aimana-paivi-rasasen-rikostutkinnasta-en-ihmettele-jos-monien-oikeustaju-on-koetteilla/722274bb-64e8-4870-84c6-b81ddd0f647e>, viitattu 12.2.2020.

Yhdenvertaisuus.fi-sivuston artikkeli *Viharikosten määrän kehittyminen Suomessa*. Haettu osoitteesta <https://yhdenvertaisuus.fi/viharikostilastoja>, viitattu 4.8.2020.

Ylen uutinen: Poliisi aloittaa Räsästä ja al-Taeta koskevan esitutkinnan – epäillään kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-10935420>, viitattu 10.2.2020.

Ylen uutinen: Päivi Räsäsen kirjoituksesta aloitetaan esitutkinta – Epäillään kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-11050903>, viitattu 10.2.2020.

Ylen uutinen: *Päivi Räsäsen kirjoituksesta aloitetaan esitutkinta – Epäilläään kiihottamisesta kansanryhmää vastaan*, Haettu osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-11050903>, viitattu 14.4.2020.

OIKEUSTAPAUKSET

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Ahmet Arslan ym. v. Turkki (2010).

Alinak v. Turkki (29.3.2005).

Arrowsmith v. Iso-Britannia (5.12.1978).

Axel Springer v. Saksa (7.12.2012).

Aydin Tatlav v. Turkki (2006).

Balsytė-Lideikienė v. Liettua (4.11.2018).

Barford v. Tanska (22.2.1989).

Castells v. Espanja (1992).

Eerikäinen ja muut v. Suomi (10.2.2009).

Flinkkilä ja muut v. Suomi (6.4.2010).

Gündüz v. Turkki (4.12.2003).

Jersild v. Tanska (23.9.1994).

Jokitaipale ja muut v. Suomi (6.4.2010).

Karhuvaara ja Kustannusosakeyhtiö Iltalehti v. Suomi (16.11.2004).

Klass ja muut v. Saksa (6.9.1978).

Klein v. Slovakia (31.10.2006).

Lahtonen v. Suomi (17.1.2012).

Larissis v. Kreikka (24.2.1998).

Leyla Sahin v. Turkki (suuri jaosto 2005).

Lingens v. Itävalta (1986).

Loizidou v. Turkki (1996).

Luedicke, Belkacem ja Koç v. Saksa (1978).

Mariapori v. Suomi (6.7.2010).

Müller v. Sveitsi (24.5.1988).

Niskasaari ja muut v. Suomi (6.7.2010).

Niskasaari ja Otavamedia v. Suomi (23.6.2015).

Otto-Preminger-Institut v. Itävalta (20.9.1994).

Pedersen ja Baadsgaard v. Tanska (19.6.2003).

Reinboth ja muut v. Suomi (25.1.2011).

Ruokanen v. Suomi (6.4.2010).

Saaristo ja muut v. Suomi (12.10.2010).

Selistö v. Suomi (16.11.2004).

Seurot v. Ranska (18.5.2004).

Soering v. Yhdistynyt kuningaskunta (1989).

Soila v. Suomi (6.4.2010).

Thorgeir Thorgeirson v. Islanti (1992).

Tuomela ja muut v. Suomi (6.4.2010).

Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs ja Gubi v. Itävalta (19.12.1994).

Vereniging weekblad Bluf! v. Hollanti (9.2.1995).

Vilho Eskelinen ja muut v. Suomi (19.4.2007).

Wilson ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta (2002).

Von Hannover v. Saksa (24.6.2004).

Von Hannover v. Saksa (7.12.2012).

Muut oikeustapaukset

KKO 1993:19.

KKO 2013:100.

KKO 2018:81.

KKO 2018:51.

Högsta domstolen (29.11.2005 B 1050-05).

Kouvolan hovioikeus (12.12.2011 1146).

YHTEISÖOIKEUDELLISET ASIAKIRJAT

Euroopan ihmisoikeussopimus SopS (63/1999).

Euroopan neuvoston ministerikomitean suositus (R 97 20).

Euroopan unionin perusoikeuskirja (2000/C 364/01)

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (8/1976).

Taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (6/1976).

Wienin yleissopimus (SopS 33/1980).

YK:n yleismaailmallinen ihmisoikeuksien julistus (10.12.1948).

VALTIOPÄIVÄASIAKIRJAT

HE 1/1998 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

PeVL 1/1993 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä n:o 318/1992 vp. laeiksi arvopaperimarkkinalain ja eräiden siihen liittyvien lakien muuttamiseksi talousvaliokunnan valmistelevasti käsiteltäväksi.

PeVL 19/1998 vp. Hallituksen esitys televisio- ja radiotoimintaa koskevaksi lainsäädännöksi.

PeVL 2/1990 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä n:o 22 ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.

PeVL 26/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi opinto-tukilain sekä lukiokoulutuksen ja ammatillisen koulutuksen opiskelijoiden koulumatkatuesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta.

PeVM 17/2006 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta vuodelta 2005.

PeVM 25/1994 vp. Perustuslakivaliokunnan mietintö n:o 25 hallituksen esityksestä perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

SÄÄDÖKSET

Kuvaohjelmanlaki (710/2011).

Laki rikoslain muuttamisesta (515/2003).

Laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003).

Rikoslaki (39/1889).

Suomen perustuslaki (731/1999).

Uskonnonvapauslaki (453/2003).

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aihepiiriin

Sanan- ja uskonnonvapaus ovat kaksi tämän tutkimuksen kannalta merkittävää perus- ja ihmisoikeutta. Vaikka kyse on kahdesta erillisestä ja täysin omanlaisestaan oikeudesta, on niillä myös paljon yhteistä. Nämä molemmat oikeudet liittyvät keskeisellä tavalla yksilön vapauteen ilmaista itseään ja kokemuksiaan – uskonnonvapaus turvaa oikeutemme uskonnon harjoittamiseen, kun taas sananvapaus antaa siihen välineet. John Stuart Millin esittelemän liberaalin sananvapauskäsityksen mukaan yksilöllistä perusteltua vakaumusta asioista ei ole mahdollista muodostaa, mikäli vapaa mielipiteenilmaisu estetään¹. Ilman sanan- ja uskonnonvapauden luomaa turvaa emme voisi toteuttaa itseämme siinä laajuudessa, johon olemme tänä päivänä tottuneet. Sanan- ja uskonnonvapaus ovat tärkeitä arvoja modernissa demokraattisessa yhteiskunnassa, jossa ihmiset ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Terveen vuorovaikutuksen perustana toimii sanan- ja uskonnonvapauden turvaama yksilönilmaisu sekä oikeus omaan elämäntarkasteluun maailmankuvaan. On selvää, että onnistuakseen yksilöiden välisellä kanssakäymisellä tulee myös olla selkeät pelisäännöt. Tämä tarkoittaa, että vapauksien ja vastuiden rajojen on oltava selkeät ja tieto niistä kaikkien ulottuvilla.

Sananvapaudesta ja uskonnonvapaudesta on säädetty niin kotimaisella kuin kansainvälisellä tasolla². Näiden vapausoikeuksien tehokas ja asianmukainen toteutuminen on demokraattisen ja oikeudenmukaisen yhteiskunnan peruspilari³.

---

¹ Mill, J.S. (1982), s. 58–59.

² Ks. esim. Suomen perustuslain (731/1999) 11, 6.2 ja 12.1 §:t sekä Euroopan ihmisoikeussopimus SopS (63/1999) 9 art.

³ Suomen perustuslain 1.2 §:n mukaan valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden, yksilön vapauden ja oikeudet sekä pyrkii edistämään oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa.

Kyseiset oikeudet on huolellisesti kirjattu muun muassa maamme valtiosääntöön: perus- ja ihmisoikeudet on turvattu Suomen perustuslaissa (731/1999) sekä lukuisissa maamme ratifioimissa kansainvälisissä sopimuksissa. Perustuslain muuttaminen on mahdollista vain vaikeutetussa lainsäätämisyksityksessä⁴. Sanan- ja uskonnonvapauden perustuslaintasoisuus osoittaa, että lainsäätäjät on tahtonut taata sanan- ja uskonnonvapauksille muiden perusoikeuksien tavoin erityisen laaja-alaisen sekä vahvan turvan.

Vaikka sanan- ja uskonnonvapaus ovat hyvin turvatut erilaisten säädösten sekä sopimusten kautta, ei voida kuitenkaan ajatella, että nämä vapaudet olisivat rajattomat. Yksilön oikeudella ilmaista itseään on myös rajansa: näiden rajojen tunnistaminen ei läheskään aina ole helppoa – rohkenen jopa väittää, että monissa tapauksissa yksilön ilmaisuvapauden rajojen tunnistaminen on pikemminkin haasteellista kuin helppoa. Vaikka rajojen tunnistaminen saattaa vaikuttaa haasteelliselta, ovat rajojen ylittämisen seuraukset usein kuitenkin helposti havaittavissa: kun sanan- ja uskonnonvapauden rajat ylittyvät, kuulemme usein puhuttavan vihapuheesta tai kansanryhmää vastaan kiihottamisesta.

”Jos emme usko halveksimiemme ihmisten sananvapauteen, emme usko ollenkaan sananvapauteen. Göbbels kannatti sananvapautta itselleen mieluisille näkemyksille. Niin teki myös Stalin. Jos todella kannatat sananvapautta, silloin kannatat sananvapautta juuri halveksimillesi näkemyksille. Muuten et kannata sitä ollenkaan.”
– Noam Chomsky

Tutkimuksen aihe – uskonnollinen ilmaisu⁵ sanan- ja uskonnonvapauden sekä vihapuheen näkökulmasta – on varsin ajankohtainen. Viimeaikaisten uutisten sekä asiantuntijalausuntojen valossa on ilmeistä, etteivät vihapuheen ja uskonnollisen ilmaisun välisten rajat ole selkeät: tästä hyvänä osoituksena on viimeaikaisessa uutisoinnissa esiintyneiden näkemysten ja lausuntojen välinen ristiriitaisuus, sekä aiheeseen liittyvä monitulkintaisuus.⁶ Viime aikoina julkisuudessa on käsitelty

---

⁴ Ks. esim. Ihmisoikeuskeskuksen julkaisu *Perusoikeudet Suomen valtiosäännössä*, s. 5.

⁵ Uskonnollinen ilmaisu on tätä tutkimusta varten luomani käsite, jossa yhdistyy monia aiemman oikeustieteellisen tutkimustradition osa-alueita. Tarkemmin uskonnollinen ilmaisu määritellään tämän tutkimuksen luvussa 1.3.

⁶ Aiheeseen liittyvästä monitulkintaisuudesta hyvinä esimerkkeinä toimivat erilaiset viimeaikaiset uutiset. Ks. esim. Uusi Suomi -lehden uutinen *Professori äimänä Päivi Räsänen rikostutkinnasta* –

erityisesti kansanedustaja Päivi Räsästä kohtaan käynnistettyä rikostutkintaa⁷. Räsäseen kohdistuvat toimenpiteet saivat alkunsa siitä, kun kansanedustaja Räsänen vetosi Raamatun arvoihin ja näkökantoihin taannoisessa Pride-tapahtumaa arvostelevassa twiitissaan sekä 2000-luvun alkupuolella julkaisemassaan, yhä internetissä luettavissa olevassa blogikirjoituksessaan. Henkilökohtaisten kokemusteni ja havaintojeni perusteella tiedän, että Räsäsen kommentit edustavat varsin perinteistä kristillistä näkemystä: Räsäsen kommenttien kaltaisia esiintuloja tapahtuu myös lukemattomien seurakuntien jokaviikkoisessa opetuksessa.

On huomionarvoista, että vaikka näillä eri paikoissa ja eri tahojen toimesta suoritetuilla samantyyppisillä ilmaisuilla on eronsa, on niillä myös paljon yhteistä. Räsänen on poliitikko, ja hänen kommenttinsa ovat olleet osa hänen julkisia kirjoituksiaan, kun taas seurakuntien sananjulistus on usein epäpoliittista ja tapahtuu usein neljän seinän sisällä. Asia ei kuitenkaan ole täysin yksioikoinen: seurakuntien opetuksia julkaistaan tänä päivänä yhä enemmän internetissä, jossa ne ovat Räsäsen kirjoitusten tavoin nähtävillä. Uskonnollisten sosiaalisen median julkaisujen lisäksi lukemattomia uskonnollisista tilaisuuksista tehtyjä tallenteita on tullut esimerkiksi YouTube- sekä Facebook-palveluihin kaikkien katsottaviksi. Korona-aikana tilaisuuksien suoratoistojen sekä tallenteiden määrä näillä internet-sivustoilla on kasvanut merkittävästi. Tämän lisäksi sunnuntaisin kuka tahansa voi television tai radion avatessaan kuulla jumalanpalveluksesta otettua tallennetta joko tahtomattaan tai tietten tahtoen.

Eroksi Räsäsen kommenttien sekä muiden uskonnollisten samansisältöisten julkilausumien välille jää näiden havaintojen valossa enää ainoastaan se, että Räsänen on poliitikko, mitä esimerkiksi useimmat papit eivät ole. Olisi varsin ongelmallista ja hankalaa jakaa kaksi sisällöltään samankaltaista ilmaisua rangaistavaksi ja sallituksi vain sillä perusteella, että toisen niistä ilmaisijana on toiminut poliitikko, ja toisen ei. Miksi poliitikon sanomisiin pitäisi suhtautua vakavammin? Eikö poliitikolla tulisi olla erittäin vahva sananvapauden suoja, kuten jäljempänä tässä työssä havaitaan?

"En ihmettele, jos monien oikeustaju on koetteilla", Seurakuntalainen-lehden uutinen Päivi Räsänen pitää todennäköisenä rikostutkinnan etenemistä käräjille asti ja Nurmijärven uutiset -lehden artikkeli Kansanedustaja ja juristi Heikki Vestman nousi puolustamaan Päivi Räsästä, jota epäillään kiihottamisesta kansanryhmää vastaan: "Laki kaventaa sananvapautta".

⁷ Yleisradion uutiset: *Poliisi aloittaa Räsästä ja al-Taeeta koskevan esitutkinnan – epäillään kiihottamisesta kansanryhmää vastaan ja Päivi Räsäsen kirjoituksesta aloitetaan esitutkinta – Epäillään kiihottamisesta kansanryhmää vastaan.*

Ongelmallista olisi myös tehdä rajanvetoa sen suhteen, edustaako puhuja uskonnon virallista kantaa, vai ilmaiseeko hän vain oman uskonnollisen kokemuksensa. Kuten tässä tutkimuksessa jäljempänä osoitetaan, uskonnonvapaus suojaa kaikkia erilaisia katsomuksia lähtökohtaisesti yhtä vahvasti. Mielestäni juuri näistä syistä Räsäsen tapauksessa tulee olemaan kyse merkittävästä ennakkopäätöksestä, johon aikanaan annettava ratkaisu tulee viitoittamaan tietä sille, millaiseksi perinteisen raamatuntulkinnan sallittavuutta koskeva oikeudellinen tila tulee kehittymään. Kärjistäen voidaankin todeta, että tapauksen ratkaisussa tulee olemaan kyse siitä, kriminalisoidaanko perinteistä raamatuntulkintaa edustavat julkilausumat maassamme vai ei – mikäli Räsäsen todetaan syyllistyneen rangaistavaan vihapuheeseen, kysyttäväksi tulee, miten tulee menetellä kaikkien niiden lukemattomien tahojen kanssa, jotka käyttävät samantyyppistä sanastoa julkisissa saarnoissa ja opetuksissa. Esimerkiksi uskonnolliset tilaisuudet kirkoissa ja vastaavissa tiloissa ovat lähes poikkeuksetta yleisissä paikoissa tapahtuvia julkisia tilaisuuksia⁸, ja niihin saa osallistua ainakin periaatteessa kuka tahansa. Näin ollen mahdollinen langettava päätös Räsäsen tapauksessa asettaisi kyseenalaiseen valoon myös kaikki muut uskonnolliset julkiset aiheita koskevat ilmaisut. Uskonnollisen ilmaisun lisäksi myös moniin sekulaarin ilmaisun aihepiireihin saattaa varsin suurella todennäköisyydellä kohdistua valtavia muutospaineita, mikäli Räsänen todetaan syylliseksi. Kyse on sanan- ja uskonnonvapauden rajojen muotoutumisesta laintulkinnan kautta. Räsäsen rikostutkinnan kaltaiset tapaukset vaikuttavat siihen, millaiseksi yksilön ilmaisuvapautta koskeva oikeudellinen todellisuus muotoutuu. Valitsemaani tutkimusaihetta on näiden edellä esitettyjen näkökohtien valossa pidettävä varsin merkittävänä.

Mainittakoon, että en kuitenkaan aio tutkia Räsäsen tapausta tässä tutkimuksessa sen syvemmin. Tuo tapaus sai minut lähinnä vain kiinnostumaan aihepiiristä sekä vakuuttumaan siitä, että sanan- ja uskonnonvapauden rajojen sekä rangaistavan vihapuheen tarkasteleminen uskonnollisen ilmaisun käsitteen kautta on tärkeää ja hyödyllistä. Aloitettuani tutkimusaiheen tarkastelun en ymmärtänyt, kuinka

---

⁸ Järjestyslain (612/2003) 2 §:n mukaan yleisellä paikalla tietä, katuja, jalkakäytävää, toria, puistoa, uimarantaa, urheilukenttää, vesialuetta, hautausmaata tai muuta vastaavaa aluetta, joka on yleisön käytettävissä tai rakennusta, joukkoliikenteen kulkuneuvoa ja muuta vastaavaa paikkaa, kuten virastoa, toimistoa, liikenneasemaa, kauppakeskusta, liikehuoneistoa tai ravintolaa, joka on yleisön käytettävissä joko jonkin tilaisuuden aikana tai muutoin.

merkittävään, mutta kuitenkin lähes ennestään tutkimattomaan aiheeseen olin tarttunut. Havaittuani aihetta koskevan asiantilan todellisen laidan vakuutuin siitä, että aihepiiriä kannattaa ehdottomasti tutkia.

Vihapuheeseen ja kansanryhmää vastaan kiihottamiseen liittyvät oikeustapaukset ovat suhteellisen harvinaisia Suomessa. Viime vuosina niiden määrä on kuitenkin moninkertaistunut aiempaan verrattuna (taulukko 1). Yhtenä osasyynä vihapuhetutkintojen ja -tuomioiden määrän kasvamiseen lienee käsittääkseni ihmisoikeuksien uudelleen, laajemman ymmärtämisen valtavirtaistuminen⁹. Kyseinen ilmiö on johtanut vihapuheeseen liittyvien rikostutkintojen, syytteiden ja tuomioiden lisääntymiseen. Samalla myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaistavaksi nousseiden Suomea koskevien sanan- ja uskonnonvapausrajoituksiin liittyvien valitusten määrä on kasvanut runsaasti¹⁰. Mielestäni kaikki tämä on osoitus siitä, ettei sanan- ja uskonnonvapauksien käytön rajoittamisesta vallitse kotimaisella tasolla vielä aivan täydellistä ymmärrystä – oikeus on vahvassa muutoksessa¹¹. Vaikka vihapuhetutkintojen ja -tuomioiden määrä on kasvanut Suomessa, on vihapuheeseen liittyvien tutkintojen ja tuomioiden määrä kokonaisuudessaan pysynyt muihin rikoksiin suhteutettuna varsin pienenä¹².

KÄRÄJÄOIKEUKSISSA RATKAISTUT KIIHOTTAMISTA KANSANRYHMÄÄ VASTAAN KOSKEVAT TAPAUKSET VUOSINA 2013- 2019

Vuosi	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Määrä	4	3	1	5	13	31	29

Taulukko 1. (Lähde: <https://yhdenvertaisuus.fi/viharikostilastoja>, viitattu 4.8.2020)

Demokraattisessa yhteiskunnassa sanan- ja uskonnonvapaudet ovat ensiarvoisen tärkeitä perusoikeuksia: On huomionarvoista, että vihapuheeseen puuttumisella kajotaan näihin yksilölle elintärkeisiin perus- ja ihmisoikeuksiin. Rajoitustilanteissa on paikallaan kysyä, millaisin perustein perus- ja ihmisoikeuksien toteuttamiseen

⁹ Sananvapauteen.fi-sivuston artikkeli Suomi liittyy Euroopan ihmisoikeussopimukseen, <https://sananvapauteen.fi/artikkeli/2821%20luettu%2019.12.2016> viitattu 24.2.2020.

¹⁰ Euroopan ihmisoikeussopimuksen Suomea koskevista ratkaisuista mm. Finlexin internet- sivut, <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/eurooppa/feit/suomi.php>, viitattu 10.4.2020.

¹¹ Riku Neuvosen artikkeli Taistelu sananvapauden rajoista ja käsitteistä, Niin&näin 4/2012.

¹² Suoninen, A. (2017), s. 45 ja 70.

voidaan legitiimisti puuttua. Yhtenä tämän tutkimuksen tavoitteista on syventyä tarkastelemaan yksilön ilmaisuvapauden rajoja. Mielenkiintoni kohteena ovat erityisesti sellaiset sanan- ja uskonnonvapauden liittyvät ilmaisut, jotka asettuvat sallitun ja rangaistavan kielenkäytön raja-alueelle. Tarkastelen aihetta sanan- ja uskonnonvapauden näkökulmasta erityisesti uskonnollisen ilmaisun käsitteen kautta. Tahdon tehdä selkoa siitä, missä uskonnollisen ilmaisun rajat kulkevat ja millä perusteilla uskonnollista ilmaisua voidaan rajoittaa. Tavoitteenani on estää se, että vihapuheen pelko ja siihen liittyvät uhat tekisivät tyhjäksi yksilön mahdollisuudet toteuttaa ja tunnustaa uskoaan ajatuksin, sanoin ja teoin¹³. Työni tavoitteena on löytää tasapaino sallitun uskonnollisen ilmaisun sekä rangaistavan vihapuheen välillä vallitsevan dikotomian välille. En halua olla pelkästään luomassa tiivistelmää jo olemassa olevasta sanan- ja uskonnonvapautta, vihapuhetta sekä uskonnollista ilmaisua koskettavasta tiedosta: sen sijaan tahdon tutkimustyöni kautta olla mukana luomassa uudenlaista, laajempaa ymmärrystä vallitsevasta oikeustilasta. Haluan luoda uutta tietoa valitsemastani tutkimusaiheesta. Tämä on haaste, johon minulla on suuri kunnia vastata.

1.2 Tutkimusongelma, tutkimustehtävä, tutkimuskysymys ja tutkimuksessa käytettävät menetelmät

Tämän tutkimuksen tutkimusongelma kohdistuu sallitun uskonnollisen ilmaisun sekä rangaistavan vihapuheen rajoihin sanan- ja uskonnonvapauden näkökulmasta: käsitykseni mukaan on äärimmäisen ongelmallista, ettei ole selkeästi tiedossa, missä sallitun uskonnollisen ilmaisun sekä rangaistavan ilmaisun väliset rajat kulkevat. Uskonnollisen ilmaisun rajoja ei ole aiemmin Suomessa tutkittu, minkä vuoksi tarve kattavalle vihapuheen ja uskonnollisen ilmaisun rajoja kartoittavalle tutkimukselle on merkittävä.

Tutkimusaiheeni on monella tapaa haasteellinen. Ensimmäisenä haasteena on vihapuheen ja uskonnonvapauden ympärille kietoutuvien käsitteiden määrittelyn

---

¹³ Pöyhtäri & Haara & Raittila (2013), s. 157 ja 159–161.

monimutkaisuus: jotta tutkimus voisi edetä mielekkäällä ja asianmukaisella tavalla, on löydettävä yksiselitteiset ja yleisesti hyväksytyt määritelmät tutkimuksessa esiintyville keskeisille käsitteille. Erityisenä haasteena on uskonnollisen ilmaisun käsitteen sisällön määrittelemisen: jotta voin vastata asettamaani tutkimuskysymykseen menestyksekkäästi, on minun ensin selvitettävä huolellisesti, mitä uskonnollinen ilmaisu pitää sisällään. Vasta huolellisen käsitteidenmäärittelyn kautta voin olla varma siitä, että tutkimustyöni rakentuu vahvalle perustukselle.

Toisena haasteena on selvittää, millainen on vihapuheen sekä uskonnollisen ilmaisun välinen suhde: missä kulkevat ne rajat, joiden ylittämisen jälkeen uskonnollinen ilmaisu voidaan nähdä rangaistavana vihapuheena? Tutkimustehtäväni on selvittää vihapuheen ja uskonnollisen ilmaisun käsitteiden keskeinen sisältö sekä löytää sanan- ja uskonnonvapauslainsäädännön mukaiset rajat sille, milloin uskonnollinen ilmaisu voidaan katsoa rangaistavaksi.

Tutkimusongelman menestyksekkäs ratkaiseminen sekä tutkimustehtävän tavoitteellinen täyttäminen edellyttävät huolellisesti valikoituneen tutkimuskysymyksen laatimista, jonka kautta aihetta voidaan lähestyä relevantista ja ytimekkäästä lähtökohdasta käsin. Näitä vastuullisia tehtäviä varten olen valinnut tutkimuksellisen lähestymistapani keskiöön seuraavan tutkimuskysymyksen:

Missä rangaistavan vihapuheen ja sallitun uskonnollisen ilmaisun välinen raja kulkee sanan- ja uskonnonvapauden uskonnolliselle ilmaisulle antaman perus- ja ihmisoikeudellisen suojan näkökulmasta?

Kysymyksenasettelun tavoitteena on löytää relevantteja ja aiheen ytimeen porautuvia teemaan liittyviä lähestymisnäkökulmia niin, että aihe pysyy samalla tehokkaasti rajattuna sekä kompaktina. Tässä työssä en keskity laatimaan yksityiskohtaista selvitystä siitä, mitkä konkreettiset sanat ja teot voidaan katsoa rangaistavaksi vihapuheeksi. Vihapuheen sisällöllisen elementin sijaan kiinnostukseni kohdentuu vihapuheen ja uskonnollisen ilmaisun välisen raja-alueen tarkasteluun: mihin suuntaan erilaiset säädökset, perus- ja ihmisoikeudet, oikeustapaukset sekä -periaatteet asettavat tuon rajan ja millaisen suojan sanan- ja uskonnonvapaus antavat uskonnolliselle ilmaisulle? Tavoitteenani on tarkastella, poistaako ilmaisun uskonnollinen luonne muutoin oikeudenvastaisena pidetyn teon rangaistavuuden. Uskonnollisen ilmaisun

nauttiman oikeudellisen suojan selvittäminen on vahvassa yhteydessä sallitun uskonnollisen ilmaisun ja rangaistavan vihapuheen välisten raja-aitojen selvittämiseen: kun saan selville, mitä uskonnollinen ilmaisu pitää sisällään, ja millaisen suojan perus- ja ihmisoikeuksia koskevat säädökset sille antavat, voin syventyä tarkastelemaan sen rajoja.

On huomionarvoista, että lähes kaikki aihetta koskeva jo olemassa oleva tieto on tavallaan jo edessämme erilaisten säädösten ja sopimusten muodossa. Pyrin tekemään uusia oivalluksia sekä tavoittamaan uudenlaista tutkimuksellista ymmärrystä aiheesta huolellisen ja systemaattisen laintulkinnan avulla. Tutkimuksen päämetodina onkin siten lainoppi: systematisoin ja tulkitsen vihapuhetta ja uskonnonvapautta koskevia lakeja niin kansainvälisellä kuin kansallisella tasolla. Tutkimuksessa käyttämäni oikeusdogmaattinen näkökulma on vahvasti perus- ja ihmisoikeuslähtöinen. Tutkimus on kantaaottava. Siinä kuuluu vahvasti tekijänsä ääni, ja se sisältää myös De lege ferenda -hengen mukaisesti havainnointia siitä, millaiseksi aihetta koskeva oikeudellinen tila tulee kehittymään, tai millaiseksi sen tulisi kehittyä.

Tutkimukseeni sisältyy myös oikeusdogmaattista lähestymistapaa tukevia oikeusvertailullisia vaikutteita. Oikeusvertailu työssäni tapahtuu katsauksenomaisin vilkaisuin muissa maissa käsiteltyihin oikeustapauksiin, joille kaikille on yhteistä liittyntä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toimintaan. Suhtaudun vakavasti oikeusvertailun hyödyntämiseen tutkimusmetodina. Mielestäni oikeusvertailun käyttämiselle pitää olla vahvat ja relevantit perusteet. Lisäksi vertailu pitää suorittaa laadukkaasti. Olen vakuuttunut, että tässä tutkimuksessa vahvan ja laajan oikeusvertailun tekemiselle ei ole perusteita siinä laajuudessa, että voisin nimittää oikeusvertailua tutkimukseni toiseksi päämetodiksi. Sen sijaan työssäni käyttämät oikeusvertailulliset näkökohdat kytkeytyvät tutkimuksessani esiintyvään oikeusdogmaattiseen näkökulmaan: laintulkintoja tehdessäni käytän apuna valtiosopimuksia, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöä sekä ulkomaisia tutkimuksia.

Tutkimus etenee vaiheittain. Ensiksi teen selkoa aiheeseen liittyvistä perusasioista: työni alkupuolella kartoitan muun muassa sitä, mitä lait, kansainväliset sopimukset sekä tuomioistuinten päätökset kertovat vihapuheesta ja sen suhteesta sanan- ja uskonnonvapauteen. Nämä pohdinnat toimivat ikään kuin työni peruskivenä, jonka

päälle tutkimukseni varsinainen sisältö rakentuu. Tarkastelen uskonnollista ilmaisua sekä siihen liittyviä käsitteitä. Tutkimuksen varsinaisessa analyysiosassa pohdin uskonnollisen ilmaisun vapautta sanan- ja uskonnonvapautta koskevien kansallisten sekä ylikansallisten säädösten sekä tuomioistuinkäytäntöjen kautta. Lisäksi pohdin, onko uskonnollisen ilmaisun vapaudella yhtäläisyyksiä poliittisen ilmaisun vapauden, taiteen vapauden tai tiedotusvälineiden ilmaisuvapauden kanssa. Uskonnollisen ilmaisun vapauden tutkimisen jälkeen syvennyn tekemään selkoa uskonnollisen ilmaisun rajoittamisen kriteereistä. Lopuksi teen kokoavia johtopäätöksiä tutkimukseni tärkeimmistä havainnoista sekä arvioin aihepiiriin liittyvään tutkimukseen kytkeytyviä tulevaisuudennäkymiä: millaisia mielenkiintoisia ja relevantteja jatkotutkimusaiheita teemaan liittyy, ja miksi niiden tutkiminen olisi hyödyllistä? Tutkimuksen aihe on moniulotteinen: rangaistavan vihapuheen ja sanan- sekä uskonnonvapauden turvaaman uskonnollisen ilmaisun välisten rajojen tarkastelun yhteydessä joudun tekemään kattavia ja laaja-alaisia pohdintoja yksilöiden perus- ja ihmisoikeussäädösten turvaamien fundamentaalisten oikeuksien sekä lakisääteisten velvollisuuksien ja rajoitusten välillä. Tasapainoilu kielletyn ja sallitun, oikeuksien ja velvollisuuksien rajapinnoilla on oikeudellisen tutkimuksen arkipäivää: tämä näkyy myös tutkimuksessani, jossa tulen tekemään ajoittain rohkeitakin punnintoja ja tulkintoja erilaisten arvojen välillä. Tutkimusaiheeni moniarvoisuus ja -ulotteisuus kiteytyy tutkimukseni pääkäsitteessä, uskonnollisessa ilmaisussa, joka on monipolvinen yhdistelmä sanan- ja uskonnonvapautta sekä joskus jopa politiikan ja taiteen vapautta.

1.3 Keskeisiä käsitteitä

”Rajoja ei voida löytää, mikäli ei ensin opita tuntemaan sitä ilmiötä, jonka rajoja ollaan etsimässä.” – vanha sananparsi

Vihapuheen ympärille kietoutuvien ilmiöiden – ja etenkin niiden rajojen – tarkastelu edellyttää aiheeseen liittyvän käsitteistön syvällistä sisäistämistä sekä siihen liittyvän lainsäädännön perusteellista tuntemista. Valitsemani tutkimusaiheen menestyksekkäs ja hedelmällinen tarkastelu edellyttää, että aiheeseen liittyvät käsitteet ovat selkeästi

rajatut ja määritellyt. Tässä luvussa tarkastelen muun muassa vihapuheen, kansanryhmää vastaan kiihottamisen, sananvapauden, uskonnonvapauden, taiteen vapauden sekä poliittisen ilmaisun vapauden käsitteiden merkityssisältöä. Edellä mainittujen käsitteiden perusteellinen tarkastelu luo pohjan työni pääkäsitteen, uskonnollisen ilmaisun, määrittelylle sekä ymmärtämiselle.

Perus- ja ihmisoikeudet

Perusoikeuksilla tarkoitetaan perustuslaissa säädettyjä yksilölle kuuluvia, korotettua muodollista lainvoimaa nauttivia oikeuksia¹⁴. Valtiosäännön arvoperusta on määritelty perustuslain 1 §:n 2 momentissa. Kyseisen lainkohdan mukaan valtiosääntö turvaa ihmisarvon loukkaamattomuuden, yksilön vapauden ja oikeudet sekä pyrkii edistämään oikeudenmukaisuutta yhteiskunnassa. Perustuslaissa esitetyn ihmisarvon loukkaamattomuuden vaatimuksen kautta on valettu vahva perustus kaikille perustavanlaatuisille oikeuksille. Kyseinen lainkohta sisältää myös vahvan viittauksen kaikkien ihmisyksilöiden periaatteelliseen ja yleisinhimilliseen yhdenvertaisuuteen sekä itsemääräämisoikeuteen. Perusoikeudet ovat *yleisiä ja kaikille yhdenvertaisesti kuuluvia*¹⁵. Tämä tarkoittaa, että nämä oikeudet kuuluvat jokaiselle ihmiselle, eikä niitä voida ottaa tai luovuttaa pois. Perusoikeudet kuuluvat näin ollen jokaiselle esimerkiksi uskontoon, poliittiseen vakaumukseen tai kansallisuuteen katsomatta. Kaikki tämä korostaa perusoikeuksien keskeistä asemaa Suomen valtiosäännössä. Oikeudenmukaisuuden vaatimus tarkoittaa yksilöiden välistä yhdenvertaisuutta myös taloudellisten, sosiaalisten ja sivistyksellisten oikeuksien saralla.¹⁶ Perusoikeuksille on keskeistä se, että ne nauttivat perustuslaintasoisuudesta johtuvaa erityistä pysyvyyttä ja vahvaa suojaa.

Ihmisoikeudet puolestaan tarkoittavat kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa, soft law -dokumenteissa¹⁷ sekä sitovassa kansainvälisessä tavanomaisoikeudessa määritellyjä yksilöiden perustavanlaatuisia oikeuksia. Näiden oikeuksien ydin on

---

¹⁴ Hallberg, P. et al. (2011), s. 63.

¹⁵ HE 309/1993 vp. s. 5 ja Finlexin internet-sivut, <http://lainkirjoittaja.finlex.fi/4-perusoikeudet/4-1/>, viitattu 14.4.2020.

¹⁶ HE 309/1993 vp. s. 42 ja Finlexin internet-sivut, <http://lainkirjoittaja.finlex.fi/4-perusoikeudet/4-1/>, viitattu 14.4.2020.

¹⁷ Soft law -dokumentit tarkoittavat yleensä esimerkiksi kansainvälisten järjestöjen päätöksiä tai muunlaisia kannanottoja. Nämä dokumentit eivät ole virallisesti oikeudellisesti velvoittavia. Tästä huolimatta niillä on oma tärkeä vaikutuksensa muun muassa ihmisoikeuksiin liittyvää tulkintaa johtavina ohjeina.

ihmisoikeussopimuksissa. Nämä sopimukset ovat suvereenien valtioiden välisiä valtiosopimuksia, joiden oikeudellinen sitovuus perustuu niiden valtiosopimusluonteeseen¹⁸. Ihmisoikeudet ovat sisällöltään hyvin samankaltaisia kuin perusoikeudet, mutta niille on ominaista vahva kansainvälinen ulottuvuus. Suomea sitovia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia ovat esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus, (SopS 18/1990), kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus eli KP-sopimus (SopS 8/1976), uudistettu Euroopan sosiaalinen peruskirja (SopS 80/2002) sekä taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus eli TSS-sopimus (SopS 6/1976). Näissä kansainvälisissä sopimuksissa esitetyt oikeudet asettavat ihmisoikeuksien kansainvälisen vähimmäistason.

Perus- ja ihmisoikeudet muodostavat yhdessä toisiaan täydentävän oikeudellisen suojajärjestelmän. Ihmisoikeudet on sisällytetty Suomen perustuslakiin vuoden 1995 perusoikeusuudistuksen yhteydessä: perustuslaissa turvatuilla perusoikeuksilla turvataan yksilön ihmisoikeuksien toteutuminen paremmin kuin kansainvälisellä tasolla.¹⁹

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan velvollisuutena on turvata erilaisin keinoin perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Tämä julkisen vallan turvaamisvelvoite liittyy keskeisellä tavalla perus- ja ihmisoikeuksien oikeusvaikutuksiin. Turvaamisvelvoitteen mukaan julkisen vallan tulee:

1. Pidättäytyä ihmisoikeuksien rikkomisesta – ihmisoikeuksia on kunnioitettava
2. Estää kolmansia osapuolia rikkomasta ihmisoikeuksia – ihmisoikeuksia on suojattava
3. Ryhtyä aktiivisiin toimiin turvatakseen ihmisten ihmisoikeuksien toteutumisen – ihmisoikeudet on toteutettava²⁰.

---

¹⁸ Wienin yleissopimuksessa (SopS 33/1980) säädetään muun muassa valtiosopimusten oikeusvaikutuksista. Valtiosopimukset sitovat niihin liittyneitä osapuolia *pacta sunt servanda* -periaatteen mukaisesti.

¹⁹ Ihmisoikeuskeskuksen internet-sivut, <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/ihmisoikeudet/perus-ja-ihmisoikeudet-suomessa/>, viitattu 10.4.2020.

²⁰ Jyränki – Husa (2012), s. 392–394 ja HE 309/1993 vp, s. 75.

Kansainvälisiin sopimuksiin sitoutuminen viestii mielestäni sitä, että julkinen valta pyrkii aktiivisesti täyttämään ja edistämään edellä esittelemiäni kolmea turvaamisvelvoitteen alaan sisältyvää osa-aluetta.

Sananvapaus

Vihapuhetta sekä uskonnollista ilmaisua tarkasteltaessa on näkemykseni mukaan kiinnitettävä erityistä huomiota sananvapauteen. Tämä perustavanlaatuinen yksilönvapaus luo perustan yksilöiden oikeudelle ilmaista itseään. Sananvapaus on turvattu niin kansallisella perusoikeustasolla kuin kansainvälisellä ihmisoikeustasollakin²¹. Laeissa ja kansainvälisissä sopimuksissa tapahtuvan sananvapauden määrittelyn yhteydessä selviää myös sen rajoittamisen peruseriaatteet, joita tarkastellaan lähemmin jäljempänä.

Sananvapaus on käsitteellisesti jatkuvasti laajeneva perus- ja ihmisoikeus, joka on tiedotusvälineiden toiminnan perusedellytys sekä demokraattisen länsimaisen kansanvallan välttämätön elinehto²². Sananvapaus on ennen kaikkea poliittinen perus- ja ihmisoikeus – demokraattisten yhteiskuntien peruskivi²³. Sananvapaudessa kyse on sanallisen tai kirjallisen ilmaisun vapaudesta. Sananvapaus turvataan muun muassa Suomen perustuslaissa sekä lukuisissa valtiosopimuksissa²⁴. Nämä asiakirjat ovat luoneet sananvapauden käsitteelle seuraavanlaisen merkitysisällön: sananvapaus on perus- ja ihmisoikeus, johon sisältyy oikeus vapaasti ilmaista ja vastaanottaa mielipiteitä julkisesti ilman ennakkosensuuria.²⁵

Uskonnonvapaus

Uskonnonvapaudessa puolestaan on kyse oikeudesta omaan vakaumukselliseen kokemukseen. Sananvapauden tavoin myös uskonnonvapaus on turvattu maamme perustuslain lisäksi myös monissa valtiosopimuksissa²⁶. Uskonnon ja omantunnon vapauten sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus

---

²¹ Sananvapaus turvataan muun muassa Suomen perustuslain 12.1 §:ssä sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 (1) artiklassa. Tarkemmin näiden säädösten sisältö esitellään myöhemmin tässä tutkimuksessa.

²² Sipponen, K. (2015) s. 7.

²³ Neuvonen, R. (2015), s. 25.

²⁴ Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklassa.

²⁵ Ks. esimerkiksi Suomen perustuslain 12 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artikla.

²⁶ Uskonnonvapaudesta säädetään muun muassa perustuslain 11 §:ssä sekä Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklassa.

ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Kukaan ei ole velvollinen osallistumaan omantuntonsa vastaisesti uskonnon harjoittamiseen.²⁷ Tarkemmin määriteltynä uskonnonvapauteen sisältyvät myös ajatuksen ja elämäkatsomuksen vapaudet²⁸: näin ollen uskonnonvapaus turvaa myös esimerkiksi ateistisia näkemyksiä.

Uskonnonvapauteen kuuluu kolme eri osa-aluetta: positiivinen ja negatiivinen uskonnonvapaus sekä valtion velvollisuus suhtautua tasapuolisesti kaikkiin katsomuksiin. Positiivisessa uskonnonvapaudessa on kyse oikeudesta harjoittaa uskontoaan vapaasti muiden estämättä: yksilöllä on oikeus esimerkiksi rukoilla ja kertoa uskostaan muille. Negatiivinen uskonnonvapaus tarkoittaa puolestaan vapautta uskonnosta: yksilön ei esimerkiksi ole pakko osallistua uskonnolliseen toimitukseen. Valtion tasapuolinen suhtautuminen tarkoittaa sitä, ettei mitään uskontoa suosita toisten kustannuksella.²⁹

Syrjinnän kiellon vuoksi kaikkia uskontoja ja maailmankatsomuksia on kohdeltava yhtenevästi³⁰: se, että uskonnonvapauden alaan ei voida katsoa kuuluvan pelkästään uskontoja, vaan myös sekulaarisia maailmankatsomuksia, lähentää mielestäni sanan- ja uskonnonvapautta toisiinsa. Sanan- ja uskonnonvapauden lähentymistä kuvastaa myös se, että modernissa sekulaarisessa yhteiskunnassa perinteisten uskontorikosten merkitys on asteittain heikentynyt: hyvänä esimerkkinä tästä on se, että tätä nykyä monista perinteisesti uskontorikosten alaan liittyneistä rikoksista, kuten uskontoryhmään kohdistuvasta solvauksesta ja uhkailusta, rangaistaan useimmiten kiihottamisena kansanryhmää vastaan eikä esimerkiksi jumalanpilkkana³¹. Tämä on mielestäni osoitus siitä, että sanan- ja uskonnonvapauksien eroavaisuudet ovat vähentyneet, ja kyseiset oikeudet nähdään aiempaa vahvemmin toisiinsa kiinteässä symbioosissa elävinä oikeuksina sen sijaan, että ne nähtäisiin toisistaan erillisinä elementteinä.

---

²⁷ Ks. esimerkiksi Suomen perustuslain 11 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artikla.

²⁸ Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artikla.

²⁹ Uskonnonvapaus.fi -internet-sivut, *Mitä uskonnonvapaus on?*

<https://uskonnonvapaus.fi/artikkelit/mita.html>, viitattu 29.1.2020.

³⁰ Neuvonen, R. (2015), s. 67, HE 309/1993 vp. s. 55 ja Euroopan ihmisoikeussopimus 9 art.

³¹ Haaste-lehden internet-sivut,

<https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12009/jumalanpilkkastaviharikoksiin.html>, viitattu 1.4.2020.

Taiteellinen ilmaisu

Taiteen vapautta perusoikeutena on tarkasteltu ansiokkaasti kotimaisessa tutkimuksessa³². Taiteellisella ilmaisulla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa perustuslain 16.3 §:ssä turvattua taiteellista ilmaisua. Taiteen vapaus nauttii korkeaa lainsuojaa. Toisin kuin tässä tutkimuksessa myöhemmin tarkasteltavat journalistiset, poliittiset ja uskonnolliset ilmaisuvapaudet, taiteen vapaus on oikeutena erikseen perustuslaissa mainittu ja turvattu. Siitä, mitä tuon lainkohdan turvaamaan taiteelliseen ilmaisuun voidaan katsoa lukeutuvan, ei aina ole vallinnut yksimielisyyttä: taide on ajassa kehittyvä ja muokkautuva ilmiö. Esimerkiksi nykyään taiteen alaan lähes kiistatta koettua valokuvataidetta ei pitkään aikaan pidetty taiteena. Samanlaista taiteen reuna-alueelle kuuluvien ilmiöiden määrittelykamppailua käydään tällä hetkellä esimerkiksi katutaiteen osalta.³³ Taiteellisen ilmaisun vapauden voidaan nähdä liittyvän keskeisellä tavalla sananvapauteen. Huolimatta siitä, että taiteellinen ilmaisu voidaan lukea sananvapauden alaan, sisältää taiteellinen ilmaisu kuitenkin aivan omia erityiselementtejään, mitkä ovat osittain päällekkäisiä sananvapauden kanssa³⁴. Taiteellisen ilmaisun vapauteen sisältyy omanlaisiaan painotuksia ja korostuksia, mitkä tekevät siitä aivan omanlaisensa erityisen ilmaisumuodon. Taiteellisella ilmaisulla on perinteisesti katsottu olevan erityisen vahva sananvapaudellinen suoja, jota voidaan pitää tavallista sananvapautta vahvempana: tästä yhtenä osoituksena on se, että perustuslakiimme on otettu sananvapaussäännöksen lisäksi erityinen taiteen vapautta korostava säännös. Lisäksi taiteen vapaus on turvattu EU:n perusoikeuskirjan (2000/C 364/01) 13 artiklassa.

Poliittinen ilmaisu

Poliittinen ilmaisu tarkoittaa tässä tutkimuksessa sellaista yksilön tai ryhmän toteuttamaa ilmaisua, joka on tehty poliittisessa tarkoituksessa. Poliittiselle ilmaisulle ominaista on se, että sitä käyttävä taho edustaa jonkinlaista selkeästi määriteltävää poliittisen mielipiteen omaavaa ryhmää ja että ilmaisu on selkeästi tehty yksilön oman poliittisen vakaumuksen ilmaisemiseksi. Vaikka lainsäädännöstämme ei taiteen vapauden tavoin löydy erillistä poliittisen ilmaisun vapautta turvaavaa säännöstä,

---

³² Ks. esim. Rautiainen, P. (2012).

³³ Rautiainen, P. (2007), s. 34.

³⁴ Ks. HE 309/1993 vp. s. 6.

vapaus keskustella poliittisista sekä muista yleistä mielenkiintoa koskevista asioista kuuluu kaikille³⁵. Perustuslakivaliokunnan käytännössä poliittisen viestinnän katsotaan kuuluvan sananvapauden ydinalueeseen. Tämä ydinalue tarkoittaa sellaisia ehdottomia oikeuksia ja vapauksia, joita ei voi tavallisella lainsäädännöllä rajoittaa.³⁶ Käsitykset niin kutsutusta ydinalueopista eli siitä, mitä kuuluu minkäkin perusoikeuden ydinalueeseen ja kuinka vahva tuon ydinalueen suoja on, vallitsee maamme oikeusoppineiden välillä monenlaisia näkemyksiä. Vaikuttaa siltä, että perusoikeuden ydinalueen koskemattomuusvaatimuksen teoria ja käytäntö eivät kulje käsi kädessä. Esimerkiksi painavien yleisten intressien ajamina perusoikeuksien ydinalueeseen saatetaan käytännön tasolla kajoa monella eri tapaa. Perusoikeuden ydinalueeseen kajoaminen pystytään monissa tapauksissa kuitenkin saattamaan lainmukaiseksi tulkinnallisen venytyksen avulla. Vaikka perusoikeuden ydinalueen koskemattomuudesta vallitsee erilaisia tulkintoja ja käsityksiä, ei ydinalueen koskemattomuusvaatimusta voida kuitenkaan täysin ohittaa. Ydinalueproblematiikka ei nimittäin ole ainoastaan kansalliseen lainsäädäntöön liittyvä kysymys: Suomen on huomioitava siihen liittyvä vahva ihmisoikeus- ja EU-oikeusulottuvuus, jota ei voida tulkinnallisen venytyksen keinoin tehdä tyhjäksi³⁷. Vaikka poliittiseen ilmaisuun liittyvä perus- ja ihmisoikeussuoja ei ole täysin absoluuttinen, on se kuitenkin perus-, ihmis- ja EU-oikeudellisissa asiakirjoissa turvattu. Poliittisella ilmaisulla voidaankin katsoa olevan suhteellisen vahva perus- ja ihmisoikeudellinen suoja.

Journalistinen ilmaisu

Lehdistön ja muiden vastaavien julkisten medioiden ilmaisuvapaus liittyy keskeisellä tavalla sananvapauteen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tutkintakäytännön valossa tiedotusvälineillä on katsottu olevan erityisen vahva sananvapaudellinen suoja. Tämä suoja liittyy keskeisellä tavalla tiedotusvälineiden tehtävään demokraattisen julkisen keskustelun areenana ja vahvistajana. Mikäli tiedotusvälineiden sananvapautta kahlittaisiin, vapaa julkinen keskustelu rampautuisi.³⁸

---

³⁵ Riitta Ollilan artikkeli *Parlamentaarinen immunitetti ja poliitikkojen sananvapaus* s. 525. Lakimies 4/2012.

³⁶ Perustuslakivaliokunnan mukaan tavallisella lailla ei voida säätää perusoikeuden ytimeen ulottuvaa rajoitusta (PeVM 25/1994 vp s. 59).

³⁷ Hautamäki, V. P. (2016), s. 2–4.

³⁸ Pellonpää, M. et al. (2012), s. 721–732.

Uskonnollinen ilmaisu

Tämän tutkimuksen kannalta keskeinen käsite on uskonnollinen ilmaisu. On huomionarvoista, ettei uskonnollinen ilmaisu ole oikeudellisena käsitteenä kovinkaan vakiintunut. Useammin kuulemme pikemminkin puhuttavan esimerkiksi vain uskonnonvapaudesta tai sananvapaudesta erillisinä elementteinä, mutta kyseiset perusoikeudet yhdistävä uskonnollista ilmaisua kuvaava käsite on harvinaisempi. Tästä syystä tuon käsitteen määrittäminen on ensiarvoisen tärkeää tutkimustehtävän menestyksekkääksi täyttämiseksi: olen vakuuttunut siitä, että vain uskonnollisen ilmaisun käsitteen kautta pystyn porautumaan tutkimusaiheeseen riittävän intensiivisesti, löytämään uusia näkökulmia ja tarkastelemaan relevantteja lähteitä. Seuraavaksi tarkastelen, mitä uskonnollinen ilmaisu on ja miksi se on niin tärkeä käsite tutkimukseni kannalta. Tarkoitukseni ei ole uuden oikeudellisen käsitteen perinpohjainen synnyttäminen ja tyhjentävä määrittäminen. Sen sijaan pyrin jäsentelemään uskonnollista ilmaisua koskevat tietoni yhdeksi kokonaisuudeksi, jonka tehtävänä on auttaa lukijaa saavuttamaan tutkimuksen kannalta relevantin perusymmärryksen tarkasteltavan ilmiön erityispiirteistä.

Uskonnollinen ilmaisu on perus- ja ihmisoikeuksissa turvattuun yksilön ilmaisuvapauteen pohjautuvaa yksilön itseilmaisua: Uskonnollinen ilmaisu liittyy keskeisellä tavalla perustuslain 12 §:ssä säädettyyn sananvapauteen, jonka mukaan kaikilla on oikeus ilmaista, julkistaa ja vastaanottaa mielipiteitä, tietoja ja muunlaisia viestejä kenenkään estämättä. Uskonnollisessa ilmaisussa ei kuitenkaan ole kyse pelkästään tavanomaisesta sananvapauden käytöstä, sillä siihen liittyy sananvapaudellisten elementtien lisäksi varsin kiinteällä tavalla myös perustuslain 11 §:ssä esitelty uskonnon ja omantunnon vapaus. Näin ollen voidaan todeta, että uskonnollisessa ilmaisussa ei ainoastaan ole kyse sananvapaudesta tai uskonnonvapaudesta, vaan pikemminkin näiden yhdistelmästä. Uskonnollisen ilmaisun käsitteessä noiden kahden perusvapauden sisällöt yhdistyvät tuottaen uudenlaista ymmärrystä uskonnollisten toimijoiden ilmaisuvapaudesta. Uskonnollinen ilmaisu voi tapahtua niin suullisena kuin kirjallisenakin ilmaisuna.³⁹ Uskonnollisen ilmaisun käsite liittyy keskeisellä tavalla uskonnon harjoittamisen käsitteeseen. Molemmat käsitteet liittyvät uskonnonvapauden ulkoiseen ja aktiiviseen

---

³⁹ Ks. esim. Suomen perustuslaki 12 §.

ulottuvuuteen, mikä tarkoittaa käytännössä vapautta tunnustaa ja harjoittaa uskontoa sekä ilmaista sisäinen vakaumuksensa⁴⁰. Lainsäädännöstämme ei taiteen vapauden tavoin löydy uskonnollista ilmaisua turvaavaa säädöstä, joskin uskonnollinen ilmaisu voi kanavoitua myös taiteen kautta. Taiteen toimiessa uskonnollisen ilmaisun välineenä esimerkiksi erilaisissa uskonnollisaiheisissa maalauksissa tai vaikkapa kirjallisissa töissä nauttii kyseinen uskonnollinen ilmaisu luonnollisesti taiteen vapauden suojaa.

Uskonnonharjoittamista ei ole viime vuosina tulkittu Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa laajalla tavalla. Siitä, voiko yksilö pitää Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan suojaamana uskonnon harjoittamiseksi itse käsittämäänsä toimintaa, ei ole tuomioistuimessa saatu yksiselitteistä vastausta.⁴¹ Toisaalta Neuvosen (2015) mukaan myös esimerkiksi ateistit, pakanat ja agnostikot ovat yhtä lailla ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden suojan piirissä⁴². Tekemieni tulkintojen valossa olen päätenyt siihen johtopäätökseen, että uskonnonharjoittaminen on tulkittava laajalla tavalla⁴³. Olisi nimittäin erittäin ongelmallista lähteä luomaan rajoja erilaisten vakaumusten välille. Näin ollen tässä tutkimuksessa uskonnollisen ilmaisun alaan luetaan myös muut vakaumuksellisen ilmaisun muodot.

On vakaumuksellista ilmaisua harjoittava taho sitten uskonnollinen tai maallinen toimija, koskettavat sitä Euroopan ihmisoikeussopimuksen tulkintakirjallisuudessa määritellyt uskonnonvapauden tarjoaman suojan saamisen perusedellytykset. Euroopan ihmisoikeussopimuksen ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapautta käsittelevässä 9 artiklassa esitetyn suojan saamiseksi uskuntoon perustuvan toiminnan on täytettävä seuraavat edellytykset: suojaa hakevan toiminnan tulee olla inhimillistä, humanistisia perusarvoja kunnioittavaa, vakuuttavaa, yhtenäistä ja vakavaa.⁴⁴ Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus koskevat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen selitysteoksen mukaan vakaumuksia, joilla on tietty vakuuttavuus (cogency), vakavuus (seriousness), yhtenäisyys (cohesion) ja merkitys (importance). Ihmisoikeussopimuksen 9 artikla ei siten turvaa jokaista tekoa tai

---

⁴⁰ Hokkanen, P. (2010), s. 5.

⁴¹ Hokkanen, P. (2010), s. 5, Van Dijk – Van Hoof (1998), s. 550 ja Leino, P. (2003), s. 201.

⁴² Neuvonen, R. (2012), s. 416.

⁴³ Ks. esim. HE 309/1993 vp. s. 55–56.

⁴⁴ Hirvelä – Heikkilä (2013), s. 479–480.

käytöstä, jonka vaikuttimena on uskonto tai muu vakaumus.⁴⁵ Tähän liittyy keskeisellä tavalla oikeustapaus *Leyla Sahin v. Turkki* (suuri jaosto 2005).

Kysymyksenasettelun sekä tutkimuksen aiheen näkökulmasta yhtenä työni tärkeimmistä tavoitteista on selvittää, tuoko uskonnollisen ilmaisun käsite ominaispiirteineen jotakin uutta ja huomionarvoista – jotakin erilaista, kuin mitä sijoittuu pelkälle sananvapaus–uskonnonvapaus–vihapuhe -akselille – mikä pitäisi ottaa huomioon tehdessä päätelmiä siitä, millaisissa tapauksissa uskonnollista ilmaisua voidaan pitää vihapuhelainsäädäntöä rikkovana ja milloin sitä suojaavat sanan- ja uskonnonvapaudet. Uskonnollinen ilmaisu rinnastetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklassa muihin vakaumuksellisiin ilmaisuihin. Mielenkiintoinen kysymys onkin, voidaanko uskonnollinen ilmaisu rinnastaa tämän perusteella poliittiseen ilmaisuun, jonka on tässä työssä esitettyjen perusteluiden kautta katsottu kuuluvan sananvapauden ydinalueeseen ja jolla on siksi erityisen vahva sananvapaudellinen suoja. Jos uskonnollinen ja poliittinen ilmaisu voidaan katsoa rinnasteisiksi ilmiöiksi, on äärimmäisen mielenkiintoista selvittää, voidaanko poliittista ilmaisua suojaava erityisen vahva sananvapaudellinen tulkinta ulottaa koskemaan myös uskonnollista ilmaisua. Jos näin on, asettuu esimerkiksi Päivi Räsänen tapaus aivan uudenlaiseen valoon: Räsänen on poliitikko, joka on käyttänyt puheissaan uskonnollista ilmaisua. Millaista suojaa tämänkaltaiset poliitikkojen käyttämät uskonnollis–poliittiset ilmaisut nauttivat? Tämä kysymys on varsin mielenkiintoinen, sillä edellä esitetyn kaltaisen ilmaisun ollessa kyseessä tulee tarkasteltavaksi niin poliittisen ilmaisun, uskonnollisen ilmaisun, sananvapauden kuin uskonnonvapaudenkin yksilölle tarjoamat suojat. Kysymys uskonnollisen ja poliittisen ilmaisun suhteesta sisältää monia erilaisia huomioon otettavia näkökohtia. Mikäli sekä poliittinen että uskonnollinen ilmaisu katsotaan kumpikin samoja erityisen vahvoja sananvapaudellisia oikeuksia nauttiviksi ilmaisun muodoiksi, on pohdittava myös vastuu- ja velvollisuuskysymyksiä: tuoko erityislaatuinen sananvapaudellinen suoja mukanaan myös vahvempia velvollisuuksia tai vastuita?

---

⁴⁵ Pellonpää, M. et al., (2012), s. 705.

Vihapuhe ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan

Viime aikoina erittäin ajankohtainen, mutta toisaalta myös varsin tulkinnanvarainen julkisen keskustelun aihe on ollut vihapuhe. Vihapuhe on käsitteenä epämääräinen: kyseistä termiä ei erikseen ole edes määritelty Suomen lainsäädännössä⁴⁶. Ei siis ole lainkaan ihme, että vihapuheeseen liittyvästä julkisesta keskustelusta on saattanut jäädä aavistuksen sekava kokonaiskuva. Mitä vihapuhe oikeastaan edes on? Vihapuheen käsite on saavuttanut jokseenkin määriteltävissä olevan sisällön tapaoikeuden kautta: viharikoksista puhuttaessa kyseessä on yleisesti henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehty rikos, jonka motiivina ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskonnollista vakaumusta tai elämäkatsomusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan⁴⁷. Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksessa (R 97 20) vihapuhe on määritelty osuvasti: "Vihapuhetta ovat kaikki ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismisiä tai muuta vihaa, joka pohjaa suvaitsemattomuuteen."

On huomionarvoista, että kaikki vihapuheena nähtävä ilmaisu ei välttämättä ole rangaistavaa. On olemassa myös sellaista negatiivissävytteistä ilmaisua, joka ei riko mitään säädöksiä. Tämänkaltaisen ilmaisu on sanan- ja uskonnonvapauden turvaamaa siitä huolimatta, että se saattaa aiheuttaa yleistä paheksuntaa ja saatetaan kokea vihapuheena.

Mikäli vihapuhe rikkoo lakia, kutsutaan sitä rangaistavaksi vihapuheeksi. Rangaistavaksi vihapuheeksi määritellyn ilmaisun keskeiset sisältöelementit on ilmaistu laissa⁴⁸. Mielestäni tämä on hyvä asia: rikosoikeuden laillisuusperiaate nimittäin vaatii, että yksilöiden on voitava ennalta selkeästi tietää, mitkä teot ovat kiellettyjä ja mitkä eivät. Tuon periaatteen mukaan teosta voidaan tuomita vain silloin, mikäli kyseinen teko täyttää rikoksen tunnusmerkistöt tekohetkellä. Tämän ymmärryksen valossa läheskään kaikkea vihapuheeksi koettua ilmaisua ei voida pitää rangaistavana. Jotta vihapuhetta voitaisiin pitää kiellettyinä, pitää kyseessä olevan

---

⁴⁶ Neuvonen, R. (2015), s. 19.

⁴⁷ Rauta, J. (2018), s. 7.

⁴⁸ Ks. esim. kiihottamisrikoksista kertova Rikoslain (39/1889) 11. luku.

rangaistavaksi vihapuheeksi koetun ilmaisun erikseen täyttää jonkin rikoksen tuntomerkit.⁴⁹

Tällaisia vihapuheeksi luokiteltavia, rangaistavaksi säädettyjä tekoja on kirjattu ylös muun muassa rikoslakiin⁵⁰. Niistä keskeisimpiä ovat erilaiset kiihottamisrikokset, kuten kiihottaminen kansanryhmää vastaan. Kiihottamisrikoksissa on kyse teosta, joka kohdistuu yleensä yksilön sijaan johonkin ihmisryhmään, esimerkiksi etniseen vähemmistöön tai uskontokuntaan.⁵¹ Myös jumalanpilkka ja uskonrauhan rikkominen voidaan luokitella kiihottamisrikoksien alaan. Näistä säädetään niin ikään rikoslaisissa.⁵²

Olen havainnut, että puhuttaessa uskonnosta ja vihapuheesta viitataan usein uskuntoon kohdistuvaan vihapuheeseen eikä uskonnon nimissä tapahtuvaan vihapuheeseen. Italialainen tutkija Matteo Bonotti on tarkasteluissaan viitannut niin kutsuttuun uskonnollisen vihapuheen käsitteeseen, joka tarkoittaa uskonnollisen toimijan uskonnon nimissä suorittamaa vihapuhetta. Artikkelissaan *Religion, hate speech and non-domination* (2017) Bonotti toteaa, että uskonnollisen vihapuheen käyttäjien sekä heidän uhriensa välillä vallitsee erikoinen jännitteinen asetelma: Miten taata uskonnollisen vihapuheen uhrien oikeudet rikkomatta uskonnollisen vihapuheen käyttäjien uskonnon- ja sananvapautta? Toisen oikeuksien suojaaminen rikkoo toisen oikeuksia ja päinvastoin. Mitä tämänkaltaisissa tapauksissa tulisi priorisoida? Bonottin mukaan uskonnollisia toimijoita tulisi koskettaa täysin samat sananvapaudelliset rajoitukset kuin kaikkia muitakin. Bonotti perustelee tätä päätelmäänsä sillä, että uskonnon ilmaisuun löytyy myös sellaisia tapoja ja keinoja, jotka eivät riko vihapuhelainsäädäntöä. Esimerkiksi homoseksuaalisuutta tulisi Bonottin mukaan kritisoida tavoilla, jotka eivät riko lainsäädäntöä.⁵³

Vaikka sanan- ja uskonnonvapauksien käsitteet sisältöineen vaikuttavat varsin selkeiltä, ei rajan vetäminen vapausoikeuksien nimissä tapahtuvan lain salliman

---

⁴⁹ Rikoslaki 3.1 § ja perustuslaki 8 §.

⁵⁰ Rikoslaki 11.10 § ja 11.10a §.

⁵¹ Neuvonen, R. (2015), s. 23–24.

⁵² Rikoslaki 17.10 §.

⁵³ Bonotti, M. (2017), s. 259–274. Niin kutsutussa pastori Åke Greenin tapauksessa oli käytetty homoseksuaalisuudesta hyvin brutaalia nimitystä, kun sitä oli kutsuttu syöväksi. Tapauksessa tuomioistuimien totesi, että vaikka arvosteleminen ja kritisoiminen on täysin hyväksyttävää, ei syöväksi kutsumista voinut katsoa hyväksyttäväksi.

ilmaisun ja rangaistavan vihapuheen välille ole välttämättä kovinkaan yksinkertaista. Sanan- ja uskonnonvapauksien voidaan katsoa olevan demokraattisten yhteiskuntien keskeisimpiä perusoikeuksia, ja niihin puuttumisella pitää olla erityisen vahvat perusteet⁵⁴. Vihapuheeseen puuttumisella kajotaan siis mitä keskeisimpiin ihmis- ja perusoikeuksiin: tämä jännitteinen asetelma aiheuttaa sen, ettei rajan vetäminen sille, missä kulkee sallitun ja rangaistavan ilmaisun raja, ole helppoa. Perusoikeuksien rajoittamiselle pitää olla vahvat oikeudelliset perusteet. Näitä rajoitusperusteita tarkastellaan myöhemmin tässä tutkimuksessa.

1.4 Katsaus aihetta koskevaan kirjallisuuteen

Keskeistä osaa työni lähdeaineistossa näyttelevät lakien, oikeustapausten sekä valtiosopimusten lisäksi myös aihepiiriin liittyvät tutkimukset. Vihapuhetta, sananvapautta ja uskonnonvapautta on kutakin tahoillaan tutkittu runsaasti eri näkökulmista – ovathan kyseessä merkittävät ja ajankohtaiset ilmiöt. Laadukkaita tutkimuksia on näihin liittyen laadittu niin kotimaisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Tarkastelen keskeisimpiä aiheeseen liittyviä tutkimuksia ja tekstejä tässä alaluvussa. Osa teoksista on valikoitunut esiteltäväksi perustavanlaatuisuutensa ja uraauurtavuutensa vuoksi, osa puolestaan siksi, että ne tuovat jotakin mielenkiintoista uutta näkökulmaa tutkimuskentälle. Vihapuhe, sananvapaus ja uskonnonvapaus ovat monitieteellisiä ilmiöitä, minkä vuoksi tarkastelen myös ei-oikeudellisia tutkimuksia. Aloitan seuraavan tarkasteluni kotimaisesta tutkimuskirjallisuudesta. Alan kotimaisten tutkimusnäkökymien tarkastelun jälkeen siirryn tutkiskelemaan kansainvälisiä aihepiiriin liittyviä tutkimuksia.

Sananvapaus on aina ollut osa demokraattisten yhteiskuntien kehitystä. Sananvapauden historiaa ja nykytilaa suomalaisessa yhteiskunnassa on tarkastellut

---

⁵⁴ Perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä suomalaisessa lainsäädännössä tarkemmin Viljanen, J. (2001), luvut 3–10, ja uskonnonvapauden rajoituksista tarkemmin Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 (2) art.: ”Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalien suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.”

muun muassa tiedotusopin tutkija Kaarle Nordenstreng teoksessaan *Sananvapaus Suomessa* (2015). Teos toimii melko kattavana perusteoksena sananvapauden historiasta, kehityksestä sekä nykytilasta maassamme. Lisäksi teoksessa esitellään kattavasti, miten erilaiset kansainväliset sopimukset sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut vaikuttavat sananvapauden tilaan ja siihen, millaisen tosiasiallisen sisällön sananvapaus käytännön tasolla saavuttaa⁵⁵. Tutkimus tarjoaa lukijalleen mielenkiintoisia näköaloja sananvapauteen liittyvän ymmärryksen syventämiseksi. Nordenstreng esittää kirjassaan muun muassa, kuinka digitaalinen murros on laajentanut dramaattisesti sanallisen ilmaisun kanavia ja mahdollisuuksia. Verrattain lyhyessä ajassa on syntynyt lukemattomasti uusia ilmaisuvälineitä, kuten internet ja sosiaalinen media. Miten yhteiskuntamme on ottanut huomioon nämä merkittävät muutokset? Modernissa yhteiskunnassa valtavirraksi muodostunut osallistumisen kulttuuri luo merkittäviä haasteita sananvapauden periaatteiden toteuttamiselle: Nordenstreng toteaaakin, että tarve uudelleenlaisille sananvapauden toteuttamisen käytännöille on näiden paineiden myötä kasvanut suuremmaksi, eikä sananvapaus voi toteutua täydessä mittakaavassaan ilman siirtymistä kohti yhteistyötä ja joukkoistamista esimerkiksi median tuotannossa. Yksilöiden on sananvapauden toteutumisen nimissä päästävä osallistumaan tiedotusvälineiden toimintaan aiempaa laajemmin.⁵⁶

Vihapuhetta on tutkittu runsaasti. Vihapuheeseen liittyvä oikeudellinen perusteos kotimaisen tutkimuksen saralla on mielestäni kiistatta Riku Neuvosen toimittama *Vihapuhe Suomessa* (2015), joka sisältää runsaasti ajankohtaista oikeudellista tutkimustietoa vihapuheen eri ulottuvuuksista. Teos käsittelee myös monipuolisten artikkelien sekä kommentaariosuoksien kautta vihapuheeseen liittyvän sääntelyn eri puolia sekä avartaa vihapuhetta monipuolisena käsitteenä. Kirjassa esitellään kattavasti vihapuheeseen liittyvän lainsäädännön lisäksi vihapuheeseen liittyviä EIT:n oikeustapauksia. Lisäksi kirjassa käydään läpi vihapuheen historiaa. Näiden osalueiden kautta teos antaa mainiota ja puolueetonta tietoa vihapuheesta käsitteenä. Erityishuomiota teoksessa kiinnitetään tietoverkkojen sääntelyn erityiskysymyksiin vihapuheen osalta: esimerkiksi verkkopalveluiden tarjoajan ja ylläpitäjän vastuihin liittyvät näkökulmat linkittyvät hyvin ajankohtaisella tavalla muun muassa Päivi

---

⁵⁵ Kortteinen, J. (1996), s. 156–182.

⁵⁶ Heinonen, A. & Nordenstreng, K. (2015), s. 237–240.

Räsänen taannoisesta blogikirjoituksesta nouseeseen kokuun.⁵⁷ Teoksessa käsitellään lisäksi mielenkiintoisella ja aiheeseeni liittyvällä tavalla taiteen vapautta ja vihapuhetta taiteessa.

Pelkästään vihapuheeseen kohdistuneen tutkimuksen lisäksi myös vihapuheen ja sananvapauden välisiä kollisiotilanteita on tutkittu: sananvapauden ja vihapuheen väliseen mutkikkaaseen suhteeseen syventyy Sallamari Saarijärvi Lapin yliopistossa laatimassaan opinnäytetyössä *Sananvapaus ja vihapuhe* (2015). Kyseinen tutkimus tarjoaa hyödyllisiä näkökulmia sananvapauden ja vihapuheen väliseen suhteeseen. Teoksen lähtökohtana on se, että vihapuheen ja sananvapauden välillä on perusoikeuksien kollisiotilanne. Tutkimuksessa tarkastellaan vihapuheen ja sananvapauden jännitteistä suhdetta sekä sitä, miten noiden kahden ilmiön väliset ristiriidat on pyritty lainsäädännön keinoin selvittämään.⁵⁸ Teoksen mukaan aiheeseen liittyvä kotimainen oikeuskäytäntö on vielä kovin uutta. Tästä aiheutuu se, ettei lain soveltaminen ja tulkinta ole vielä aivan johdonmukaista ja selkeää. Kirjoittajan mukaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöllä tulee olemaan tulevaisuudessa korostuneen tärkeä rooli kotimaisen vihapuhelaintulkinnan selkeytymisessä.⁵⁹ Mielestäni on varsin mielenkiintoista tarkastella juuri sitä, mihin suuntaan tapaoikeuden kehitys johdattaa laintulkintaa.

Vihapuheen ja sananvapauden välisten haasteiden tarkastelemisen linjalla jatkaa myös Joonas Widlund teoksessaan *Sananvapaus vastaan vihapuhe: vihapuheen haasteet modernille sananvapaudelle* (2018). Kyseessä oleva Vaasan yliopiston tutkimusarkistosta löytyvä tutkimus tarkastelee varsin samantyyppistä ilmiötä kuin oma tutkimukseni. Widlundin tutkimuksen tarkastelun kohteena ovat vihapuheen aiheuttamat haasteet sananvapaudelle. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, kykeneekö moderni sananvapaus vastaamaan vihapuheen aiheuttamaan haasteeseen. Teos keskittyy tarkastelemaan käsiteltävää ongelmaa ennen kaikkea oikeudellisen analyysin kautta. Vihapuheen ollessa monitieteellinen ilmiö hyödyntää kirjoittaja myös muiden tieteenalojen teorioita ja näköaloja. Teoksen tutkimusongelma on se, onko vihapuheen haaste sananvapaudelle todellinen ja onko sananvapauden sääntelylle kehitystarvetta. Kirjoittajan mukaan vihapuheen uhkaa on pidettävä

---

⁵⁷ Neuvonen, R. (2015), s. 89–113.

⁵⁸ Saarijärvi, S. (2015), s. 13–15.

⁵⁹ Saarijärvi, S. (2015), s. 27–29.

todellisena. Lainsäätäjän on tasapainoiltava vaikeasti määriteltävän sananvapauden rajoittamisen sekä rajoittamattoman sananvapauden välillä.⁶⁰

Vihapuheen sananvapauteen kohdistamia uhkia ovat tutkineet Reeta Pöyhtäri et. al. teoksessaan *Vihapuhe sananvapautta kaventamassa* (2013). Teoksen keskiössä on vihamielisen ilmaisun aiheuttamat sananvapauteen kohdistuvat vaikutukset sekä niiden arviointi. Kirja perustuu Tampereen yliopistossa tehtyyn tutkimukseen, jossa aggressiivista verkkokeskustelua, verkkovihaa ja vihapuhetta lähestytään erityisesti suhteessa sananvapauteen sekä journalismin eri muotoihin.⁶¹ Teos käsittelee vihapuhetta mielenkiintoisella tavalla. Siinä nostetaan esiin vihapuheen kaksisuuntainen vaikutus julkiseen keskusteluun: yhtäältä mielipiteiden kirjo kaventuu julkisessa keskustelussa vallitsevan pelon ja vihan ilmapiirin vuoksi, toisaalta samaan aikaan pohdittavaksi tulee, kuinka paljon ja millä perustein sananvapautta voidaan rajoittaa, jos sitä käyttämällä uhataan tai loukataan jotakuta. Kirjan mukaan käyttäjien itsensensuuri sekä liiallinen median eettinen harkinta voivat muodostua sananvapauden esteeksi. Lisäksi esimerkiksi verkkokeskustelujen liian tiukka, epäjohdonmukainen ja läpinäkymätön moderoiminen saattaa vaikeuttaa sananvapauden toteutumista sekä vapaata keskustelua. Teos käsittelee sananvapauden ja vihapuheen raja-aitoja, minkä vuoksi sitä voidaan pitää hyödyllisenä myös oman tutkimukseni kannalta. Teos tukee tutkimukseni lähtökohtaa, jonka mukaan sananvapaus sekä uskonnonvapaus saattavat olla uhattuna, mikäli vihapuheeseen liittyvät tulkinnat muodostuvat liian ahtaiksi.⁶²

Vihapuheen ja sananvapauden suhteesta puhuu myös Jyväskylän yliopiston professori Tapio Puolimatka teoksessaan *Saanko luvan – sanoa? Sananvapaus ja vihapuhe* (2020). Teos on sananvapauden ja vihapuheen välisten jännitteiden ratkaisemiseen tähtäävä kattava analyysi. Tutkimuksessa todetaan, että laaja-alainen sananvapaus on demokratian edellytys. Vihapuheen alistaminen kriittiseen ja analyttiseen avoimeen keskusteluun voi Puolimatkan mukaan toimia vihapuheen tehokkaana tukahduttajana: vihapuheen sensuroiminen voi sen sijaan kätkeä vihapuheen juuret ja olla uhka heikommassa asemassa olevia kohtaan. Avoin keskusteluilmapiiri toimii teoksen mukaan tärkeimpänä ratkaisutekijänä vihapuheen peittoamisessa. Teoksessa

---

⁶⁰ Widlund, J. (2018), s. 113–115.

⁶¹ Pöyhtäri, R. et al., (2013), s. 22–25.

⁶² Pöyhtäri, R. et al., (2013), s. 157 ja 159–161.

tarkastellaan monia ajankohtaisia sananvapauteen liittyviä ilmiöitä, kuten Päivi Räsäsen tapausta.

Vihapuheen teeman ympärille liittyvää oikeudellista keskustelua on käyty runsaasti myös kotimaamme ulkopuolella. Kohti eurooppalaisen ja kotimaisen tason vuorovaikutuksellisia elementtejä meidät johdattaa Riikka Rask teoksellaan *Vihapuhe Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa* (2012). Rask tuo teoksellaan esiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännöstä esiin nousevia vihapuheeseen liittyviä näkökulmia. Teos käsittelee kriminalisoitua vihapuhetta sekä sananvapautta. Näiden kahden ilmiön välinen suhde on jännitteinen erityisesti poliittisen ja yhteiskunnallisen keskustelun yhteydessä⁶³. Raskin tutkimus pyrkii tarkastelemaan sitä, kuinka vihapuheeseen liittyvät Euroopan ihmisoikeussopimuksen säädökset on huomioitu kotimaisessa lainsäädännössä. Kirjoitelmassa tehdään myös selkoa siitä, minkä sisällön vihapuhe-käsite on saanut EIT:n oikeuskäytännössä ja millaisia tulkintaperiaatteita EIT tarjoaa vihapuhetapausten ratkaisemiseen. Teoksen mukaan sananvapauteen ja vihapuheeseen liittyvät tulkintakäytännöt ovat EIT:ssä jo melko vakiintuneita⁶⁴. Kirjoittajan mukaan on tärkeää havahtua siihen todellisuuteen, ettei EIT:n ratkaisujen käyttö oikeuslähteenä suinkaan ole täysin ongelmatonta: ne eivät nimittäin anna yksiselitteisiä vastauksia tapausten ratkaisemiseen. EIT:n oikeuskäytännöllä on kuitenkin oma tärkeä tehtävänsä kotimaista ratkaisutoimintaa ohjaavana tekijänä.⁶⁵ Raskin teokseen sisältyy kuitenkin omat ongelmansa. Suurin ongelma liittyy tutkimuksen lähestymistapaan: Teoksessa tarkastellaan vain sellaisia vihapuheeseen liittyviä ratkaisuja, jotka liittyvät perinteisten tiedotusvälineiden kautta tehtyihin vihapuherikoksiin. Vihapuheelle otollisin levityskanava on kuitenkin internet, eikä internetissä tapahtuviin viharikoksiin liittyviä ominaispiirteitä käsitellä teoksessa mielestäni riittävästi. Raskin kirjoitus on kuitenkin vahvasti ja pääasiassa oikeudellinen, mikä lisää sen arvoa oikeudellisen tutkimuksen lähteenä.

Kansainvälistä tutkimusta vihapuheesta sekä sanan- ja uskonnonvapaudesta on runsaasti. Eteneminen kansainvälisten tutkimusten viidakossa on tuntunut ajoittain haastavalta: tutkimukseni kannalta merkittävien teosten sekä suomalaisen

---

⁶³ Rask, R. (2012), s. 265.

⁶⁴ Rask, R. (2012), s. 282.

⁶⁵ Rask, R. (2012), s. 292–293.

oikeusjärjestelmään vertauskelpoisten tutkimusten löytämisessä on oma työnsä. Esimerkiksi yhdysvaltalainen tutkimuskirjallisuus ei erilaisen common law -tyyppisen oikeusjärjestelmän rakenteen vuoksi aina ole hyödyntämiskelpoista, vaikkakin eri ilmiöiden väliset perusjännitteet ovat hyvin samanlaisia. Sen sijaan kansainvälinen tutkimuskirjallisuus esimerkiksi valtiosopimuksista tai Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toiminnasta on useimmiten hyödyntämiskelpoista huolimatta siitä, missä tutkimus on tehty.

Seuraava artikkeli on ensimmäinen ulkomainen teksti tässä kirjallisuuskatsauksessa. Clifford Bobin kirjoittama artikkeli *The global battle over religious expression: Sweden's Åke Green case in local and transnational perspective* (2014) tarjoaa kiintoisan katsauksen kristittyjen sananvapauden sekä seksuaalivähemmistöjen sananvapauden väliseen kamppailuun. Teoksessa tarkastellaan Ruotsissa hiljattain sattunutta tapausta, jonka yhteydessä homoseksuaalit vaativat kovempia rangaistuksia heitä loukkaaville tahoille. Kristityt kuitenkin asettuivat vastustamaan homoseksuaalien esittämää lakiehdotusta, sillä se olisi toteutuessaan estänyt kristittyjä ilmaisemasta homoseksuaalisuuteen liittyviä syviä uskonnollisia tuntemuksia. Bobin artikkelissa tarkastellaan muun muassa sitä, miten Ruotsin tapaus eteni ja miten se on vaikuttanut muiden maiden lainvalmisteluprosesseihin. Bobin artikkeli porautuu hyvin keskeisellä tavalla valitsemaani tutkimusaiheeseen, uskonnollisen ilmaisun sekä rangaistavan vihapuheen välisiin kollisiotilanteisiin. Lisäksi se tarjoaa tärkeän ja mielenkiintoisen oikeusvertailevan näkökulman työlleni.

Matteo Bonottin artikkeli *Religion, hate speech and non-domination* (2017) on yksi mielenkiintoisimpia ja aiheeseeni vahvimmin liittyviä kirjallisia tuotoksia. Artikkelin tarjoaa laaja-alaisen katsauksen vihapuheen ja uskonnonvapauden väliseen suhteeseen. Kirjoitus pyrkii kriittisesti arvioimaan, millaista vapautta sananvapauteen voidaan katsoa sisältyvän. Toisin sanoen artikkelin pyrkimyksenä on selvittää, milloin uskonnollisessa ilmaisussa on kyse rangaistavasta vihapuheesta ja milloin ei. Artikkelin mukaan uskonnollista ilmaisua tulee koskea samat rajoitukset kuin kaikkea muutakin yhteiskunnassa esiintyvää julkista puhetta⁶⁶. On tärkeää kiinnittää huomiota artikkelin kontekstiin: vaikka se sisältää monia teorioita ja havaintoja, eivät kaikki niistä välttämättä ole suoraan sovellettavissa suomalaiseen vihapuhetutkimukseen.

---

⁶⁶ Bonotti, M. (2017), s. 260.

Euroopassa on lukemattomia erilaisia vihapuheeseen liittyviä säädöksiä, periaatteita sekä oikeussääntöjä, eivätkä niistä kaikki istu täysin suomalaiseen järjestelmään. Uskon, että tästä huolimatta artikkelissa esitetyt näkökohdat tulevat olemaan tietyiltä osin hyödyllisiä myös omassa työssäni. Uskonnollisiin yhteisöihin ja toimijoihin kohdistuvaa vihapuhetta on edellä tekemäni katsauksen valossa tarkasteltu laajasti monissa eri tutkimuksissa⁶⁷. Tästä huolimatta päinvastainen näkökulma – uskonnollisen toimijan ilmaisunvapauden rajojen tarkastelu – on jäänyt lähes kokonaan unholaan. Kuitenkin muun muassa Matteo Bonotti on tarkastellut uskonnollisen ilmaisunvapauden ja rangaistavan vihapuheen välisiä raja-aitoja. Kotimaisessa kirjallisuudessa tästä näkökulmasta käsin tapahtuvaa tarkastelua ei juurikaan ole.

Oma tutkimukseni sijoittuu mielestäni hyvin edellisten vihapuheesta sekä sanan- ja uskonnonvapaudesta kertovien tutkimusten jatkumoon. Näkemykseni mukaan se ennen kaikkea laajentaa edellisissä töissä tehtyjä havaintoja, mutta myös tuo täysin uutta ymmärrystä vihapuheeseen liittyen: tutkimukseni syventyy aiheeseen, jota ei ole vielä juurikaan tutkittu. Olen vakuuttunut siitä, että tutkimukselleni on selkeä yhteiskunnallinen tarve.

---

⁶⁷ Muun muassa Neuvonen, R. (2015).

2 USKONNOLLISEN ILMAISUN VAPAUS

2.1 Uskonnollisen ilmaisun vapauden tarkastelun lähtökohtia

Tässä pääluvussa syvennyn tutkimaan uskonnollisen ilmaisun vapautta. Olen tietoisesti päättänyt lähestyä uskonnollisen ilmaisun vapautta erityisesti sanan- ja uskonnonvapauden kautta, onhan uskonnollinen ilmaisu malliesimerkki sanan- ja uskonnonvapauden toteuttamisesta.

Luvun alkupuolella tarkastelen uskonnollista ilmaisua perusoikeusnäkökulmasta: syvennyn sanan- ja uskonnonvapautta koskettavien kotimaisten säädösten maailmaan. Tämän jälkeen siirryn tutkimaan sanan- ja uskonnonvapauteen liittyvää ihmisoikeusnäkökulmaa: mielenkiintoni kohteena on se, mitä valtiosopimuksissa todetaan sanan- ja uskonnonvapaudesta. Kuten tiedämme, lait, säädökset sekä sopimustekstit konkretisoituvat tuomioistuinten suorittaman lain tulkinna ja ratkaisutoiminnan kautta. Siksi tarkastelen uskonnollista ilmaisua myös sanan- ja uskonnonvapautta käsittelevän oikeuskäytännön kautta. Luvun lopuksi tutkin, onko uskonnollinen ilmaisu verrattavissa taiteen, politiikan ja joukkotiedotusvälineiden vapauteen? Teen selkoa siitä, millaisia näiden erilaisten ilmaisun muotojen oikeudelliset asemat ovat. Vertailun tavoitteena on selvittää, mitä yhtäläisyyksiä uskonnollisella ilmaisulla on muihin ilmaisun erityismuotoihin ja millaisena uskonnollisen ilmaisun vapaus näyttäytyy näiden mahdollisten yhtäläisyyksien valossa.

Uskonnollisen ilmaisun vapauden oikeudellisen sisällön selvittämisen merkitys on suuri. Uskon, että erilaisia näkökulmia tarkastelevan sekä niitä sovittelevan perusteellisen selvitystyön kautta voin löytää aivan uudenlaista ymmärrystä uskonnollisen ilmaisun käsitteestä sekä sen paikasta yhteiskunnassa ja oikeudellisessa maailmassa. Tämän luvun tavoitteena on saavuttaa selkeä kokonaiskuva uskonnollisesta ilmaisusta sekä uskonnollisen ilmaisun vapaudesta.

2.2 Uskonnollinen ilmaisu sanan- ja uskonnonvapautta koskevien kotimaisten säädösten näkökulmasta

Seuraavaksi tarkastelen, millainen perus- ja ihmisoikeudellinen suoja sanan- ja uskonnonvapaudella on Suomen perustuslain sekä muiden maassamme voimassa olevien säädösten mukaan. Kiinnitän erityistä huomiota siihen, millaisena sanan- ja uskonnonvapauden nauttima suoja näyttäytyy uskonnollisen ilmaisun vapauden kannalta. Suomessa käsitys perusoikeuksista sekä niiden sisällöstä määräytyy erilaisten auktoriteetilähteiden kautta, kuten perustuslain tekstin sekä esitöiden ja perustuslakivaliokunnan kannanottojen kautta⁶⁸. Tarkastelen erityisesti sitä, millaisen sisällön nämä lähteet antavat uskonnolliselle ilmaisulle erilaisten perusoikeuksien sekä niiden määritelmissä tapahtuvien tulkintojen kautta. Lisäksi tutkin, miten tavallinen lainsäädäntö tarkentaa perusoikeuksien sisältöä.

Kotimaisella tasolla sananvapauden perusteet on kirjattu perustuslakiin. Perustuslain 12.1 § julistaa sananvapauden kuuluvan kaikille. Siinä määritellään myös sananvapauden sisällön pääpiirteet: tietojen, mielipiteiden ja muiden viestien – myös siis uskonnollisten viestien – ilmaiseminen, julkistaminen ja vastaanottaminen kenenkään sitä estämättä kuuluvat sananvapauden olennaisimpaan ytimeen⁶⁹. Perustuslain 12 §:ssä esitetyn sananvapaussäännöksen piiriin kuuluvat kaikki ”tiedot, mielipiteet ja muut viestit” niiden sisällöstä riippumatta. Sisällön lisäksi myöskään viestinnän tarkoituksella ei ole merkitystä: perustuslain 12.1 §:n suojasäännös koskettaa sanamuotonsa perusteella samalla tavalla niin poliittista, kaupallista kuin uskonnollistakin viestintää. Kyseisen säännöksen esitöissä korostetaan, ettei sananvapauden ulottuvuuksia tulisi tulkita liian ahtaasti. Sananvapaus suojaa esimerkiksi lehdistön toimituksellista työskentelyä julkisen vallan puuttumiselta jo ennen viestin varsinaista ilmaisemista ja julkaisemista⁷⁰. Sananvapauteen liittyvä oikeudellinen keskustelu painottaa sananvapauden sisällöllistä, välineellistä ja menetelmällistä neutraaliutta: tämä tarkoittaa, että kaikki ilmaiseminen kuuluu

---

⁶⁸ Riku Neuvosen ja Pauli Rautiaisen artikkeli *Perusoikeuksien tunnistaminen ja niiden sisällön määrittäminen Suomen perusoikeusjärjestelmässä*, s. 40. Lakimies 113 (2015): 1.

⁶⁹ Perustuslain 12.1 §, Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artikla, KP-sopimuksen 2.1, 19 ja 26 artiklat.

⁷⁰ Hallberg, P. et al. (2011), s. 468 ja HE 309/1993 vp. s. 57.

lähtökohtaisesti sananvapauteen⁷¹. Vuonna 1995 suoritettiin perusoikeusuudistus, jonka yhteydessä koko perusoikeusluku koki muutoksen. Uudistettu perusoikeusluku otettiin sittemmin osaksi nykyistä, vuoden 2000 perustuslakia.⁷² Vuoden 1995 perusoikeusluvun uudistukseen liittyvät hallituksen esitykset sekä perustuslakivaliokunnan mietinnöt tuovat mielenkiintoista näkökulmaa sananvapauteen ja sen sisältöön: sananvapaussäännöksen keskeisenä tarkoituksena on taata vapaa mielipiteenmuodostus, avoin julkinen keskustelu sekä mahdollisuus kritisoida vallankäyttöä julkisesti. Sananvapaus todetaan ennen kaikkea poliittisena perusoikeutena, joskaan se ei rajoitu pelkästään poliittisiin ilmaisuihin, vaan sen piiriin luetaan myös muun tyyppiset ilmaisut niiden sisällöstä riippumatta.⁷³ Mikäli kaikilla eri mielipidesuunnilla ei ole tasapuolisia edellytyksiä tuoda mielipiteitään julki, ei sananvapaus käytännössä toteudu⁷⁴.

Perusoikeudet on voitu niin kutsutulla lakivarauksella kytkeä tavallisen lain kautta toteutettavan sääntelyn yhteyteen. Tämä tarkoittaa sitä, että perusoikeuden tarkka sisältö määräytyy vasta siitä säädetyn tavallisen lainsäädännön sekä alkuperäisen perusoikeussäännöksen yhdistelmän perusteella. Lakivarausoppi on yksi perusoikeuksien yleisistä opeista. Perinteisesti on ajateltu, että vasta lakivarausopin avulla perusoikeudet sekä niiden suoja-ala voidaan määritellä ja hahmottaa kunnolla⁷⁵. Lakivarausten yhtenä tarkoituksena on tehdä perusoikeuksiin liittyvästä sääntelystä joustavampaa: perustuslaissa ilmaistu perussäännös luo perusoikeuden pääsäännön, jota lainsäätäjän on velvollisuus tarkentaa tavallisen lainsäädännön keinoin. Perusoikeussäännöksessä saattaa lakivarauksen merkinä lukea esimerkiksi näin: ”*sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään* tai *sen mukaan kuin lailla säädetään*.”⁷⁶ Suomalaisen perustuslain oikeudellista sitovuutta korostavan valtiosääntökäsityksen mukaan ongelmallisia olisivat pelkät viittausäännökset muuhun lainsäädäntöön, jollei näillä viittauksilla olisi itsenäistä merkitystä vaikkapa säätämistason määrittäjänä. Esimerkiksi perusoikeussäännöksiin sisältyvillä lakivarauksilla on merkitystä juuri tässä suhteessa. Ne määrittävät säädöstämistason edellyttämällä, että perusoikeuksia

---

⁷¹ Rautiainen, P. (2015), s. 206.

⁷² Riku Neuvosen artikkeli *Vuoden 1995 perusoikeusuudistus*, <https://sananvapauteen.fi/artikkeli/2820>, viitattu 24.8.2020.

⁷³ HE 309/1993 vp. s. 56.

⁷⁴ PeVM 25/1994 vp. s. 20.

⁷⁵ Saraviita, I. (2005), s. 193.

⁷⁶ Finlexin internet-sivut, <http://lainkirjoittaja.finlex.fi/4-perusoikeudet/4-1/>, viitattu 20.3.2020.

koskeva tarkempi sääntely annetaan eduskuntalailla. Tämän kautta lakivaraukset voivat osaltaan myös rajoittaa lainsäätäjän liikkumavaraa.⁷⁷ Lisäksi lakivarausten epäselvyys ja ylimalkaisuus saattavat toimia lakivarausten alkuperäistä ajatusta – perusoikeuksien sisällön määrittelyä – vastaan.

Sekä perustuslain 12 §:ssä että sen esitöissä korostetaan, että tarkempia säännöksiä sananvapauden käyttämisestä annetaan tavallisten lakien kautta. Esimerkkejä tavallisen lain tasolla tapahtuvasta sananvapauden tarkemmasta sääntelystä on useita. Esimerkiksi rikoslain kansanryhmää vastaan kiihottamista sekä uskonrauhan rikkomista koskevissa pykälissä säädetään sananvapauden rajoista. Nämä kyseiset pykälät löytyvät rikoslain sotarikoksia ja ihmisyyttä vastaan kohdistuvia rikoksia käsittelevästä luvusta. 11 luvun 10 pykälässä säädetään, että se, joka asettaa yleisön saataville tai muutoin yleisön keskuuteen levittää tai pitää yleisön saatavilla tiedon, mielipiteen tai muun viestin, jossa uhataan, panetellaan tai solvataan jotakin ryhmää rodun, ihonvärin, syntyperän, kansallisen tai etnisen alkuperän, uskonnon tai vakaumuksen, seksuaalisen suuntautumisen tai vammaisuuden perusteella taikka niihin rinnastettavalla muulla perusteella, syyllistyy kansanryhmää kohtaan kiihottamiseen. Rikoslain luvun 11 pykälässä 10a § puolestaan säädetään törkeästä kansanryhmää vastaan kiihottamisesta. Laissa sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä (460/2003) säädetään joukkoviestintään liittyvistä sananvapaudellisista seikoista, kuten päätoimittajan vastuuta julkaisutoiminnassa. Kuvaohjelmalaissa (710/2011) on puolestaan kuvaohjelmia koskevia rajoituksia, jotka on säädetty lasten suojelemiseksi. Nämä rajoitukset liittyvät muun muassa kuvaohjelmien ikärajoihin, lähettämisaikoihin sekä luokitteluihin. Nämä ovat esimerkkejä sananvapauteen liittyvästä laintasoisesta sääntelystä, jotka tarkentavat ymmärrystämme sananvapaudesta kotimaisella lainsäädäntökentällä. On huomionarvoista, että sananvapauden perusoikeudellinen ulottuvuus tulee useista aiheista koskevista laintasoisista säädöksistä huolimatta selkeimmin esille perustuslain kautta. Laintasoiset säädökset ovat nimittäin varsin usein lähinnä teknisluonteisia, minkä vuoksi olen tietoisesti päättänyt jättää niiden käsittelyn vähälle.

Mainittakoon, että suomalaiseen perustuslain oikeudellista sitovuutta korostavaan valtiosääntökäsitykseen eivät kovinkaan hyvin sovellu puhtaasti poliittisluonteiset

---

⁷⁷ HE 1/1998, Luku 3.3 *Uuden hallitusmuodon rakenteeseen liittyviä yleisiä näkökohtia.*

julistuksenomaiset säännökset. Lailla säätämisen edellytykset ovat kotimaisella tasolla hieman kansainvälistä esikuvaansa tarkkarajaisempia. Kotimaisella tasolla perusoikeuksia voidaan rajoittaa ainoastaan eduskuntatasoisten lakien kautta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuim puolestaan hyväksyy ihmisoikeuksien rajoittamisen myös kirjoittamattoman oikeuden välityksellä.⁷⁸

Uskonnonvapaus turvataan perustuslain 11 §:ssä. Kyseisen lainkohdan mukaan jokaisella on uskonnon ja omantunnon vapaus. Uskonnon ja omantunnon vapauteen sisältyy oikeus tunnustaa ja harjoittaa uskontoa, oikeus ilmaista vakaumus ja oikeus kuulua tai olla kuulumatta uskonnolliseen yhdyskuntaan. Perustuslain 11 § turvaa siten sekä positiivisen että negatiivisen uskonnonvapauden. Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan velvollisuutena on turvata erilaisin keinoin perusoikeuksien – kuten myös sanan- ja uskonnonvapauden – toteutuminen. Tämä perusoikeuksien turvaamisvelvoite ohjaa julkista valtaa yhtäältä turvaamaan uskonnonvapauden toteutuminen, toisaalta olemaan puuttumatta yksilön vakaumukselliseen kokemukseen. Perustuslaki velvoittaa valtiota olemaan suosimatta joitakin uskontoja tai vakaumuksia toisten kustannuksella.⁷⁹ Uskonnonvapauteen liittyvän 11 §:n esityöt eivät avarra uskonnonvapauteen liittyviä tosiseikkoja lakitekstiä laajemmin. Uskonnonvapaudesta kertovan 11 §:n esitöissä mainitaan, että pykälä vastaa sisällöltään edellisen hallitusmuodon vastaavaa pykälää. Aiempaan hallitusmuotoon liittyvien esityöasiakirjojen mukaan uskonnonharjoittamisen yhtenä edellytyksenä on, ettei sen myötä loukata hyviä tapoja. Niissä korostetaan myös, että myös ei-uskonnolliset vakaumukset nauttivat uskonnonvapautta. Muiden ihmisten perusoikeudet ja niihin liittyvät näkökohdat tulisi huomioida tulkittaessa sitä, kuinka pitkälle uskonnonvapaussäännöksen antama perusoikeussuoja ulottuu.⁸⁰

Uskonnonvapauteen liittyen ei perustuslain 11 §:ssä tai sen esitöissä mainita sääntelyvarausta. Tästä huolimatta uskonnonvapauteen liittyy monia laintasoisia säädöksiä. Esimerkiksi uskonnonvapauslain (453/2003) tarkoituksena on turvata perustuslaissa säädetyn uskonnonvapauden käyttäminen. Laissa säädetään mm. rekisteröidyistä uskonnollisista yhdyskunnista, yhdyskunnan jäsenyydestä, liittymis-

---

⁷⁸ Neuvonen, R. (2015), s. 26–27 ja Pellonpää, M. et al., (2012), s. 300–305.

⁷⁹ Uskonnonvapaudesta tarkemmin tämän tutkimuksen uskonnonvapautta käsittelevässä osiossa.

⁸⁰ HE 309/1993 vp. s. 55–56.

ja eroamismenettelyistä sekä valaa ja vakuutusta koskevista käytännöistä. Uskonnonvapauslaki liittyy myös perusopetuksen ja lukion uskonnon- ja elämänkatsomustiedon opetusta koskeviin säännöksiin. Evankelis-luterilaisesta ja ortodoksisesta kirkosta säädetään lisäksi niitä koskevissa erityislaeissa, kuten esimerkiksi kirkkolaissa (1054/1993) sekä laissa ortodoksisesta kirkosta (985/2006). Olen tietoisesti päättänyt jättää syventymättä työni rajauksen ja viitekehyksen vuoksi uskonnonvapauteen liittyviin laintasoisiiin säädöksiin. Ne eivät teknisen luonteensa takia avarra ymmärrystämme uskonnonvapauden ja uskonnollisen ilmaisun suhteesta siinä määrin, että niiden tarkastelu olisi relevanttia.

Sanan- ja uskonnonvapauteen liittyvä kansallinen sääntely on tässä alaluvussa havaittujen yksityiskohtien valossa varsin vahvaa ja velvoittavaa. Erityisesti sananvapauden on katsottu suojaavan hyvin laaja-alaista joukkoa erilaisia ilmaisun muotoja⁸¹. Edellä esitettyjen perusteluiden valossa myös uskonnollinen ilmaisu kuuluu perustuslain 12 §:ssä esitetyn sananvapaussäännöksen piiriin. Myös uskonnonvapaus suojaa uskonnollista ilmaisua. Perustuslain 11 §:n mukaan uskonnonvapauteen sisältyy yksilön oikeus paitsi harjoittaa myös tunnustaa uskoaan. Uskonnollinen ilmaisu on tosiasialliselta sisällöltään ennen kaikkea uskon tunnustamista, tapahtuipa tuo ilmaisu sitten uskonnollisessa tilaisuudessa tai julkisuudessa pidetyn puheen keinoin, laulun sanoin tai vaikkapa kahdenkeskisenä keskusteluna.

Edellä havaitsimme, että uskonnollinen ilmaisu nauttii sekä sanan- että uskonnonvapauden tarjoamaa suojaa. Mielenkiintoisia ja hyödyllisiä näkökulmia sanan- ja uskonnonvapauden asemaan sekä vaikutuksiin tuo John Rawlsin niin kutsuttu oikeudenmukaisuusteoria. Kyseisen teorian yksi tärkeimmistä opeista on, että jokaisella kansalaisella tulee olla yhtäläiset oikeudet ja vapaudet. Sanan- ja uskonnonvapaudet ovat oikeudenmukaisuusteorian perustavanlaatuisimpia vapauksia, joita lakien tulee suojella vahvasti. Vapauksia ei saa rajoittaa sosiaalisten tai taloudellisten hyötyjen tavoittelemiseksi. Niitä voidaan rajoittaa vain suuremman vapauden saavuttamiseksi. Näin ollen esimerkiksi uskonnollista ilmaisua ja sen vapautta voidaan rajoittaa ainoastaan, jos tällä rajoituksella voidaan saavuttaa jokin suurempi vapaus. Rajoittaminen muunlaisista syistä, kuten sosiaalisten tekijöiden

---

⁸¹ Perustuslain 12 §:ssä esitetyn sananvapaussäännöksen piiriin kuuluvat kaikki ”tiedot, mielipiteet ja muut viestit”.

perusteella, ei tuon teorian valossa ole oikeutettua.⁸² Mielestäni tämä Rawlsin teoretisointiin kytkeytyvät ajatukset kuvastavat hyvin sitä ajatusmaailmaa, jonka kansalliset lakimme ovat sanan- ja uskonnonvapaudesta luoneet. Lakiemme valossa sanan- ja uskonnonvapaus ovat keskeisiä suojattavia oikeuksia, joiden rajoittamisen edellytyksiä tulee arvioida erityisen kriittisesti. Sanan- ja uskonnonvapautta sekä siten myös uskonnollista ilmaisua koskettaa perustuslain 22 §:n mukainen julkisen vallan velvollisuus turvata perusoikeuksien toteutuminen. Tämä kaikki osoittaa, että uskonnollinen ilmaisu on vahvaa oikeudellis-moraalista suojaa nauttiva yhteiskunnallinen toiminto. Seuraavaksi tarkastelen sitä, mihin suuntaan valtiosopimukset johdattelevat sanan- ja uskonnonvapauteen sekä uskonnolliseen ilmaisuun liittyvää oikeudellista tilaa.

2.3 Uskonnollinen ilmaisu valtiosopimuksissa esitettyjen sanan- ja uskonnonvapaussäädösten näkökulmasta

2.3.1 Valtiosopimusten tulkintaperiaatteista

Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksessa esitetyt määräykset ovat usein melko yleisluonteisia. Jotta voimme määritellä näiden yleisluontoisten ja verrattain niukkasanaisten määräysten sisällön oikealla tavalla, on ensin tehtävä selkoa valtiosopimusten tulkintaperiaatteista. Esimerkiksi sananvapauden ympärille kietoutuvien ilmiöiden muodostama kokonaisuus jäisi varmasti varsin monitulkintaiseksi ilman valtiosopimusten tulkintaperiaatteiden jäsentynyttä ymmärtämistä.

Valtiosopimusten tulkintaperiaatteet on tärkeimmiltä osin selkeästi määritelty valtiosopimusoikeutta koskevassa Wienin yleissopimuksessa (SopS 33/1980). Kyseinen yleissopimus esittää yleissäännöksen, jonka mukaan valtiosopimuksia tulisi tulkita. Wienin sopimuksen 31 artiklan 1 kappaleen mukaan valtiosopimuksia on

---

⁸² Jauhiainen, J. (2018), s. 8–23.

tulkittava vilpittömässä mielessä ja antamalla valtiosopimuksessa käytetyille sanonnoille niiden tavallinen merkitys valtiosopimuksen tarkoituksen ja päämäärän valossa. Sopimuksessa esitettyjen määräysten sanamuodoilla on näin ollen keskeinen merkitys tulkintoja laadittaessa⁸³.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan sopimuksen tarkoituksen ja päämäärän huomioiminen on tärkeä osa sopimusten sanamuodon analysointia sekä tulkintojen tekemistä. Tähän liittyen ihmisoikeustuomioistuin totesi niin kutsutun Soering-tapauksen (1989) yhteydessä, että Euroopan ihmisoikeussopimusta tulkittaessa on kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, että kyseinen sopimus on luotu silmällä pitäen ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamista. Tämä tarkoittaa sitä, että ihmisoikeussopimuksen tarkoitus ja päämäärä edellyttävät, että sopimuksen määräyksiä tulkitaan ja sovelletaan siten, että ihmisoikeussopimuksen tarjoamat suojakeinot olisivat myös tosiasiasa tehokkaita sekä oikeasuhtaisia. Turvattujen oikeuksien ja vapauksien tulkinnan tulee olla yhdenmukainen ”yleissopimuksen, demokraattisen yhteiskunnan ihanteiden ja arvojen ylläpitämiseksi ja edistämiseksi tarkoitetun asiakirjan, yleisen hengen kanssa”.⁸⁴ Nämä ihmisoikeustuomioistuimen esittämät toteamukset ohjaavat mielestäni varsin keskeisellä tavalla Wienin yleissopimuksen mukaista sanamuodon mukaan suoritettavaa tulkintaprosessia.

On kuitenkin tärkeää havahtua siihen todellisuuteen, ettei sanamuotokaan aina avarra tyhjentävästi sopimustekstin kirjoittajan tarkoituksperiä. Tällaista tulkinnallista ongelmatilannetta helpottanevat ihmisoikeustuomioistuimen tarjoamat tulkinnalliset periaatteet, kuten esimerkiksi se, kuinka kollisiotilanteissa tulisi toimia. Valtiosopimuksia tulkittaessa saatetaan nimittäin monesti kohdata erilaisia kollisiotilanteita, mikäli eri perusoikeudet asettuvat tulkintatilanteessa vastakkain⁸⁵.

---

⁸³ Pellonpää, M. et al., (2012), s. 285, ks. myös tapauksen *Luedicke, Belkacem ja Koç* (1978) kohta 40: Kyseisessä tapauksessa EIT analysoi tulkkiapuun liittyen sanan ”maksutta” tavanomaista merkityssisältöä sopimussäädösten sanamuodon perusteella. Tapauksessa *Wilson ym. v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2002) tuomioistuin teroitti, että ihmisoikeussopimuksen 11 artiklaan sisältyvä maininta jokaisen oikeudesta perustaa ammattiyhdistyksiä ja liittyä niihin ”etujensa turvaamiseksi” oli tärkeä sopimusmääräyksiä tulkittaessa.

⁸⁴ Tästä esimerkkinä *Soering* -tapauksen kohdan 87 lisäksi muun muassa tapauksen *Loizidou v. Turkki* prosessiväitteitä koskevan tuomion kohta 75, jossa EIT korosti ihmisoikeussopimuksen suurta merkitystä toteamalla sen olevan ”a constitutional instrument of European public order”.

⁸⁵ Esimerkkinä tämänkaltaisesta tilanteesta on esimerkiksi sananvapauden ja yksityisyyden suojan välinen vastakkainasettelu.

Varsin yleinen tilanne on, että tuomioistuimen on punnittava vaikkapa sananvapauden ja yksityisyyden suojan, tai negatiivisen ja positiivisen uskonnonvapauden välistä ristiriitaa. Tällöin on pyrittävä valitsemaan se tulkintavaihtoehto, joka turvaa molemmat perus- ja ihmisoikeudet mahdollisimman hyvin.⁸⁶ Punninta kahden perusoikeuden välillä on aina ongelmallista, sillä yhden perusoikeuden suosiminen heikentää toisen perusoikeuden toteutumista. Monesti tämänkaltaiset tilanteet ovat johtaneet tiukkoihin äänestystilanteisiin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa.⁸⁷ Varsin usein ihmisoikeustuomioistuimen ratkaistavaksi nousee tapauksia, joissa on huomioitava se, että esimerkiksi liiallinen sananvapauden suoja voi loukata yksityiselämän tai kunnian suojaa⁸⁸, ja vastaavasti yksityiselämän sekä kunnian suojan alan ulottaminen liian laajalle voi loukata sananvapautta.⁸⁹ Samantyyppinen haasteellinen arviointitilanne liittyy myös uskonnolliseen ilmaisuun: milloin uskonnollinen ilmaisu on oikeutettua sananvapauden näkökulmasta, ja millaisissa tapauksissa se ylittää sananvapauden rajat? Kysymykset uskonnollisen ilmaisun alasta ja suojasta ovat haasteellisia. On perusteltua havaita, että uskonnollista ilmaisua suojaava sananvapaus tavalliseen tapaan, eikä uskonnollista ilmaisua koskettava perusoikeudellinen suoja voi olla heikompi kuin millään muullakaan sananvapauden suojaamalla ilmaisulla. Uskonnollisen ilmaisun vapautta ja suojaa arvioitaessa on otettava huomioon myös perusoikeuskonkurrensi. Moniulotteisuutensa takia uskonnolliseen ilmaisuun liittyvät rajatapaukset on syytä tarkastella tapauskohtaisesti. Haasteellisuus uskonnollista ilmaisua sekä vastaavia aiheita koskevien tapausten ratkaisutoiminnassa altistaa virheellisille ja puutteellisille tuomioistuinratkaisuille. Kansallisissa tuomioistuimissamme tehdyt virheelliset ratkaisut vaikuttavat Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen saapuneiden valitusten suuren määrän vuoksi olevan valitettavan yleisiä. Yhteiskunnassa ja yksilöiden maailmankatsomuksissa tapahtuneiden muutosten myötä uskontoon kohdistuvien kriminalisointien sisältö ja merkitys ovat vaihdelleet paljon: yksilöiden maailmankatsomukset ovat pirstaloituneet, ja yhteiskunnan yhtenäiskulttuurin aika on jäänyt taakse⁹⁰. Nähdäkseni tämänkaltaisen kokemuksellisuuden diversiteetin kasvu on yhtenä osasyynä

---

⁸⁶ PeVM 25/1994.

⁸⁷ Neuvonen, R. J. P. (2015), s. 867. Ks. esimerkiksi ratkaisu *Pedersen ja Baadsgaard v. Tanska* (19.6.2003), joka päättyi jaostossa äänestystulokseen 4–3 ja suuressa jaostossa tulokseen 9–8.

⁸⁸ Perustuslain 10 § ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla.

⁸⁹ Nordenstreng, K. (2015), s. 107.

⁹⁰ Rautiainen, P. (2015), s. 219.

haasteellisten tulkinta- ja ratkaisutilanteiden kasvuun: enää ei välttämättä ole yhtä vallitsevaa maailmankatsomuksellista näkökulmaa, johon voisi nojata. Lukuisat Suomen sananvapausjutuissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuimelta saamat langettavat tuomiot osoittavat, ettei kansallisissa tuomioistuimissa olla aina kyetty löytämään oikeaa ratkaisua, vaan kollisiotilanteissa suoritettu punninta on epäonnistunut.⁹¹ Tämänkaltainen tilanne on nähdäkseni osoitus siitä, ettei näennäisesti samantyyppisissäkään oikeustapauksissa voida ennakoida oikeuden päätöstä. Tämä on ongelmallista yksilöiden oikeusturvaodotusten kannalta. Ihmisoikeustuomioistuimen puuttuminen langettavien tuomioiden kautta maamme oikeuden kehitykseen on johtanut oikeudellisen tulkinnan kehitykseen suomalaisissa tuomioistuimissa. Suomalaisen laintulkinnan kulkeutuminen lähemmäs Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen näkemyksiä on nähtävissä tapauksen *Ruusunen v. Suomi* (14.1.2014) ratkaisussa. Ratkaisussaan ihmisoikeustuomioistuin katsoi suomalaisten tuomioistuinten punninteen oikein sananvapautta ja yksityiselämän suojaa. Ihmisoikeustuomioistuin sovelsi tapauksessa vahvasti von Hannover 2- ja Axel Springer -tapauksissa syntynyttä kriteeristöä aina yksityiselämän loukkauksen pahantahtoisuuden arvioinnista alkaen. Sananvapautta puoltava tulkinta on viime vuosina vahvistunut niin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen kuin sen esimerkkiä seuraavien kansallisten tuomioistuinten käytännössä. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2011:72 korkein oikeus tarkasteli huolellisesti myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä noudatettuja arviointiperusteita.

Perustuslakivaliokunta on todennut, että ”tulkintatilanteissa olisi erilaisista perusteltavissa olevista vaihtoehdoista pyrittävä omaksumaan sellainen, joka edistää ihmisoikeusmääräysten toteutumista, eli on näin määriteltyinä ihmisoikeusystävällinen”⁹². Perusoikeuksien väliset kollisiotilanteet tulee ratkaista pääsäännön mukaan oikeudellisella punninnalla. Punnintatilanteessa korostuu

---

⁹¹ Ks. esim. *Karhuvaara ja Kustannusosakeyhtiö Iltalehti v. Suomi* (16.11.2004), *Selistö v. Suomi* (16.11.2004), *Eerikäinen ja muut v. Suomi* (10.2.2009), *Flinkkilä ja muut v. Suomi* (6.4.2010), *Ruokanen v. Suomi* (6.4.2010), *Tuomela ja muut v. Suomi* (6.4.2010), *Soila v. Suomi* (6.4.2010), *Jokitaipale ja muut v. Suomi* (6.4.2010), *Mariapori v. Suomi* (6.7.2010), *Niskasaari ja muut v. Suomi* (6.7.2010), *Saaristo ja muut v. Suomi* (12.10.2010), *Reinboth ja muut v. Suomi* (25.1.2011), *Lahtonen v. Suomi* (17.1.2012) sekä *Niskasaari ja Otavamedia v. Suomi* (23.6.2015). Näissä tapauksissa Suomi sai langettavan tuomion. Tapaukset johtivat osaltaan EIT:n tulkintakäytännön muutokseen, suomalaisten tuomioistuinten käytännön muutokseen sekä rikoslain muutokseen. On huomionarvoista, että EIT:n ratkaisukäytäntöön voidaan kohdistaa toisaalta myös kritiikkiä, sillä EIT:n oikeuskäytäntö ei ole aina täysin johdonmukaista, kun samoja kriteereitä on sovellettu eri jaostoissa eri tavoin.

⁹² PeVL 2/1990 vp.

erityisesti perusoikeuksien periaatevaikutus: perusoikeusäännökset merkitsevät tällöin eräänlaisia optimointikäskyjä, joiden keskeisimpänä funktiona on huolehtia, että kunkin yksilön perusoikeudet toteutuvat mahdollisimman hyvin.⁹³ Tavoitteena perusoikeuksien välisten kollisiotilanteiden ratkaisemisessa on löytää sellainen toimintavaihtoehto, joka turvaa kaikkien tilanteessa vastakkain olevien perusoikeuksien samanaikaisen toteutumisen mahdollisimman kattavasti. Ratkaisutoiminnan pyrkimyksenä on tasapaino yhteen sovitettavien oikeuksien välillä.⁹⁴

Tarkastellessani sanan- ja uskonnonvapautta, uskonnollista ilmaisua sekä näiden suhdetta vihapuheeseen tukeudun Wienin yleissopimuksen mukaiseen ajatukseen perus- ja ihmisoikeusmyönteisestä laintulkinnasta. Työssäni noudatan seuraavaa kaksiosaista tulkintaohjetta: tulkintatilanteessa on pyrittävä syrjäyttämään perus- ja ihmisoikeussäännösten kanssa ristiriitaiset tulkintavaihtoehdot ja valittava jäljelle jäävistä vaihtoehdoista se, joka parhaiten toteuttaa perus- ja ihmisoikeussäännösten tarkoitusperiä⁹⁵.

2.3.2 Valtiosopimusten tarkastelua

Suomea koskettavien ihmisoikeuksiin liittyvien valtiosopimusten tarkastelu on tärkeä ja välttämätön osa sanan- ja uskonnonvapautta koskevan oikeudellisen todellisuuden selvittämisen prosessia. Korkein oikeus on katsonut, että ihmisoikeussopimuksia on sovellettava maassamme kuten muutakin lainsäädäntöä. Ihmisoikeussopimuksista on näin tullut tärkeä osa suomalaista voimassa olevaa lainsäädäntöä.⁹⁶ Huomionarvoista on, että ihmisoikeussopimuksissa ei määritellä sitä, miten sopimusvaltion tulee täyttää sopimusvelvoitteensa. Sopimusvaltiot saavat omaa harkintavaltaansa, menettelytapojaan ja järjestelmiään hyödyntäen itse päättää, miten ne toteuttavat ihmisoikeuksissa esiintyvät velvoitteet. *Pacta sunt servanda* -periaate velvoittaa valtiosopimukseen liittyneitä valtioita pitämään kaikki ratifioimiensa sopimusten

---

⁹³ Scheinin, M. (1991), s. 29–39.

⁹⁴ Viljanen, V. P. (2001), s. 136–159 ja Husa 2008, s. 16–21.

⁹⁵ PeVM 25/1994 vp. s. 4.

⁹⁶ KKO 1993:19.

kohdat sekä noudattamaan niitä täysipainoisesti. Ihmisoikeudet ovat universaaleja, kaikille ihmisyksilöille kuuluvia luovuttamattomia oikeuksia⁹⁷. Tässä luvussa tarkastelen keskeisimpiä Suomea koskevia kansainvälisiä ihmisoikeussopimuksia sekä -asiakirjoja. Luvun tavoitteena on syventää sanan- ja uskonnonvapauden sekä uskonnolliseen ilmaisuun liittyvää ymmärrystä.

YK:n yleiskokous antoi vuonna 1948 yleismaailmallisen ihmisoikeuksien julistuksen. Tämä julistus ei ole valtioita virallisesti velvoittava asiakirja, mutta sillä on valtava moraalinen voima. Ihmisoikeuksien julistukseen sisältyvien periaatteiden vakiintuminen on edesauttanut ihmisoikeuksien universaalien luonteen vahvistumista.⁹⁸ Ihmisoikeuksien yleismaailmallisen julistuksen 19 artiklassa turvataan jokaiselle ihmiselle kuuluva oikeus mielipiteen- ja sananvapauden. Tähän vapauden sisältyy oikeus mielipiteeseen kenenkään sitä estämättä sekä oikeus minkäänlaisista rajoista riippumatta hankkia, vastaanottaa ja levittää tietoja kaikkien tiedotusvälineiden keinoin. Tämä ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus on toiminut ohjeena tulkittaessa muiden ihmisoikeussopimusten vastaavanlaisia määräyksiä. Ihmisoikeuksien julistuksen 19 artiklaan liittyy kuitenkin myös rajoituksia. 29 artiklan mukaan käyttäessään oikeuksiaan ja nauttiessaan vapauksiaan kukaan ei ole muiden kuin sellaisten lailla säädettyjen rajoitusten alainen, joiden yksinomaisena tarkoituksena on turvata toisten oikeuksien ja vapauksien tunnustaminen ja kunnioittaminen sekä moraalien, julkisen järjestyksen ja yleisen hyvinvoinnin oikeudet vaatimukset kansanvaltaisessa yhteiskunnassa. Lisäksi näitä oikeuksia ja vapauksia ei missään tapauksessa saa käyttää vastoin Yhdistyneiden Kansakuntien päämääriä ja periaatteita. 30 artiklan mukaan mitään kyseisessä julistuksessa ei saa tulkita niin, että valtio, ryhmä tai yksityinen henkilö voi sen perusteella katsoa oikeudekseen tehdä sellaista, mikä voisi hävittää julistuksessa määritellyjä oikeuksia ja vapauksia.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklassa julistetaan jokaisen oikeus ilmaisunvapauden. Kyseisen artiklan mukaan jokaisella on oikeus ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapauden. Tämä oikeus sisältää vapauden vaihtaa uskontoa tai uskoa ja vapauden tunnustaa uskontoaan tai uskoaan joko yksin tai yhdessä muiden

---

⁹⁷ Fish, S. (1994), 106–111.

⁹⁸ Kortteinen, J. (1996). s. 154.

kanssa julkisesti tai yksityisesti jumalanpalveluksissa, opettamalla, hartaudenharjoituksissa ja uskonnollisin menoin.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan ensimmäisessä kohdassa turvataan jokaisen oikeus sananvapauteen. Tämä oikeus sisältää vapauden pitää mielipiteitä sekä vastaanottaa ja levittää tietoja sekä ajatuksia alueellisista rajoista riippumatta ja viranomaisten siihen puuttumatta. Artiklan toisessa kohdassa huomautetaan, että sananvapauden käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, minkä vuoksi se voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi.

Kansalaisyhteisöjä ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen eli KP-sopimuksen (SopS 7–8/1976; HE 42/1974) yksi keskeisimpiä sisältöjä on yksilöiden välinen yhdenvertaisuus. Sopimuksen toisen artiklan ensimmäisessä kappaleessa todetaan, että jokainen sopimusvaltio sitoutuu kunnioittamaan ja takaamaan jokaiselle alueellaan olevalle ja oikeuspiiriinsä kuuluvalla yksilöllä tässä yleissopimuksessa tunnustetut oikeudet ilman minkäänlaista rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää. Myös tämä sopimussäädös pyrkii perustuslain 22 §:n tavoin turvaamaan yksilöitä julkisen vallan suorittamalta uskontoon perustuvalta eriarvoistamiselta.

KP-sopimuksessa ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapaus sisältyy 4 artiklan 2 kappaleessa esitettyyn luetteloon niin sanotuista ehdottomista oikeuksista. Näistä ehdottomista oikeuksista ei ole mahdollisuutta poiketa vakavimmissakaan kriisioloissa. KP-sopimuksen 18 artiklassa tehdään niin ikään selkoa uskonnonvapaudesta ja sen sisällöstä. Kyseisen artiklan mukaan jokaisella on oikeus ajatuksen, omantunnon ja uskonnon vapauteen, aivan kuten perustuslain ja Euroopan ihmisoikeussopimusten mukaankin. Tämä oikeus sisältää vapauden tunnustaa

omavalintaista uskontoa tai uskoa taikka omaksua se sekä vapauden joko yksinään tai yhdessä muiden kanssa julkisesti tai yksityisesti harjoittaa uskontoaan tai uskoaan jumalanpalveluksissa, uskonnollisissa menoissa, hartaudenharjoituksissa ja opetuksessa. 18 artiklan mukaan ketään ei saa saattaa sellaiselle pakotukselle alttiiksi, joka rajoittaa hänen vapauttaan tunnustaa tai valita oman valintansa mukainen uskonto tai usko. Henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaan voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, jotka on säädetty lailla, ja jotka ovat välttämättömiä suojelemaan yleistä turvallisuutta, järjestystä, terveydenhoitoa, moraalialia tai muiden perusoikeuksia ja -vapauksia. Nämä rajoitukset eivät kuitenkaan ulotu muihin uskonnon ja vakaumuksen vapauden ulottuvuuksiin. Tämä sopimussäädös kuvastaa hyvin sitä vakavuutta ja painoarvoa, joka uskonnonvapaudelle on annettu. Uskonnonvapaus näyttäytyy hyvin turvatulta ja vahvalta perusoikeudelta, jonka moitteeton toteutuminen on turvattu. Uskonnonvapauden perustavanlaatuisuutta ja valtaisa merkitystä demokraattisissa yhteiskunnissa kuvastaa se, että sen on perinteisesti katsottu olevan vanhin perusoikeus koko maailmassa.

Yksilön ilmaisuvapautta käsittelevässä 19 artiklassa tehdään selkoa oikeudesta mielipiteen- ja sananvapauteen. 19 artiklan ensimmäisessä kappaleessa todetaan, että jokaisella on oikeus mielipiteen vapauteen ilman ulkopuolista puuttumista. Hallituksen esitöiden mukaan KP-sopimuksen 19 artiklan ja perustuslain 12 §:n yhtenä keskeisimmistä tavoitteista on taata se, että demokraattisessa yhteiskunnassa mahdollistuu mielipiteenvapaus, julkinen moniarvoinen ja avoin keskustelu sekä oikeus kritiikkiin.⁹⁹ Mielipiteen- ja sananvapaudet ovat merkittävällä tavalla yhteydessä uskonnonvapauteen, jonka olennaisena osana on uskonnollisten mielipiteiden muodostaminen, ilmaiseminen sekä julkinen uskonnonopetus. Juuri uskonnollisen vakaumuksen ilmaiseminen tuo uskonnonvapauden lähelle sananvapautta. Mielipiteen- ja sananvapautta turvaavat sopimussäädökset asettuvat turvaamaan näin ollen myös uskonnonvapautta mitä suurimmassa määrin.

KP-sopimuksen 26 artiklassa todetaan, että kaikki ihmiset ovat oikeudellisesti yhdenvertaisia ja oikeutettuja ilman minkäänlaista syrjintää yhtäläiseen lain suojaan. Tässä suhteessa lain tulee kieltää kaikki syrjintä ja taata kaikille henkilöille yhtäläinen ja tehokas suojele rotuun, ihonväriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai

---

⁹⁹ HE 309/1993 vp. s. 56.

muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun asemaan perustuvaa syrjintää vastaan.

Edellä esitettyjen ylikansallisten sopimusten sekä valtiosopimusten tulkintaperiaatteiden valossa on täysin kiistatonta, että sananvapauden sekä uskonnonvapauden nauttima kansainvälisoikeudellinen suoja on vahva. Esittämieni havaintojen perusteella tuo kansainvälisoikeudellinen ihmisoikeussuoja koskettaa täysimääräisesti myös uskonnollista ilmaisua. Uskonnollisen ilmaisun ytimeen kuuluu nimittäin oikeus uskonnolliseen vakaumukseen sekä sen ilmaisemiseen sanoin ja teoin. Sanan- ja uskonnonvapaudella on tutkimukseni perusteella monenlaisia yhtymäkohtia: muun muassa uskonnollisen ilmaisun suoja on molemmille vapauksille keskeinen ydinelementti. Uskonnollisessa ilmaisussa on kyse eräänlaisesta sanan- ja uskonnonvapauksien yhdessä muodostamasta monialaisesta kokonaisuudesta, jota on tarkasteltava sekä sanan- että uskonnonvapauslainsäädösten kautta. On tärkeä huomioida se tosiasia, että sananvapauden luomaa vapautta ei voida uskonnollisen ilmaisun – aivan kuten ei minkään muunkaan yksilönilmaisun – kohdalla alittaa tai ohittaa. Uskonnollisessa ilmaisussa on pohjimmiltaan kyse sananvapaudesta, mistä syystä sitä koskettavat vähintään sananvapaussäädännön tarjoamat ilmaisuvapauden vähimmäiselementit. Esimerkiksi Bonottin näkemyksen mukaan uskonnollista puhetta ja ilmaisua koskettavat lähtökohtaisesti samat oikeudet ja rajoitukset kuin kaikkea muutakin vapausoikeuksien piiriin kuuluvaa ilmaisua.¹⁰⁰

Jos uskonnollisen puheen vapaus ei voi olla muita sanan- ja uskonnonvapauden alaan kuuluvia ilmiöitä heikompi, on paikallaan kysyä, voiko uskonnollisella puheella päinvastoin olla tavallista turvatumpi ja vahvempi asema. Uskonnollista puhetta suojaavat sekä 9 artiklassa esitetty uskonnonvapaus että 10 artiklassa esitetty sananvapaus. Siitä, tuottaako tämä uskonnolliseen puheeseen kahtaalta osoittautuva suoja uskonnolliselle puheelle jonkinlaisen korotetun erityissuojan, on mielenkiintoinen ja relevantti kysymys. Ihmisoikeudet ovat *jakamattomia*¹⁰¹. Tällä tarkoitetaan, että kaikki ihmisoikeudet ovat yhtä tärkeitä ja toisistaan riippuvaisia. Uskonnollista puhetta suojaavat sanan- ja uskonnonvapaus eivät ehkä yhdessä nosta suojan tasoa, mutta levittävät sen ainakin laajemmalle. Tällä tarkoitan seuraavaa:

---

¹⁰⁰ Bonotti, M. (2017) s. 270.

¹⁰¹ Ihmisoikeudet.net-nettisivut, <https://ihmisoikeudet.net/yleisesti/maaritelmiä/>, viitattu 14.4.2020.

Tilanteen mukaan katsotaan, kumpi uskonnollista puhetta suojaavista ihmisoikeuksista – sanan- vai uskonnonvapaus – suojaa kyseisessä tapauksessa paremmin uskonnollista puhetta. Jos esimerkiksi sananvapauden luomat oikeudet ulottuvat kyseessä olevassa tilanteessa laajemmalle kuin uskonnonvapauteen liittyvät vapausoikeudet, tarkastellaan uskonnollisen puheen oikeutusta sananvapauden tarjoamissa uskonnonvapautta laajemmissa rajoissa. Perustelen tätä menettelytapaa perus- ja ihmisoikeuksien kollisiotilanteissa käytettävien menettelytapojen kautta: kollisiotilanteissa on pyrittävä valitsemaan se tulkintavaihtoehto, joka turvaa molemmat kollisiotilanteessa vastakkain olevat oikeudet mahdollisimman hyvin.¹⁰² Uskonollisen puheen ollessa kyseessä tämä periaate voidaan kääntää seuraavanlaiseksi: uskonnollista puhetta suojattaessa tulee vedota vilpittömästi, tehokkaasti ja päämäärätietoisesti joko sanan- tai uskonnonvapauteen, ehkä jopa molempiin siitä riippuen, mikä yhdistelmä näistä turvaa parhaiten uskonnollisen puheen vapauden. Lisäksi tulee huomioida, että Euroopan ihmisoikeussopimusta tulkittaessa on kiinnitettävä huomiota erityisesti siihen, että kyseinen sopimus on luotu ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi. Ihmisoikeussopimuksen tarkoitus ja päämäärä edellyttävät, että sopimuksen määräyksiä tulkitaan siten, että ihmisoikeussopimuksen tarjoamat suojakeinot olisivat myös tosiasiallisesti tehokkaita sekä oikeasuhtaisia. Turvattujen oikeuksien ja vapauksien tulkinnan tulee olla yhdenmukainen ”yleissopimuksen, demokraattisen yhteiskunnan ihanteiden ja arvojen ylläpitämiseksi ja edistämiseksi tarkoitetun asiakirjan, yleisen hengen kanssa”.¹⁰³ Myös tämä näkökulma puhuu sen puolesta, että sanan- ja uskonnonvapauksien tarjoaman suojan välillä valita nimenomaan se vaihtoehto, joka turvaa uskonnollisen ilmaisun toteutumisen parhaiten¹⁰⁴.

Mielipiteen-, sanan-, ajatuksen-, omantunnon-, uskonnon- ja yhdistymisvapaudet muodostavat kokonaisuuden, jossa eri osat edellyttävät toisiaan. Jos yhtä osa-aluetta merkittävästi rajoitetaan, johtaa se mielestäni väistämättä myös muiden ihmisoikeuksien aiempaa heikompaan toteutumiseen. Näin ollen eri perus- ja ihmisoikeudet ovat riippuvaisia toisistaan: jos esimerkiksi sananvapautta rajoitetaan,

---

¹⁰² PeVM 25/1994.

¹⁰³ *Soering* -tapaus, kohta 87. Yllä olevassa kappaleessa tuomioistuin viittasi mm. tapaukseen *Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta* (1978). Ks. myös *Loizidou v. Turkki*, jossa EIT luonnehti sopimuksen olevan ”a constitutional instrument of European public order (*ordre public*)”. Prosessiväitteitä koskevan tuomion kohta 75.

¹⁰⁴ Olettaen, että toisen vapausoikeuden tarjoama suoja on toista suppeampi.

vaikuttaa se negatiivisesti myös uskonnonvapauden toteutumiseen – sisältäähän tämä monia sananvapauteen keskeisellä tavalla liittyviä elementtejä. Sananvapaus liittyy oleellisesti uskonnonvapauden lisäksi lähes kaikkien muidenkin ihmisoikeuksien nauttimiseen.¹⁰⁵ Sananvapauden suojaamisen perustelut voidaan jakaa instrumentaalisiin ja konstitutiivisiin perusteluihin. Instrumentaalisten perusteluiden mukaan sananvapautta ei suojata sen tähden, että yksilöillä olisi luovuttamaton moraalinen oikeus puhua mitä haluavat, vaan koska yksilöiden vapaan ilmaisun sallimisella ja mahdollistamisella on kaikkien ihmisyksilöiden sekä yhteiskunnan kannalta hyvä vaikutus. Konstitutiivisen perustelutavan valossa sananvapaus on hyvä asia paitsi sen aikaansaamien hyvien vaikutusten, myös siksi, että se on demokraattisen yhteiskunnan moraalinen itseisarvo. Silloin kun sananvapautta pidetään yhteiskunnan moraalisena itseisarvona, viranomaiset tunnustavat täysi-ikäiset ja -valtaiset kansalaiset moraalisesti vastuullisiksi tahoiksi, joilla on kyky erottaa toisistaan hyvä ja paha esimerkiksi politiikassa. Tästä syystä on ilmeistä, että valtiovalta pitää kansalaisia moraalisesti vajaanvaltaisina, mikäli se päättää, ettei kansalaisilla ole oikeutta kuulla tiettyjä mielipiteitä, koska tämä saattaisi käännötyä heidät vaarallisten tai muita loukkaavien vakaumusten kannattajiksi¹⁰⁶. Nämä näkemykset luovat mielenkiintoisen näköalan uskonnollisen puheen ympärille kietoutuviin ilmiöihin, esimerkiksi Päivi Räsäsen tapaukseen.

2.4 Tuomioistuinten vaikutus sanan- ja uskonnonvapautta sekä uskonnollista ilmaisua käsittelevään oikeudelliseen todellisuuteen

Tässä alaluvussa tarkastelen sitä, miten erilaiset oikeusasteet vaikuttavat sanan- ja uskonnonvapauden tosiasialliseen sisältöön. Tarkasteluissani syvennyn myös pohtimaan, miten tuomioistuinten ratkaisut ohjaavat eri perus- ja ihmisoikeuksien välistä punnintaa. Aluksi kiinnitän huomioni kotimaisten tuomioistuinten sekä niiden antamien ratkaisumallien vaikutukseen. Tämän jälkeen havainnoin sitä, millainen vaikutus Euroopan ihmisoikeustuomioistuimella on siihen, millaiseksi sanan- ja

---

¹⁰⁵ Nordenstreng, K. (2015), s. 156.

¹⁰⁶ Nordenstreng, K. (2015), s. 146–147, Tästä jaottelusta tarkemmin mm. Dworkin, R. (1992), 56–59. Dworkin kannattaa konstitutiivista näkökulmaa.

uskonnonvapautta sekä muita perus- ja ihmisoikeuksia koskeva laintulkintamme on muotoutunut. Tässä alaluvussa syvennyn Åke Greenin tapauksen kautta siihen, miten kansallisten tuomioistuinten päätöksillä voi olla ylikansallisia vaikutuksia.

Kotimaisella tasolla sanan- ja uskonnonvapaudesta säädetään perustuslain lisäksi myös tavallisten lakien kautta. Uskonnonvapauden ja sananvapauden tosiasiallinen sisältö, laajuus ja rajoitukset tarkentuvat ja konkretisoituvat perustuslain sekä tavallisen lainsäädännön lisäksi erityisesti tuomioistuintäytännön kautta.¹⁰⁷ Oikeuskäytäntö on nykyään lainvalmisteluaineiston ohella merkittävä ja runsaasti käytetty oikeuslähde tuomioita perustellessa. Tuomioistuinten tulisi valita perusteltavissa olevista lain tulkintavaihtoehdoista sellainen, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista ja joka eliminoi perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot¹⁰⁸. Kotimaiset tuomioistuimemme, erityisesti korkein oikeus ylimpänä oikeusasteena, ovat vaikuttaneet oikeuskäytännön kehityksen sekä laintulkinnan kautta siihen, millaisen sisällön sanan- ja uskonnonvapautta sekä uskonnollista ilmaisua koskevat laintulkinnat ovat saavuttaneet. Korkeimman oikeuden antamien prejudikaattien muodollinen sitovuus juontaa juurensa perustuslain 99.2 §:ään, jonka mukaan ylimpien tuomioistuinten tehtävänä on valvoa lainkäyttöä omalla alallaan. Korkeimman oikeuden ennakkoratkaisujen laissa määriteltynä tehtävänä on siten pidettävä erityisesti oikeuskäytännön ohjaamista ja sen yhtenäisyydestä huolehtimista.¹⁰⁹ Korkeimman oikeuden entinen presidentti Olavi Heinonen on todennut, että korkeimman oikeuden päätehtävänä on mahdollisimman avoimesti ja täydellisesti perusteltujen prejudikaattien antaminen¹¹⁰.

Alempien oikeusasteiden antamien ratkaisujen muodollinen sitovuus ei nauti samanlaista erityisasemaa kuin korkeimman oikeuden ratkaisut. Niiden velvoittavuus oikeudellisissa punnintatilanteissa onkin siten selkeästi heikompi. Korkeimpien oikeuksien ratkaisut katsotaan oikeuslähdeopissa heikosti velvoittaviksi oikeuslähteiksi ja alempien oikeuksien ratkaisut sallituiksi oikeuslähteiksi. Myös muiden kuin korkeimman oikeuden antamat ratkaisut voivat silti olla hyödyllisiä oikeudellisen argumentaation tukena siitä huolimatta, ettei niiden oikeudellinen

---

¹⁰⁷ Korpisaari, P. H. (2015), s. 105–107.

¹⁰⁸ PeVM 25/1994 vp. s. 4.

¹⁰⁹ Ks. Summers et al. (2002), s. 48 ja Huovila, M. (2005), s. 41.

¹¹⁰ Heinonen, O. (1994), s. 151.

painoarvo ole suuri: tällöin argumentaatiota on kuitenkin syytä tukea myös vahvemmillä oikeuslähteillä, kuten laintasoisilla säädöksillä.

Vaikka esimerkiksi korkein oikeus antaakin prejudikaatteja, ei tuomioistuinten kuulu jatkaa siitä mihin lait jäivät. Mikäli lainsäädännössä havaitaan puutteita, tulisi lainsäätäjän korjata ne. Mikäli lainsäädännön puutteet korjattaisiin tuomioistuinkäytännön keinoin, mentäisiin Suomen valtiosääntöisten perusratkaisujen ylitse¹¹¹. Prejudikaatit ovat heikosti velvoittavia oikeuslähteitä. Ei voida olettaa, että ylimmät tuomioistuimet antaisivat ennakkotapauksen, jota alimmat tuomioistuimet aina noudattaisivat vastaavia ongelmia kohdatessaan. Suomessa ei toistaiseksi ole minkäänlaista perustuslakituomioistuinta, jonka tehtävänä olisi lakien perustuslainmukaisuuden arviointi. On lainsäätäjän velvollisuus korjata vialliset säädökset tai säätää uusi laki, mikäli vanha on ristiriidassa esimerkiksi perus- ja ihmisoikeussäädösten näkökulmasta.¹¹² Vallan kolmijako-opin sävyttämän perinteisen näkemyksen mukaan lainsäätämiseen saa kohdistua poliittisia vaikutteita, mutta tuomioistuinten toiminnan on oltava poliittisista ja ideologisista vaikutteista vapaata. Käytännössä näin ei kuitenkaan ole: oikeuden ja politiikan erottaminen toisistaan on vaikeaa tai jopa mahdotonta, minkä vuoksi ideologisten vaikutusten karsiminen laintulkinnasta voi osoittautua haasteelliseksi.¹¹³

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen rooli on hyvin erilainen verrattuna korkeimpaan oikeuteen sekä sen antamiin prejudikaatteihin: ihmisoikeustuomioistuin pyrkii huolehtimaan ihmisoikeussopimuksen määräysten toteutumisesta, minkä vuoksi sillä on laaja oikeus puuttua myös kansallisiin lainsäädäntöihin langettavien tuomioiden antaman esimerkin kautta. Pelkkä lainsäädännön yhdenmukaisuus ihmisoikeussopimuksen kanssa ei kuitenkaan ole riittävä tae siitä, että ihmisoikeudet toteutuvat sopimusveloitteiden mukaisesti, vaan myös lakien soveltamiskäytännön tulee olla sopusoinnussa ihmisoikeussopimusten määräysten kanssa.

Sanan- ja uskonnonvapaudet on kansallisen tason lisäksi turvattu lukuisissa Suomen ratifioimissa kansainvälisissä sopimuksissa, kuten YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa, Euroopan unionin perusoikeuskirjassa sekä

---

¹¹¹ Jyränki, A. (2003). s. 164.

¹¹² Neuvonen, R. (2010), s. 1383.

¹¹³ Siltala, R. (2003), s. 283.

Euroopan ihmisoikeussopimuksessa. Sanan- ja uskonnonvapauden tosiasiallista sisältöä ja rajoja ovat myös ylikansallisella tasolla luomassa tuomioistuimet – merkittävimpänä niistä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin.¹¹⁴ EIT:n vaikutusta sanan- ja uskonnonvapauteen liittyvään oikeudelliseen todellisuuteen ei voine mielestäni liiaksi korostaa. Esimerkiksi ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisema Axel Springer -tapaus sekä kyseisen tapauksen viitoittamat niin kutsutut Axel Springer -kriteerit ovat oivallinen esimerkki siitä, kuinka ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisut ovat vaikuttaneet vahvasti suomalaisen laintulkinnan kehitykseen sekä jopa kansallisen lainsäädännön muutokseen. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin antoi vuonna 2012 kaksi tärkeää ratkaisua yksityiselämän suojan sekä sananvapauden välisiin punnintatilanteisiin liittyen. Kyseiset tapaukset *Axel Springer v. Saksa* (7.12.2012) ja *von Hannover v. Saksa* (7.12.2012) ovat toimineet eräänlaisen tulkintajatkumon luomisena sekä uudenlaisten ihmisoikeuksien välisissä kollisiotilanteissa käytettävien oikeudellisten punnintakriteerien syntyalustana. Molemmissa tapauksissa oli kyse siitä, pidettiinkö julkisuuden henkilöiden yksityisyyden suojaa lehdistön sananvapautta korkeampana. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suuri jaosto ratkaisi molemmat tapaukset samojen periaatteiden mukaan nostaan sananvapauden julkisuuden henkilön yksityisyyden suojaa korkeammalle. Näin suuri jaosto selkeytti samalla ihmisoikeustuomioistuimen aiempaa, aavistuksen sekavaa, tulkintalinjaa¹¹⁵. Kyseisten tapauksien käsittelyn yhteydessä syntyi kriteerejä, joiden tarkoituksena on selventää yksityiselämän suojan ja sananvapauden välisiä punnintatilanteita. Nämä kriteerit ovat seuraavanlaisia:

- Onko kysymys yleisesti kiinnostavaan tai yhteiskunnallisesti merkittävään keskusteluun liittyvästä uutisoinnista?
- Onko uutisoinnin kohteena julkisuuden henkilö ja onko uutisoitu tapahtuma tapahtunut julkisella paikalla?
- Onko uutisoinnin kohde paljastanut omasta tahdostaan tietoja yksityiselämästään jo aiemmin?
- Sisältääkö uutinen ainoastaan kohteen yksityiselämään liittyviä tietoja? Mikä on tietojen julkaisumuoto ja mitkä ovat julkaisun seuraukset?

---

¹¹⁴ Neuvonen, R. (2015), s. 24–25.

¹¹⁵ Vertaa esimerkiksi ensimmäiseen von Hannover v. Saksa -tapauksen ratkaisuun vuodelta 2004.

- Onko kansallisen tuomioistuimen antama tuomio oikeasuhtainen suojeltavaan ihmisoikeuteen nähden?
- Onko mahdolliset valokuvat otettu laittomasti, salaa tai muutoin kuvauksen kohdetta häiritsevässä tarkoituksessa?¹¹⁶

Vahvojen ja moniulotteisten sananvapauden ja yksityiselämän suojan välistä suhdetta punnitsevien kriteerien synty merkitsee sitä, että kumpikin kyseessä olevista perusoikeuksista on merkittävä ja punninnan arvoinen ja että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin edellyttää kriteerien mukaista perusoikeuksien välistä punnintaa myös kansallisilta tuomioistuimilta. Molemmat edellä esitetyt tapaukset sekä niissä esitetyt ratkaisut osoittavat nähdäkseni, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintalinja on kääntynyt korostamaan aiempaa vahvemmin sananvapautta. Mielestäni tämä osoittaa, että ihmisoikeustuomioistuimen yleinen suhtautuminen perus- ja ihmisoikeuksien väliseen punnintaan on muuttunut aiempaa vakavammaksi. Edellä esitetyissä kahdessa tapauksessa kansallisen valtion harkintamarginaali¹¹⁷ jäi todella kapeaksi – miltei olemattomaksi. Tämä on mielestäni todistus sen puolesta, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin edellyttää aiempaa enemmän, että kansalliset tuomioistuimet ottavat sen näkökohdat ja esimerkit aiempaa kokonaisvaltaisemmin huomioon kaikenlaisessa perus- ja ihmisoikeuksiin liittyvässä ratkaisutoiminnassa. Aiempaa huolellisempi perus- ja ihmisoikeuspunninta sekä tarkempi argumentaatio on näkynyt myös suomalaisessa ratkaisutoiminnassa maattamme koskevien langettavien päätösten seurauksena. Esimerkiksi korkein oikeus on monissa viimeaikaisissa tapauksissa soveltanut von Hannover 2- ja Axel Springer -ratkaisujen punnintaperiaatteita¹¹⁸. Uskonnollisen ilmaisun kannalta Axel Springer -kriteerit voivat tarkoittaa esimerkiksi sitä, että uskonnollisen ilmaisun ja sen kanssa mahdollisesti ristiriidassa olevien perus- ja ihmisoikeuksien, kuten seksuaalivähemmistöjen oikeuksien, välisessä ratkaisutoiminnassa on kansallisella tasolla suoritettava aiempaa huolellisempaa perus- ja ihmisoikeudellista punnintaa. Kriteerit osoittavat myös, että ihmisoikeustuomioistuimen sananvapautta puoltava

¹¹⁶ Kriteereistä mm. *Von Hannover v. Saksa* (7.12.2012), *Axel Springer v. Saksa* (7.12.2012) ja Neuvonen, R. J. P. (2015), s. 869.

¹¹⁷ Harkintamarginaali tarkoittaa sitä, että ihmisoikeustuomioistuin ei asetu aina arvioimaan tehtävien rajoitusten välttämättömyyttä vaan jättää tilaa kansallisten tuomioistuinten ratkaisuille. Harkintamarginaalioppi on vahvistettu osaksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toimintaa virallisesti viidennessätoista lisäpöytäkirjassa.

¹¹⁸ Esimerkiksi KKO 2013:100, KKO:2018:81 ja KKO:2018:51.

tulkintatapa on vahvistunut yksityiselämän suojan kustannuksella. Axel Springer -tapaus sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännön selkeytyminen, sananvapauden merkityksen nousu sekä julkisuuden henkilöiden yksityiselämän suojan kaventuminen on näkynyt Suomea koskevien langettavien tuomioiden myötä myös kansallisten lakiemme muutoksessa. Esimerkiksi rikoslakiimme on vuoden 2013 lakiuudistuksen myötä tullut muutoksia, jotka ovat saaneet lähtölaukauksensa ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuksista, muun muassa ratkaisusta *Mariapori v. Suomi* (6.7.2010). Esimerkinomaisesti mainittakoon, että vuoden 2013 rikoslain uudistus lievensi esimerkiksi kunnianloukkauksesta saatavaa rangaistusta. Vankeutta ei enää saa, paitsi jos rikkomus on katsottava törkeäksi.¹¹⁹

Toisaalta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö ei kaikilta osin ole niin selkeää kuin Axel Springer -kriteerit sekä niiden myötä monilta osin selkeytynyt ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntö antavat ymmärtää. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaistaviksi tulleiden tapausten määrä on pysynyt suurena, vaikka ruuhkahuippu onkin jo ohitettu¹²⁰. Edelleen suurten tapausmäärien myötä oikeuskäytännön näennäinen yhtenäisyys sekä yksittäisten tapausten perustelut ovat eriytyneet toisistaan. Näiden kehityskulkujen taustalla vaikuttavat niin kutsutut tulkintajatkumot: ne johtavat näennäisesti samantyyppisissä tapauksissa keskenään erilaisiin ratkaisuihin. Lisäksi ihmisoikeustuomioistuimen tulkintaoppien käyttäminen eri tavoin eri tapauksissa on omiaan luomaan hajanaisuutta sekä yhtenäisyyden puutetta ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin. Kaikkien näiden tekijöiden yhteisvaikutuksesta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisujen joukosta on löydettävissä mitä erilaisimpia ratkaisuja: on hyviä ratkaisuja, huonoja ratkaisuja ja keskenään ristiriitaisia ratkaisuja. Ratkaisujen diversiteetistä huolimatta niiden pohjalta on mahdollista luoda viitekehys¹²¹, jonka avulla voidaan arvioida kansallista lainsäädäntöä ja kansallisten tuomioistuinten ratkaisuja.

Niin kutsuttu harkintamarginaalioppi mahdollistaa sen, että jäsenvaltiot voivat turvata Euroopan ihmisoikeussopimuksessa esitetyt oikeudet omilla, itse päättämillään

---

¹¹⁹ Ollila, R. (2011), s. 338–350.

¹²⁰ Ks. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen vuosiraportti vuodelta 2019, s. 129–130.

¹²¹ On tärkeää huomata, ettei ihmisoikeustuomioistuin ole sidottu aiempaan tulkintakäytäntöönsä. Tästä huolimatta se pyrkii noudattamaan aiempia tulkintajatkumojaan ja selkeästi ilmoittamaan sekä perustelemaan mahdolliset tulkintajatkumoista tehdyt poikkeamat. Esimerkki tapauksesta, jossa ihmisoikeustuomioistuin ilmoitti tulkintajatkumosta poikkeamisesta, oli esimerkiksi tapaus *Vilho Eskelinen ja muut v. Suomi* (19.4.2007). Ks. lisää Pellonpää, M. et al. (2012), s. 288–289.

lainsäädännössä ja tuomioistuinkäytännössä esiintyvillä tavoillaan. Oppi sallii kaikki sellaiset ratkaisut, jotka voidaan perustella ihmisoikeussopimuksella. Harkintamarginaalioppi perustuu ajatukseen, että kansalliset tahot tuntevat parhaiten alueensa olot ja erityistä huomiota vaativat osatekijät. Opin taustalla vaikuttavat lisäksi ihmisoikeustuomioistuimen pyrkimykset suhtautua ratkaisukäytäntönsä elävänä instrumenttina, jonka vaikuttimena toimii dynaaminen tulkintatapa. Harkintamarginaaliopin olemassaolo on johtanut erilaisiin menettelytapoihin sekä valtavaan määrään erilaisia pieniä yksityiskohtia, mikä hankaloittaa tapausten välistä vertailua. Vertailu on suoritettava äärimmäisen yksityiskohtaisesti: siksi onkin aikaa vievää selvittää, miksi samoista elementeistä koostuneet tapaukset on ratkaistu eri tavalla. Tästä syystä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen suurempien ratkaisulinjojen tarkastelu on usein haasteellista.

On huomionarvoista, että kansallinen ja ylikansallinen taso ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään. Ylikansallisilla instituutioilla on suuri vaikutus siihen, millaiseksi kotimainen oikeudellinen kulttuuri kehittyy. Kotimaiset oikeustapaukset sekä niiden kautta syntyneet uudet tulkinta- ja menettelytavat ovat puolestaan oivallinen esimerkki siitä, miten kansallisen tason ilmiöt voivat vaikuttaa ylikansallisiin toimintatapoihin. Kansalliselta tasolta kumpuavat, Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaistavaksi päätyvät tapaukset vaikuttavat ihmisoikeustuomioistuimen tulkintajatkumon kehittymiseen, ja ihmisoikeustuomioistuimen antamat tuomiot puolestaan kotimaisen lainsäädännön muutokseen.¹²² Kansallisen ja ylikansallisen tason välistä aktiivista vuorovaikutusta tapahtuu myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toiminnan ulkopuolella. Tästä mainiona esimerkkinä toimii ruotsalaispastori Åke Greenin uskonnollisia julkilausumia koskettava tapaus¹²³. Pastori Greenin saarnassa viitattiin homoseksuaalisuuteen ”syöpänä”. Seksuaalivähemmistöjen oikeuksia ajavat ruotsalaisaktivistit tekivät saarnasta kantelun, minkä takia tapaus otettiin kansallisen tuomioistuimen ratkaistavaksi. Kyseinen tapaus tapahtui Ruotsissa ja se käsiteltiin ruotsalaisissa tuomioistuimissa paikallisten säädösten mukaan. Tapauksen paikallisuudesta huolimatta tapaus ja siitä annettu ratkaisu kirvoittivat vahvaa sekä aktiivista liikehdintää monissa maissa. Mielenkiintoista tapauksessa onkin se, kuinka

---

¹²² Mainio esimerkki tästä on tapaus *Mariapori v. Suomi* (6.7.2010).

¹²³ *Högsta domstolen* (29.11.2005 B 1050-05).

laajalti tapauksen oikeuskäsittelyyn Ruotsin oikeuslaitoksessa sekä maan parlamenttiin ja julkiseen mielipiteeseen pyrittiin vaikuttamaan niin Ruotsista kuin lukemattomista muistakin maista käsin sekä seksuaalivähemmistöjen oikeuksia ajaneiden tahojen että kristittyjen ilmaisuvapautta korostaneiden tahojen toimesta. Voidaan sanoa, että tapaus globalisoitui – kansallisesta tapauksesta tuli kansainvälisesti merkittävä ilman, että tapausta käsiteltiin ylikansallisissa oikeuselimissä, esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimessa. Åke Greenin tapaus on urauurtava paitsi lukuisten siihen vaikuttamaan pyrkineiden kansainvälisten tahojen vuoksi myös siksi, että kyseistä Ruotsissa paikallisten järjestelmien sisällä käsiteltyä tapausta on alettu käyttää mallitapauksena myös muissa maissa molempien oikeuskamppailun osapuolien – sekä seksuaalivähemmistöjen että kristittyjen toimesta¹²⁴.

Vaikka kotimaisessa ja EU-oikeudellisessa tuomioistuinikäytännössä tuomioistuimilla ei ole niin suurta vaikutusvaltaa kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa, on tuomioistuinten ratkaisutoiminnalla tässä alaluvussa esitettyjen havaintojen valossa keskeinen vaikutus oikeudellisen todellisuuden kehittymiseen myös Suomessa ja Euroopan unionissa. Sanan- ja uskonnonvapautta koskettava kansallinen ja kansainvälinen lainsäädäntö on vahvasta velvoittavuudestaan huolimatta varsin niukkasanaista, ja siksi kovin tulkinnanvaraista. Tuomioistuimet ovat omalla toiminnallaan kuljettamassa laintulkintaa eteenpäin niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Säädösten niukkasanaisuuden vuoksi kasvanut tulkintakäytännön merkitys on osoitus tuomioistuinten alati kasvavasta vastuusta perus- ja ihmisoikeuskysymyksissä. Tuomioistuinten on huolehdittava, että laintulkinta on lakien sekä perus- ja ihmisoikeussäännösten mukaista. Liian kauas säädösten alkuperäisestä sanamuodosta kulkeva laintulkinta menettää oikeutuksensa. Erilaiset tulkintaohjeet¹²⁵ sekä valtiosopimusten tulkintaperiaatteet ovat osaltaan viitoittamassa oikeaa tietä tulkintakäytännön kehitykselle.

Tuomioistuinten ratkaisuilla on valtava vaikutus sanan- ja uskonnonvapautteen liittyviin käsityksiin sekä niiden myötä myös uskonnolliseen ilmaisuun. Mitä kauemmas lakien ja säädösten tulkinnallisesti selkeältä ydinalueelta kuljetaan, sitä

---

¹²⁴ Bob, C. (2014), s. 218–219.

¹²⁵ Esim. perustuslain 106 §:ssä määritelty perustuslain etusija -periaate.

enemmän tuomioistuinten antamilla prejudikaateilla on merkitystä sen kannalta, missä oikeuksien ja velvollisuuksien rajapintojen nähdään kulkevan. Erityisesti sellaiset erilaiset tulkinnalliset rajatapaukset, joista ei voida päästä selkeään yksimielisyyteen pelkän lain sanamuodon perusteella, elävät tuomioistuinkäytännön kehityksen mukana. Oikeus konkretisoituu erilaisin päätöksin. Tuomioistuimet pyrkivät näillä päätöksillä heijastelemaan yhteiskunnan arvoja sekä muutoksia. Tähän todellisuuteen havahtui jo Kimmo Nuotio artikkelissaan *Oikeuden toteutumisesta monimutkaistuvassa yhteiskunnassa* (1996).

2.5 Uskonnollinen ilmaisu perus- ja ihmisoikeuksien ydinalueen sekä taiteen, politiikan ja tiedotusvälineiden vapauden näkökulmasta

Erään vakiintuneen oikeudellisen käsityksen mukaan perusoikeuksilla on ydinalue, jonka koskemattomuus on ehdoton. Perusoikeuksien ydinalueiden voidaan ajatella olevan joko absoluuttisia tai suhteellisia. Tämä jaottelu liittyy ydinalueen rajaamiseen. Esimerkiksi kidutuksen kieltoa voidaan pitää ehdottomana eli absoluuttisena, ja sen rajat voidaan määritellä tarkasti. Sen sijaan esimerkiksi sananvapauden ydinalueen määrittelemisen on suhteellista: sananvapauden ydinalueen alasta voidaan tehdä erilaisia päätelmiä, jotka voivat eri perustein olla kaikki yhtä oikeutettuja.¹²⁶

Perusoikeuksien – esimerkiksi sananvapauden – reuna-alueelle sijoittuvat ilmiöt eivät nauti yhtä vahvaa suojaa kuin ydinalueelle kuuluvat. Reuna-alueelle sijoittuvia ilmiöitä voidaan esimerkiksi rajoittaa tarvittaessa. Perusoikeuksien ydinalueelle sijoittuvat oikeushyvät nähdäänkin siten arvokkaampina kuin ydinalueen ulkopuolelle sijoittuvat. Jaottelulla ydinalueelle kuuluviin ja ydinalueen ulkopuolelle jääviin oikeushyviin on merkitystä esimerkiksi kollisiotilanteissa suoritettavassa punninnassa. Tämänkaltaista ydinalueelle kuulumiseen tai kuulumattomuuteen perustuvaa argumentaatiota voidaan perustuslakivaliokunnan käytännön sekä oikeuskäytännön valossa pitää kuitenkin jokseenkin harvinaisena argumentaatiivälineenä, jota ei juurikaan ole käytetty.¹²⁷ Ydinalueen koskemattomuuden vaatimus asettaa äärirajan

¹²⁶ Hautamäki, V. P. (2011), s. 82 ja Linna, T. (2004), s. 625.

¹²⁷ Hautamäki, V. P. (2011), s. 82–83.

perusoikeuksiin puuttumiselle. Tämän on katsottu olevan periaatteellisesti tärkeä asia siitä huolimatta, että ydinalueeseen puuttumisen rajat ovatkin melko häilyviä ja vaativat tapauskohtaista punnintaa.¹²⁸ Esimerkiksi poliittisen ilmaisun sekä muiden siihen rinnastuvien ilmaisujen on yleisesti nähty edellyttävän vahvaa suojaa niitä eri tavoin hillitseviä pyrkimyksiä vastaan. Muun muassa taiteellinen ja poliittinen ilmaisu ovat ilmiöitä, joita silmällä pitäen oikeusjärjestyksemme on syntynyt omia erityisiä tapoja sananvapauden rajojen hahmottamiseen¹²⁹. Nämä ilmaisut kuuluvat perusoikeuksien ydinalueeseen.

Tässä alaluvussa tutkin uskonnollisen ilmaisun suhdetta taiteen ja poliittisen ilmaisun vapauteen sekä tiedotusvälineiden vapauteen. Uskon, että uskonnollisen ilmaisun ja vihapuheen välisen suhteen tarkastelun tärkeänä apuvälineenä toimivat ennen kaikkea poliittisen ja taiteellisen ilmaisun vapauden sekä tiedotusvälineiden vapauden käsitteet: kyseisten ilmiöiden sananvapaudellisen erityissuojan tarkasteleminen sekä sen vertaaminen uskonnolliseen ilmaisuun saattaa toimia porttina uuden tiedon äärelle. On huomionarvoista, että taiteen vapaus, poliittisen ilmaisun vapaus sekä tiedotusvälineiden ilmaisuvapaus ovat kaikki erilaisia ilmiöitä, joilla on kullakin omat erityispiirteensä. Tarkasteluni tavoitteena on selvittää, voiko näistä yksilöllisistä eroista huolimatta poliittisen ja taiteellisen ilmaisun sekä journalististen ilmaisujen nauttiman sananvapaudellisen erityisaseman ulottaa koskemaan myös uskonnollista ilmaisua. Lisäksi tarkastelen kysymystä siitä, nauttivatko sellaiset ilmaisut, jotka lukeutuvat samanaikaisesti usean eri ilmaisuvapauden alaan, jonkinlaista korostunutta perus- ja ihmisoikeudellista suojaa? Mielenkiintoni kohteena ovat myös erilaiset määrittelylliset rajatapaukset: esimerkiksi kysymys siitä, onko aborttikeskustelu politiikkaa vai uskontoa, on mielestäni varsin kiehtova ja relevantti erilaisten ilmaisumuotojen välistä oikeudellista tilaa tarkastellessa.¹³⁰

Oikeustieteellisessä keskustelussa vihapuhekeskustelua on perinteisesti käyty lähinnä sananvapauden kontekstissa. Tätä keskustelua ei sen sijaan ole juurikaan käyty uskonnollisen ilmaisun, saati muiden vastaavien ilmaisumuotojen konteksteissa. On huomionarvoista, että niin uskonnollisessa, taiteellisessa, journalistisessa kuin poliittisessäkin ilmaisussa on eroavaisuuksistaan huolimatta pohjimmiltaan kyse

---

¹²⁸ Saraniva, S. (2018), s. 56.

¹²⁹ Arai, Y. (2014), s. 38.

¹³⁰ Rautiainen, P. (2015), s. 206.

sananvapaudesta¹³¹: Esimerkiksi runoteokset sekä uskonnolliset ja poliittiset puheet ovat kaikki sananvapauden käyttämistä eri muodoissaan. Kuten jäljempänä totean, sananvapauden tarjoama erityisuoja ei edellytä, että ilmaisu tapahtuisi nimenomaan sanallista tai kirjallista ilmaisua käyttäen: myös esimerkiksi maalaukset ovat keskeinen osa sananvapautta, kuten vaikkapa Eetu Iston poliittisesti kantaaottava maalaus *Hyökkäys* (1899) meille osoittaa.

Taide on perus- ja ihmisoikeus. Perustuslain 16.3 §:n mukaan tieteen, taiteen ja ylimmän opetuksen vapaus on turvattu. Kyseinen perusoikeussäännös kuuluu perustuslain taloudellisiin, sosiaalisiin ja sivistyksellisiin oikeuksiin (TSS-oikeuksiin). Sillä on vahva liityntä perustuslain 16.2 §:ään, jonka mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle yhtäläinen mahdollisuus saada kykyjensä ja erityistarpeidensa mukaisesti myös kehittää itseään varallisuuden sitä estämättä. Näkemykseni mukaan taide ja sen toteuttaminen kuuluu olennaisena osana itsensä kehittämiseen. Taiteen vapauden yksilöllinen ulottuvuus on kiinteässä yhteydessä sananvapauteen¹³². Taiteen vapauteen liittyy muiden kulttuurillisten ilmaisuoikeuksien tavoin ilmaisun ja menetelmien vapaus.¹³³

Kansainvälisissä tutkimuksissa taiteen vapaus on nähty sananvapauden erityisosa-alueena¹³⁴. Kotimaisessa tulkintakäytännössä taiteen vapaus on nähty taiteellisen ilmaisun turvaavana erityisenä oikeutena, joka on osin päällekkäinen sananvapauden kanssa, koska eri yhteyksissä sananvapaus ja taiteen vapaus saavat erilaisia korostuksia ja ulottuvuuksia. Ne täydentävät toisiaan tehokkaasti.¹³⁵

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisukäytännössään katsonut taiteellisen toiminnan vapauden kuuluvan Euroopan ihmisoikeussopimuksen sananvapautta käsittelevään 10 artiklaan. Tähän liittyvä oikeustapaus on muun muassa *Müller et al. v. Sveitsi* (28.4.1988). Kyseisen tapauksen yhteydessä ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että sananvapautta turvaavaan 10 artiklaan kuuluu myös taiteen vapaus. Tapauksessa oli kyse taiteilija Felix Müllerin siveettöminä ja Jumalaa herjaavina pidettyjen

---

¹³¹ Riku Neuvonen toteaa väitöskirjassaan, että ”*Lähtökohtaisesti ei ole tarkoituksenmukaista käsitellä näitä kahta perusoikeutta [taiteen vapaus ja sananvapaus] erillään vaan toisiaan täydentävinä, jolloin taiteen vapaus korostaa joitakin sananvapauden ulottuvuuksia.*” Neuvonen, R. (2012), s. 150.

¹³² Hallberg, P. et al. (2011), s. 624–625.

¹³³ HE 309/1993 vp. s. 64.

¹³⁴ Barendt, E. (2005), s. 60–63, 113, 227–230 ja 255–256.

¹³⁵ HE 309/1993 vp. s. 6.

taideteosten useita vuosia kestäneestä takavarikosta. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan takavarikko oli oikeutettu, eikä valtio ollut rikkonut ihmisoikeussopimuksen 10 artiklaa, johon kuuluu myös taiteen vapaus. Perusteluissaan ihmisoikeustuomioistuin totesi, että valtiolla on laaja harkintavalta taiteen vapauden alalla. On huomionarvoista, että KP-sopimuksen ilmaisunvapautta koskevassa 19 artiklassa todetaan taiteellisen ilmaisun kuuluvan ilmaisunvapauteen. TSS-sopimuksen 15 artiklassa taataan jokaiselle osallistua kulttuurielämään. Kyseisen artiklan kautta sopimusvaltiot ovat sitoutuneet kunnioittamaan luovalle toiminnalle kuuluvaa elintärkeää vapautta.

Taiteella on tavanomaista ilmaisua vahvempi perus- ja ihmisoikeudellinen asema. Juridisesta erityisasemastaan huolimatta taiteen vapautta voidaan verrata muihin ilmaisuvapauden muotoihin. Taiteellisen ja uskonnollisen ilmaisun sekä muiden niihin rinnastettavien ilmiöiden on katsottu tarvitsevan vahvaa suojaa niitä hillitseviä pyrkimyksiä vastaan.¹³⁶ Taide on yksi keino ilmaista maailmankatsomusta. Perusoikeusnäkökulmasta katsomuksellisia aiheita käsittelevä taide liittyy taiteellisen ilmaisemisen vapauden ohella myös jokaiselle perusoikeutena turvattuun uskonnonvapauteen, onhan siinä kyse uskonnon ilmaisemisesta taiteen keinoin¹³⁷. Uskonnonvapaus ja taiteen vapaus voivat siis esiintyä päällekkäin yhdessä ja samassa ilmaisussa. Mielenkiintoinen näköala taiteellisen ja uskonnollisen ilmaisun väliseen suhteeseen avautuu taiteellisen alibin tarkastelun kautta. Taiteellisessa alibissa on kyse taiteen oikeuttamisperusteiden perusteluista. Taiteellinen alibi rakentuu kaksivaiheisesti: Alibin ensimmäisessä osassa ilmaisija osoittaa tekonsa olevan taidetta. Toisessa osassa ilmaisija osoittaa, että ilmaisua ei tule sen taiteellisen viitekehyksen takia rangaista, vaikka vastaava teko olisi normaalissa tapauksessa rangaistava.¹³⁸ Mielestäni taiteellisen alibin rakentumisen kaavaa voidaan soveltaa myös uskonnolliseen ilmaisuun: Uskonnollisen ilmaisun ollessa kyseessä alibin ensimmäisessä osassa ilmaisija osoittaa tekonsa olevan uskonnonvapauden käyttämistä. Toisessa osassa ilmaisija osoittaa, että ilmaisun uskonnollisen kontekstin takia sitä ei tule rangaista, vaikka vastaava teko olisi normaalitapauksessa rangaistava.

---

¹³⁶ Rautiainen, P. (2015), s. 207.

¹³⁷ Perustuslain 11.1 §.

¹³⁸ Taiteellisesta alibista mm. Neuvonen, R. (2015), s. 211–212.

Taiteellinen ilmaisu liittyy uskontoon ainakin kahdella tapaa: Yhtäältä uskonnonvapauteen kuuluva uskonnollinen itseilmaisu voi kanavoitua taiteen kautta, kuten edellä olen havainnoinut. Toisaalta taide voi toimia esimerkiksi jumalanpilkan välineenä. Tähän liittyy varsin keskeisellä tavalla Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu *Otto-Preminger-Institut für audiovisuelle Mediengestaltung v. Itävalta* (20.9.1994). Kyseisessä tapauksessa oli kyse siitä, että Otto Preminger -instituutin piti esittää elokuvafestivaaleilla elokuva, jossa esitettiin katolisen kirkon tuntoja loukkaavia kohtauksia. Kirkon tekemän rikosilmoituksen takia elokuva takavarikoitiin Itävallan valtion toimesta. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin totesi laaja-alaisten pohdintojensa jälkeen ratkaisussaan, että valtiolla on tapauksen kaltaisissa tilanteissa laaja harkintamarginaali, minkä vuoksi valtio oli oikeutettu takavarikointiin. Kyseisen tapauksen merkitys myös suomalaiselle kansalliselle oikeudelle oli merkittävä: tapauksen yhteydessä Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että ihmisoikeussopimuksen jäsenvaltioilla on laaja harkintamarginaali uskonnollisten tunteiden suojaamiseen liittyen. Tuomioistuimen mukaan yhtenäisen eurooppalaisen moraalikäsitteen puuttumisen vuoksi valtioilla on oltava laaja liikkumavara moraalisiin liittyvissä tapauksissa, jotta nämä tapaukset voidaan ratkaista kansallisesti paikallisia arvoja ja tunteita kunnioittaen.¹³⁹

Euroopan ihmisoikeussopimuksen selitysteoksessa tarkastellaan poliittisia mielipiteitä sekä yleisiä asioita koskevaa julkista keskustelua. Teoksen mukaan valtion sananvapauden rajoittamista koskeva harkintamarginaali on kapeimmillaan silloin, kun on kyse poliittisten mielenilmaisujen ja yleisiä asioita koskevan keskustelun rajoittamisen mahdollisuuksista. Sananvapautta pidetään ennen muuta poliittisena perusoikeutena¹⁴⁰. Tämän asemansa myötä sananvapaus antaa erityistä suojaa poliittiseen toimintaan liittyvälle viestinnälle.¹⁴¹ Sananvapaudellisen suojan taso on poliittisen viestinnän osalta korotetun vahva ja siihen kohdistuvien rajoitustoimenpiteiden kynnyksensä vastaavasti korkea.¹⁴² Tämä poliittiseen ilmaisuun liittyvä erityisen vahva suoja on keskeisessä yhteydessä näiden ilmaisujen tehtävään demokraattisessa yhteiskunnassa: yhteiskunnallisen keskustelun vapaus on modernin

---

¹³⁹ Rautiainen, P. (2015), s. 222 ja *Otto-Preminger-Institut v Austria* (20.9.1994), kohta 50.

¹⁴⁰ HE 309/1993 vp. s. 56 ja PeVL 19/1998 vp.

¹⁴¹ PeVL 1/1993 vp.

¹⁴² Hallberg, P. et al. (2011), s. 463 ja Viljanen, V. P. (2002), s. 85–97.

länsimaisen yhteiskunnan toiminnan sekä demokratian toteutumisen perusedellytys.¹⁴³ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä on korostettu, että sananvapauden merkitys demokraattiselle yhteiskunnalle on korvaamaton. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan poliittisen keskustelun vapaus kuuluu demokraattisten yhteiskuntien toiminnan ytimeen. Lisäksi tuomioistuin on korostanut sitä, että jokaisella on tasavertainen oikeus ja mahdollisuus tähän ajatusten ja mielipiteiden vaihtoon. Myös lehdistön ja yleisen mielipiteen oikeus kritisoida vallankäyttöä on nähty elintärkeäksi.¹⁴⁴

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön valossa voidaan todeta, että kaikkinaisia poliittiseen viestintään kohdistuvia rajoituksia on arvioitava erittäin tiukasti¹⁴⁵. Poliittisen puheen sananvapaudellisesta erityissuojasta kertoo se, että poliittisiin ja yleistä mielenkiintoa koskeviin asioihin liittyvä sananvapaus on tavallista laajempi. Tämänkaltaisiin keskusteluihin liittyvää sananvapautta ei voi rajoittaa ilman poikkeuksellisen painavia perusteita.

Kouvolan hovioikeuden ratkaisemassa tapauksessa (12.12.2011 1146) oli kyse siitä, täyttääkö poliitikkona toimineen A:n verkkolehden internet-sivustolla julkaissama ”Kikkarapäälle kuonoon” -nimellä otsikoitu mielipidekirjoitus kiihottamisrikoksen tunnusmerkistön vai oliko kirjoituksessa kysymys sananvapauden rajoissa esitetystä poliittisesta mielipiteestä. Vastaaja A oli tunnustanut kirjoittaneensa tekstin, mutta kiistänyt syyllistyneensä rangaistavaan tekoon. Tapaus eteni käräjäoikeudesta hovioikeuteen, joka tuomitsi A:n sakkorangaistukseen kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Ratkaisua tehdessään hovioikeus joutui tekemään laajoja pohdintoja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytäntöön sekä kansallisiin säädöksiin liittyen. Mielenkiintoista tapauksessa oli, että vastaaja A oli poliitikko. Tästä syystä hovioikeuden oli punnittava erityisen tarkoin, oliko A:n kirjoittamassa tekstissä lopulta kyse vain sananvapauden alaan kuuluvasta poliittisesta liioittelusta. Pohdintansa apuna hovioikeus on tarkastellut Euroopan neuvoston ihmisoikeustuomioistuimen sananvapauden rajoittamista koskevia tapauksia (*Feret 16.7.2009, Erbakan 6.7.2006, Soulas 10.7.2008*). Hovioikeus totesi, että A:n

---

¹⁴³ Pellonpää, M. et al. (2012), s. 722.

¹⁴⁴ Hallberg, P. et al. (2011), s. 468.

¹⁴⁵ Finlexin *Eurooppa-tuomioistuimet*-linkin alta Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tietokannassa on luettavissa hakusanalla ”poliittinen ilmaisuvapaus” yli 50 tuomiota ja päätöstä.

tapauksessa oli selkeät perusteet sananvapauden rajoittamiseen. Tämä tapaus osoittaa, ettei poliittiseen ilmaisuun liittyvä erityisen laaja sananvapaudellinen suoja ole kuitenkaan rajaton.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkinnan mukaan poliittisen keskustelun lisäksi myös merkittävää yleistä mielenkiintoa herättäviä ilmiöitä koskeva keskustelu nauttii poliittisen ilmaisun kaltaista erityistä suojaa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytännössä on arvioitu sitä, mitkä ovat sellaisia yleistä mielenkiintoa herättäviä asioita, joiden osalta sananvapauden rajoittaminen ei ole hyväksyttävää. Eräs tällainen yleistä mielenkiintoa herättävä asia on lehdistö sekä muut tiedotusvälineet ja niiden toiminta julkisen keskustelun areenana¹⁴⁶. Toimiminen julkisen keskustelun foorumina ei mielestäni ole pelkästään tiedotusvälineiden tai toimittajien tehtävä: Myös kansalaisjärjestöt, kuten seurakunnat, voivat useissa tapauksissa toimia tällaisena foorumina. Tällaiselle järjestölle on annettava yhtä vahva sananvapauden suoja, kuin medialle ja poliitikoillekin.¹⁴⁷

Lehdistön ilmaisunvapautta käsitteleviä oikeustapauksia ovat muun muassa tapaukset *Lingens v. Itävalta* (1986) ja *Thorgeir Thorgeirson v. Islanti* (1992). Näistä tapauksista ensiksi mainittu, tapaus *Lingens v. Itävalta* (1986), liittyi eräiden vaalien yhteydessä käytyihin keskusteluihin, joissa liittokansleri Bruno Kreisky asettui puolustamaan toista politiikkaa tämän natsimenneisyyteen liittyen. Valittajana toiminut Lingens, ammatiltaan lehtimies, julkaisi artikkeleita, joissa hän kutsui Kreiskyn melko voimakasluontoiseksi menettelytapoja muun muassa opportunistisiksi, arvottomiksi ja moraalittomiksi. Näiden artikkeleissa esitettyjen toteamusten perusteella Lingens tuomittiin herjaamisesta, koska hän ei ollut kyennyt todistamaan väitteitään, eikä siten perustelemaan Kreiskystä käyttämiensä luonnehdintoja. Ratkaisussaan Euroopan ihmisoikeussopimus korosti poliittisen ilmaisun vapauden suurta merkitystä demokraattisessa yhteiskunnassa: artikkelit oli julkaistu vaalikeskustelujen yhteydessä ja ne koskivat Kreiskyä poliitikkona, ei yksityishenkilönä. Ratkaisussaan tuomioistuin muistutti, että demokratiassa poliitikkojen on siedettävä pitkällekin menevää kritiikkiä. Tuomioistuin päätyi siihen ratkaisuun, että käsiteltävänä ollut lehtimieheen kohdistunut tuomio pelottelisi lehtimiehiä estäen heidän mahdollisuutensa osallistua

---

¹⁴⁶ EIT:n käytännön kehittymisestä ks. Pellonpää, M. et al. (2012), s. 721–732.

¹⁴⁷ Pellonpää, M. et al. (2012), s. 732.

täysimittaisesti julkiseen keskusteluun: Lingensia vastaan annettu tuomio merkitsi sellaista puuttumista sananvapauteen, joka ei ollut ”välttämätöntä demokraattisessa yhteiskunnassa” vaan rikkoi 10 artiklan suhteellisuusperiaatetta.¹⁴⁸ Samankaltaiseen johtopäätökseen Euroopan ihmisoikeustuomioistuin päätyi niin ikään tapauksessa *Thorgeir Thorgeirson v. Islanti* (1992). Tapauksessa käsiteltiin valittajan lehtiartikkeleissa esiintyneitä poliisiin kohdistuneita voimakkaita arvosteluja ja syytöksiä. Ratkaisussaan tuomioistuin korosti, että valittajan tuomitseminen oli 10 artiklan vastaista erityisesti tuomion yhteiskunnalliseen keskusteluun kohdistamien negatiivisten vaikutusten vuoksi.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön pohjalta on syntynyt erilaisia vihapuheen rangaistavuutta määritteleviä kriteerejä (the contours of hate speech). Näiden oikeuskäytännön synnyttämien parametrien avulla on mahdollista määritellä, milloin vihapuheena pidetty ilmaisu kuuluu sananvapauden alaan ja milloin ei. Tällaisia kriteerejä ovat muun muassa kyseessä olevan ilmaisun motiivi (*Gündüz v. Turkki* 4.12.2003), tekijän yhteiskunnallinen asema (*Seurot v. Ranska* 18.5.2004), ilmaisumuoto ja -kanava sekä niiden vaikutus (*Balsytė-Lideikienė v. Liettua* 4.11.2018) ja konteksti: (*Alinak v. Turkki* 29.3.2005).¹⁴⁹ Nämä kriteerit ovat mielestäni erittäin mielenkiintoisia: ne toimivat oivallisina työkaluina osoittamaan sitä, milloin jokin ilmaisu kuuluu sananvapauden alaan katsottavaan hyväksyttävään ilmaisuun ja milloin on puolestaan kyse rangaistavasta vihapuheesta.

Poliittiseen ilmaisuun keskeisellä tavalla liittyviä kriteerejä ovat nähdäkseni erityisesti ilmaisun konteksti sekä tekijän yhteiskunnallinen asema: poliittisen ilmaisun erityisen sananvapaudellisen suojan tunnusmerkkeinä ovat usein ilmaisun laatijan asema poliitikkona tai vastaavanlaisena yhteiskunnallisesti merkittävänä tahona sekä ilmaisun konteksti, joka voi tarkoittaa esimerkiksi ilmaisun tapahtumista poliittisessa tai vastaavassa tapahtumassa, ehkä jopa jossakin sanomalehdessä tai muussa painetussa lähteessä – kuka tahansa ei voi väittää minkä tahansa ilmaisun olevan sellainen poliittinen ilmaisu, joka nauttii erityissuojaa. Myös monet muut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä esitetyistä kriteereistä, kuten ilmaisun muoto,

---

¹⁴⁸ Pellonpää, M. et al. (2012), s. 723.

¹⁴⁹ Tulkens, F. (2012), s. 9.

vaikutus sekä tekijän aikomukset voivat olla merkittäviä kriteerejä pohdittaessa poliittisen ilmaisun rajoja.

Ilmaisun konteksti ja ilmaisun laatijan yhteiskunnallinen asema näyttelevät keskeistä roolia myös uskonnollisen ilmaisun kohdalla. Uskonnollinen toimija voi poliitikon tavoin näytellä keskeistä roolia yhteiskunnassa: esimerkiksi piispa voi lehdessä julkaisemillaan kirjoituksilla vaikuttaa voimakkaastikin yleisöönsä. Uskonnollisen puheen ollessa kyseessä myös monet muut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen edellä esitetyistä kriteereistä voivat olla merkitykseltään varsin keskeisiä: esimerkiksi ilmaisun muoto, vaikutus sekä tekijän aikomukset ovat merkittäviä tekijöitä punnittaessa sitä, onko uskonnollinen ilmaisu ollut sanan- ja uskonnonvapauden tarjoamien rajojen mukaista sekä hyväksyttävää.

Taiteen vapauden kannalta merkityksellisiä kriteerejä ovat erityisesti ilmaisun konteksti, muoto ja vaikutus. Ilmaisun kontekstilla voi taiteellisen ilmaisun kohdalla olla merkittävä rooli esimerkiksi graffititaiteen yhteydessä: virallisessa graffitiseinässä se katsotaan yksimielisemmin taiteeksi, kun taas alikulkutunnelin betoniseinässä se koetaan lähinnä töhryksi. Ilmaisun muodon merkitys taiteellisen ilmaisun hyväksyttävyyden kannalta on erityisen suuressa roolissa: esimerkiksi Mona Lisa -maalauksen katsotaan kuuluvan taiteen vapauden ydinalueeseen, kun taas vaikkapa jotakin ihmisryhmää pilkkaavan runon kuuluminen taiteeseen voidaan herkästi asettaa kiistanalaiseksi. Suuri merkitys taiteellisen ilmaisun muodolla on erityisesti silloin, jos normaalitapauksessa kyseinen ilmaisu katsottaisiin lainvastaiseksi. Taiteellisen alibin rakentumisen kannalta tällä on merkitystä: esimerkiksi jotakin ihmisryhmää pilkkaava runo voi olla vaikea todistaa taiteeksi, ja näin taiteellisen alibin luominen siitä voi osoittautua haasteelliseksi tai jopa mahdottomaksi. Ilmaisun vaikutuksella on taiteellisen ilmaisun kohdalla myös valtaisa merkitys: esimerkiksi Otto Preminger -instituuttiin liittyneessä tapauksessa kyseessä ollut elokuva katsottiin vaikutukseltaan sellaiseksi, että se olisi rikkonut katsojien enemmistön uskonnollisia tunteja.

Klassisen liberaalin sananvapausajattelun mukaan ilmaisuvapaus on välttämätöntä demokratian itsehallintoperiaatteen toteutumisen kannalta. On huomionarvoista, että esimerkiksi poliittisen ilmaisun vapaus voi käsittää myös ääriäkemyksiä: näidenkin on päästävä kansalaisten tietoisuuteen yksilöiden autonomian, demokraattisen valinnanvapauden sekä demokratiaan sisältyvän valinnanvapauden toteutumiseksi.

Erilaiset ilmaisuvapauden muodot turvaavat jokaisen yksilön yhteisiä etuja. Kun turvataan yksilöautonomia, suojataan samalla ihmisarvoa: Immanuel Kantin kategorisen imperatiivin mukaan ihminen on arvo sinänsä. Hän painotti sananvapauden olevan ajattelun vapauden keskeinen osa. Sananvapauden välityksellä ajatuksenvapaus tulee osaksi yhteisöllistä prosessia, joka on ajattelumme edellytys¹⁵⁰. Vapaaseen ajatteluun kuuluu keskeisellä tavalla ajatusten välittäminen toisille, ja juuri tässä erilaiset ilmaisun vapaudet näyttävät merkittävää roolia.¹⁵¹

Sananvapaus suojaa myös uskonnollista ja muuta siihen verrattavaa vakaumuksellista viestintää. Tällainen viestintä kuuluu ennen kaikkea uskonnon ja omantunnon vapautta turvaavien perustuslain 11 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan soveltamisalaan. Uskonnollisen sanoman tuottaminen ja levittäminen on täysipainoisesti katsottava uskonnon- ja sananvapautta suojaavan perus- ja ihmisoikeussääntelyn turvaamaksi toiminnaksi.¹⁵² Onko uskonnollisessa ilmaisussa kyse samanlaisesta ilmiöstä kuin muiden yhteiskunnallisesti kiinnostavien ilmaisujen kohdalla? Journalistista, poliittista sekä taiteellista ilmaisua koskettaa erityinen sananvapaudellinen suoja, jolla taataan se, että lehdistö voi tehdä työtään rauhassa, poliittiset toimijat voivat edistää demokratiaa muun muassa kritisoimalla muiden poliittisten toimijoiden tekoja tai näkemyksiä, ja taiteilijat voivat välittää ajatuksiaan taiteen kautta. Mitä eroa on uskonnollisella ilmaisulla ja journalistisella, poliittisella sekä taiteellisella ilmaisulla? Vaikka taiteen vapaus on näistä ilmiöistä ainoa, jonka vapaus on taattu perustuslaissa, on kaikissa kuitenkin kyse samankaltaisesta syvästä yksilön maailman- ja elämäkatsomukseen liittyvistä tunnoista. Eikö tämän perusteella olisi perusteltua päätyä siihen lopputulokseen, että uskonnollista ilmaisua koskettavat samat vapaammat rajat sekä ilmaisuvapaudellinen erityissuoja kuin esimerkiksi poliittista ja taiteellista ilmaisua? Tarkastelujeni perusteella olen päätenyt siihen lopputulokseen, että uskonnollinen ilmaisu on oikeudellisesti verrattavissa journalistiseen, poliittiseen ja taiteelliseen ilmaisuun; näin ollen poliittisen ja taiteellisen ilmaisun erityissuoja voidaan ulottaa koskettamaan myös poliittista ja uskonnollista ilmaisua. Tätä näkökulmaa perustelee se, että tutkimusteoksissa sekä valtiosopimuksissa erilaiset aatteelliset käsitykset ja kokemukset kootaan saman katon

---

¹⁵⁰ Kant, I. (1996), s. 182: ”Voidaan siis sanoa, että samat ulkoiset rajoitukset, jotka estävät ihmisiä välittämästä ajatuksiaan julkisesti toisille, myös poistavat heiltä ajatuksen vapauden.”

¹⁵¹ Kortteinen, J. (1996), s. 145–146.

¹⁵² Hallberg, P. et al. (2011), s. 464.

alle. Aiemmin tässä tutkimuksessa havaitsin, että Euroopan ihmisoikeussopimuksesta sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytännöstä on johdettavissa ajatus siitä, että poliittisella ilmaisulla sekä siihen rinnastettavissa olevilla ilmiöillä on korostunut ilmaisuvapaudellinen suoja. Taiteen vapaus on perustuslain 16.3 §:ssä mainittu erillinen sivistyksellinen perusoikeus. Tämä ei sulje pois sitä tosiasiaa, että sanan- ja uskonnonvapaudet ovat myös perustuslaissa säänneltyjä perusoikeuksia¹⁵³. Tiedotusvälineiden ilmaisunvapaus, poliittisen ilmaisun vapaus sekä uskonnollisen ilmaisun vapaus edustavat tässä tutkimuksessa tekemieni tulkintojen valossa sanan- ja uskonnonvapautta, jotka ovat hierarkkisesti samantasoisia taiteen vapauden kanssa. Näin ollen taiteellisen, poliittisen, journalistisen ja uskonnollisen ilmaisun vapauksien voidaan kaikkien katsoa olevan yhtä vahvoja ja velvoittavia perusoikeusnäkökulmasta. Tätä ajattelutapaa puoltaa osaltaan myös perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkintatapa.

Uskonnonvapaus kattaa uskonnollisten asioiden lisäksi myös muut maailman- ja elämäntutkimukset: Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan ensimmäisessä kohdassa niputetaan yhteen ajatuksen, omantunnon ja uskonnonvapaudet. Näkemykseni mukaan nämä rinnastukset puoltavat vahvasti ajatusta siitä, että erilaiset poliittiset ja uskonnolliset aatteet sekä näkemykset elävät vahvassa oikeudellisesti osasiällisessä vuorovaikutussuhteessa keskenään. Taiteessa puolestaan on yhtä lailla kyse samanlaisesta keskeisestä ja yksilön kannalta merkittävästä itseilmaisusta kuin uskonnossakin. Lisäksi olisi erittäin pulmallista vetää rajoja esimerkiksi poliittisen aatteen perusteella muodostuvan ryhmän sekä esimerkiksi poliittisia tavoitteita ajavan uskonnollisen fundamentalistiryhmän välillä. Samoin uskonnollisen, poliittisen ja muunlaisen taiteen väliset rajaviivat ovat varsin häilyviä. Samoin perustein, millä poliittiselle sekä taiteelliselle ilmaisulle annetaan erityinen sananvapaudellinen suoja, tulee johdonmukaisuuden nimissä turvata myös uskonnolliselle puheelle vastaava vahva suoja. Näen nämä eri perusoikeudet seuraavassa kappaleessa esiteltävän perusoikeuskonkurrenssiopin valossa toisiinsa limittyvinä, samansuuntaisia tarkoituksia ja merkityksiä sisältävinä oikeuksina.

Mitä tulee huomioida tilanteessa, jossa useampi perusoikeus suojaa samaa tekoa? Tämänkaltaisista perusoikeuskonkurrenssiksi kutsutuista tilanteista on keskusteltu

---

¹⁵³ Ks. perustuslain 11 ja 12 §:t.

runsaasti erityisesti Saksassa. Vaikka saksalainen perusoikeuskonkurrensiajattelu ei ole suoraan sovellettavissa suomalaisessa viitekehyksessä, sisältää se paljon hyödyllisiä näkökohtia. Suomessa ei esimerkiksi ole Saksan tapaan luokiteltu eri perusoikeuksia hierarkkisesti eriarvoisiin asemiin etusijäsäännösten avulla. Saksalainen ajattelu kuitenkin opettaa, että analyyttisen lähestymistavan vahvistaminen sekä perusoikeusjärjestelmän yleisten oppien kehittäminen helpottaisi perusoikeuksien välisiä vertailutilanteita myös Suomessa. Nykyinen suomalainen järjestelmä johtaa herkästi tilanteisiin, jossa samansuuntaisesti vaikuttavien perusoikeuksien suoja-alat yhtyvät, eli samaa tekoa suojaa useita perusoikeuksia samanaikaisesti. Tällaisissa tapauksissa on usein haasteellista määritellä, millainen painoarvo kullekin tekoa suojaavalle perusoikeudelle tulisi kulloinkin antaa.¹⁵⁴ Konkurrenssitilanteesta olevista perusoikeuksista voidaan muodostaa kokonaisuuksia, joissa vähemmän kehittyneiden perusoikeuksien tulkinnassa hyödynnetään opillisesti kehittyneempien perusoikeuksien yleisiä oppeja. Näin voidaan samalla kehittää uusien perusoikeuksien sisällöllisiä ulottuvuuksia: esimerkiksi sananvapauden yleisiin oppeihin sisältyvä intimiteettikonstruktio voidaan liittää taiteen vapauden soveltamisalaan. Samoin kuvaohjelmia koskeva kvalifioitu lakivaraus lasten suojelemisesta haitallisilta sisällöiltä voidaan tulkita hyväksytyksi taiteen vapauden rajoitukseksi.¹⁵⁵ Uskonnolliseen ilmaisuun liittyvissä perusoikeuskonkurrenssitilanteissa voidaan näin ollen kehittää uskonnollisen ilmaisun käsitteen sisällöllisiä ulottuvuuksia.

On tavattoman tärkeää havahtua siihen todellisuuteen, että vahvaa sananvapaudellista suojaa nauttivien poliittisten, journalististen, taiteellisten sekä uskonnollisten tahojen tulee vastavuoroisesti sietää myös omiin mielipiteisiinsä kohdistuvia vasta-argumentteja, provokaatiota sekä kritiikkiä. Tästä oivallisena esimerkkinä toimii Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu *Sanocki v. Puola* (17.7.2007). Kyseisessä oikeustapauksessa oli kyse poliitikkojen sananvapauden arvioimisesta suhteessa journalistien sananvapauteen: tapauksessa käsiteltiin tilannetta, jossa puolalainen pormestari oli tiettyssä sanomalehdessä julkaisemassaan vastineessa julistanut kyseisen sanomalehden taantuneen viemärin tasolle.

---

¹⁵⁴ Riku Neuvosen ja Pauli Rautiaisen artikkeli *Perusoikeuskonkurrenssi Suomen perusoikeusjärjestelmässä*, s. 1011–1014. Lakimies, 2014(6).

¹⁵⁵ Riku Neuvosen ja Pauli Rautiaisen artikkeli *Perusoikeuskonkurrenssi Suomen perusoikeusjärjestelmässä*, s. 1024. Lakimies, 2014(6).

Ihmisoikeustuomioistuin muistutti ratkaisussaan, että samalla kun journalistien sananvapaus käsittää oikeuden liioitteluun tai provokaatioon, saivat poliitikot vastata lehdistössä saamaansa kritiikkiin vastaavalla tavalla.¹⁵⁶ Tämän perusteella myös esimerkiksi julkisuudessa esillä olevan uskonnollisen toimijan tulee sietää itseensä kohdistuvaa kritiikkiä normaalia laajemmalla tavalla: vapaudet tuovat näin ollen mukanaan myös laajempaa vastuuta. Uskonnollisia ilmaisuja käyttävät tahot ovat uskonnollisen ilmaisun vahvasta suojasta huolimatta kritisoitavissa, aivan kuten poliitikotkin¹⁵⁷.

---

¹⁵⁶ Ollila, R. (2012), s. 545.

¹⁵⁷ *Aydin Tatlav v. Turkki* (2006) § 27.

3 USKONNOLLISEN ILMAISUN RAJOITTAMINEN

3.1 Uskonnollisen ilmaisun rajojen tarkastelun lähtökohtia

Edellisessä luvussa lähestyin uskonnollisen ilmaisun vapautta sanan- ja uskonnonvapautta koskevien säädösten kautta. Sanan- ja uskonnonvapaudellinen näkökulma jatkuu vahvana myös tässä luvussa. Tässä luvussa tarkastelen sitä, millä perusteilla uskonnollista ilmaisua voidaan rajoittaa. Jotta voin ymmärtää uskonnollisen ilmaisun rajoittamisen perusteita, tulee minun ensin tarkastella sanan- ja uskonnonvapauden rajoittamisen edellytyksiä. Myös muut kansalliset ja kansainväliset perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamiseen liittyvät kriteerit näyttelevät tärkeää roolia uskonnollisen ilmaisun rajojen tarkastelussa. Uskonnollisen ilmaisun rajoittamisen edellytyksiä pohdittaessa tulee kiinnittää erityistä huomiota edellisessä luvussa havaittuihin uskonnollisen ilmaisun erityispiirteisiin, kuten uskonnollisen ilmaisun erityisen vahvaan sananvapaudelliseen suojaan sekä läheiseen suhteeseen taiteen, politiikan ja lehdistön vapauden kanssa.

Mielestäni yksilön oikeuksien ja vapauksien toteutumisen olennainen perusedellytys on se, että tunnetaan myös oikeuksien ja vapauksien rajat: vasta rajojen tuntemisen kautta on mahdollista käsittää syvällisesti oikeuksien ja vapauksien sisältö sekä laajuus. Perus- ja ihmisoikeudet eivät ole siten ehdottomia, etteikö niitä voitaisi millään edellytyksillä tai missään laajuudessa rajoittaa tai niiden käyttöä säännellä. Esimerkiksi sanan- ja uskonnonvapautteen voi niiden perustavanlaatuisesta merkityksestään huolimatta kohdistua tietyissä tapauksissa ja tiettyjen edeltä määriteltyjen ehtojen täytyessä myös rajoituksia.¹⁵⁸ Tutkimustyöni kannalta keskeinen mielenkiinnon kohde on se, millä perusteilla sanan- ja uskonnonvapautta sekä uskonnollista ilmaisua voidaan rajoittaa ja millaisia nämä rajoitukset voivat olla. Tässä luvussa syvennyn tutkimaan tarkemmin sitä, millaisia rajoituksia sanan- ja

---

¹⁵⁸ Pohjolainen, T. (2015), s. 100.

uskonnonvapauten kohdistuu, ja miten nämä rajoitukset ovat sovellettavissa uskonnolliseen ilmaisuun. Analysoin lisäksi sitä, milloin ilmaisun uskonnollinen luonne voidaan katsoa uskonnollisena ilmaisuna pidetyn teon oikeuttamisperusteeksi, eli normaalitapauksessa oikeudenvastaisena pidettävän teon rangaistavuuden poistavaksi tekijäksi¹⁵⁹. Löytääkseni vastauksia näihin pohdintoihin minun on syvennyttävä tutkimaan uskonnollisen ilmaisun erityispiirteitä ja peilattava niitä muun muassa sanan- ja uskonnonvapautta sekä vihapuhetta koskeviin säädöksiin, tapaoikeuteen sekä muuhun aihetta koskevaan aineistoon ja ennen kaikkea perus- ja ihmisoikeuksien rajoitusperusteisiin.

3.2 Sanan- ja uskonnonvapauden rajoittaminen kansallisella tasolla

Uskonnonvapauden rajoittamisesta ei kerrota mitään perustuslaissa eikä tavallisissa laeissa. Sananvapauden rajoittamisesta löytyy sen sijaan jotakin: perustuslain 12.1 §:n mukaan sananvapautta voidaan rajoittaa vain välttämättömistä syistä säätämällä siitä erikseen lain tasolla. Näitä sananvapauden rajoittamisen syitä ja perusteita ei ole kuitenkaan avattu perustuslaissa tarkemmin¹⁶⁰. Huolimatta sanan- ja uskonnonvapauden rajoittamiseen liittyvästä niukkasanaisuudesta voidaan tutkimuskirjallisuuden sekä esitöiden perusteella muodostaa melko selkeä kuva perusoikeuksien rajoittamisen edellytyksistä. Suomalaisessa oikeudessa ei ole yleistä perusoikeuksien rajoitussäännöstä: tämän vuoksi perusoikeuksien rajoitusten sallittavuutta on tarkasteltava perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten kautta.

Ensinnäkin perusoikeutta ja etenkin sen käyttämistä voidaan rajoittaa sillä perusteella, että oikeuden käyttäminen loukkaisi toisen yksilön perusoikeuksia. Yksilö ei voi vaatia niin ehdotonta suojaa perusoikeudelleen, että se johtaisi toisen yksilön perusoikeuksien loukkaukseen. Kuten olen aiemmin todennut, tällaiset kollisiotapaukset ovat varsin yleisiä. Kollisiotilanteiden lisäksi myös monet muut tilanteet voivat edellyttää perusoikeuden rajoittamista. Rajoittaminen voi perustua esimerkiksi painaviin yhteiskunnallisiin intresseihin. Perusoikeutta voidaan rajoittaa

---

¹⁵⁹ Rautiainen, P. (2015), s. 208.

¹⁶⁰ Neuvonen, R. (2015), s. 26.

myös sen soveltamisalaa rajaamalla. Tämä tarkoittaa, että perusoikeussäännöksen soveltamisalan piirissä olevaa oikeutta kavennetaan tai perusoikeuden luomaan yksilön oikeudelliseen asemaan puututaan julkisen vallan toimesta. Tällöin yksilö ei voi käyttää perusoikeuttaan täysimääräisesti.¹⁶¹

Perusoikeusrajoituksista puhuttaessa on ensin tehtävä selkoa siitä, onko käsiteltävänä olevassa asiassa kyse perusoikeussäännöksen soveltamisen piiriin kuuluvasta asiasta vai ei. Epäselvissä tapauksissa tulkinta on tehtävä laajentavasti. Esimerkiksi pohdittaessa sitä, kuuluuko jokin ilmaisun erityismuoto sananvapauden piiriin, tulee huomioida, että sananvapauteen voidaan lukea kuuluvaksi kaikenlaiset erilaiset ilmaisut huolimatta niiden muodosta ja tarkoituksesta. Esimerkiksi sananvapauden piiri sinänsä kattaa kaikenlaiset ilmaisut niiden tarkoituksesta riippumatta. Vaikkapa kaupallisia ilmaisuja ei näin ollen voida rajata pois sananvapauden suojan piiristä. Kaupalliseen ilmaisuun kohdistuvia rajoituksia tulisi siten tarkastella ensisijaisesti sananvapauden rajoittamisena, vaikka näiden rajoitusten sallittavuutta arvioitaessa merkitystä voi olla sillä, ettei kaupallinen viestintä normaalisti kuulu sananvapauden ydinalueeseen.¹⁶²

Vaikka perustuslaista löytyy vain niukasti tietoa perusoikeuksien rajoittamisesta, on perustuslakivaliokunta kuitenkin perustuslain esitöissä laatinut luettelon yleisistä rajoitusperusteista tai pikemminkin perusoikeuksien rajoittamisen kriteereistä, joita voidaan soveltaa kaikkiin perusoikeuksiin – näin ollen myös sananvapauteen sekä uskonnonvapauteen, joiden käytännön ilmenemismuotona uskonnollinen ilmaisu näkemykseni mukaan on. Ymmärrys perusoikeuksien rajoittamisen kriteereistä on täsmentynyt merkittävästi perusoikeusuudistuksen myötä sekä uudistuksen jälkeisessä perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännössä. Tämän kasvaneen ymmärryksen ilmentymänä toimii perusoikeuksien yleisten rajoitusperusteiden luettelo, jonka voidaan nähdä olevan eräänlainen testi arvioitaessa perusoikeusrajoitusten sallittavuutta. Näitä perusoikeuksien rajoittamisen kriteerejä¹⁶³ ovat muun muassa:

---

¹⁶¹ Hallberg, P. et al. (2011), s. 139–146.

¹⁶² Hallberg, P. et al. (2011), s. 464 ja PeVL 1/1993 vp. ja 19/1998 vp.

¹⁶³ PeVM 25/1994 vp. s. 4–5.

1. lailla säätämisen vaatimus: Perusoikeuksien rajoitusten tulee perustua eduskunnan säätämään lakiin. Perusoikeuksien rajoittamisen toimivaltaa ei voida delegoida lakia alemmalle säädöstasolle.
2. Täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus: Rajoitusten on oltava tarkkarajaisia ja täsmällisesti määritettyjä. Rajoitusten olennaisen sisällön tulee ilmetä laista.
3. Rajoitusperusteen hyväksyttävyyden vaatimus: Rajoitusperusteiden tulee olla hyväksyttäviä. Rajoittamisen tulee olla painavan yhteiskunnallisen tarpeen vaatimaa. Hyväksyttävyyden arvioinnissa voidaan käyttää apuna Euroopan ihmisoikeussopimuksen näkökohtia, ainakin siinä esitettyä tyhjentävää luetteloa ihmisoikeuksien hyväksyttävistä rajoitusperusteista. Perusoikeussäännöksiä on perusteltua tulkita yhdenmukaisesti ihmisoikeuksien kanssa niin, että vain ihmisoikeussopimuksen asianomaisen sopimusmääräyksen mukaan hyväksyttävät rajoitusperusteet voivat olla vastaavan perusoikeussäännöksen sallittuja rajoitusperusteita
4. Perusoikeuden ydinalueen koskemattomuusvaatimus: Perusoikeuden ytimeen ulottuvista rajoituksista ei voida säätää tavallisella lailla.
5. Suhteellisuusvaatimus: Rajoitusten on täytettävä suhteellisuusvaatimukset. Tämä tarkoittaa sitä, että rajoitusten tulee olla välttämättömiä hyväksyttävän tarkoituksen saavuttamiseksi. Jokin perusoikeuden rajoitus on sallittu ainoastaan, jos tavoite ei ole saavutettavissa perusoikeuteen lievemmin puuttuvilla keinoilla. Rajoitusta ei saa ulottaa pidemmälle kuin on perusteltua ottaen huomioon rajoituksen taustalla olevan yhteiskunnallisen intressin painavuus suhteessa rajoitettavaan oikeushyvään.
6. Oikeusturvavaatimus: Perusoikeuksia rajoitettaessa on huolehdittava oikeusturvan toteutumisesta.
7. Ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisvaatimus: Rajoitukset eivät saa olla ristiriidassa Suomen kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden kanssa.¹⁶⁴

---

¹⁶⁴ Neuvonen, R. (2015), s. 26 ja PeVM 25/1994 vp. s. 5.

Kaikkien luettelossa esitettyjen vaatimusten tulee täytyä samanaikaisesti, jotta perusoikeutta voidaan legitiimisti rajoittaa. Luettelo sisältää keskeisimmät arvioinnissa huomioitavat seikat. Tästä huolimatta luettelo ei ole tyhjentävä: myös muilla kuin luettelossa mainituilla kriteereillä voi olla merkitystä arvioidessa perusoikeusrajoituksen sallittavuutta. Edellä esiteltyä luettelo perusoikeuksien rajoitusedellytyksistä voidaan soveltaa erityisesti oikeuteen kirjattujen perusoikeuksien rajoittamisen arvioimiseen. Luettelo voi käyttää apuna myös arvioitaessa perusoikeusrajoituksia, jotka kohdistuvat sellaisiin oikeuksiin, jotka on kirjoitettu julkisen vallan turvaamis- ja edistämismuotoon¹⁶⁵. Sitä ei kuitenkaan voida soveltaa ehdottomien ja täsmällisten kieltomuotoisten perusoikeussäännösten rajoittamiseen. Tällaisia ehdottomia kielloja ovat esimerkiksi kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kiellot¹⁶⁶. Tällaisiin absoluuttisiin kielloihin ei voida puuttua rajoituksin. Yleisten rajoitusedellytysten mukaiset rajoitukset eivät saa ulottua perusoikeuden ytimeen¹⁶⁷. Perusoikeustulkintaan liittyvän suhteellisuusvaatimuksen mukaisesti perusoikeuden rajoitus on sallittu vain silloin, mikäli tavoitetta ei voi saavuttaa lievemmillä keinoilla. Perusoikeuden ydinalue on kuitenkin ainakin teoriassa koskematon niin kutsutun perusoikeuksien ydinalueen koskemattomuuden vaatimuksen mukaisesti¹⁶⁸.

Vaikka sananvapautta ja siten myös uskonnollista puhetta voidaan tietyn edellytyksin rajoittaa, perustuslain 12.1 §:n valossa kenelläkään ei ole oikeutta ennakolta estää toisen henkilön itseilmaisua. Perustuslakivaliokunnan mietintöjen ja lausuntojen valossa sananvapauteen voidaan katsoa sisältyvän kolme elementtiä: lausuntovapaus, ilmaisuvapaus ja painovapaus, jolla on tarkoitettu oikeutta sanoman lähettämiseen ilman (merkittäviä) esteitä. Tämä tarkoittaa, että ennakkosensuuri rikkoo sananvapautta. Tietynlaisen viestinnän kriminalisointi tarkoin laissa ja kansainvälisissä sopimuksissa säädetyin perustein on sen sijaan katsottu mahdolliseksi. Kiellettyjen sensuuri-toimenpiteiden ja sallittujen perusoikeusrajoitusten välisten rajojen määrittely on monesti haasteellista. Se on kuitenkin selvää, että kriminalisoinneilla ei saa puuttua viestinnän sisältöön siten, että sananvapauden ydinsisältö vaarantuisi. Sananvapautta loukkaavaa onkin esimerkiksi

---

¹⁶⁵ Tällaisia oikeuksia ovat muun muassa monet sosiaaliset oikeudet.

¹⁶⁶ Perustuslaki 7.2 §.

¹⁶⁷ Hautamäki, V. P. (2011), s. 83.

¹⁶⁸ Saraniva, S. (2018), s. 4.

sääntely, jossa jälkikäteisin kriminalisoinnein huomattavasti tai epäselvällä tavalla pyritään puuttumaan viestintään, ja näin ohjailemaan sananvapauden kanavoitumista.¹⁶⁹ Nämä havainnot tarjoavat mielenkiintoisen näköalan tämän tutkielman alkupuolella viitattuun Päivi Räsäsen tapaukseen, jossa käsiteltäväksi ollaan otettu 2000-luvun alussa julkaistuja tekstejä, joita ei tekoahetkellä sen aikaisen lain tulkinnan valossa voitu nähdä lakia rikkovina, mutta joista ollaan hiljattain aloitettu rikostutkinta. Myös laissa rikoslain muuttamisesta (515/2003) todetaan, että rikokseen syylliseksi saa katsoa vain sellaisen teon perusteella, joka tekoahetkellä on laissa nimenomaan säädetty rangaistavaksi¹⁷⁰. Taannehtivuus on oikeudellisten peruseriaatteidemme vastaista.

3.3 Sanan- ja uskonnonvapauden rajoittaminen valtiosopimuksissa

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kohdassa mainitaan kriteereitä, joiden täytyessä sananvapautta voidaan legitimiti rajoittaa. Näistä sananvapauden rajoitusperusteista todetaan Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan 2 kohdassa seuraavaa: koska sananvapauden käyttöön liittyy velvollisuuksia ja vastuuta, sananvapaus voidaan asettaa sellaisten muodollisuuksien, ehtojen, rajoitusten ja rangaistusten alaiseksi, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa kansallisen turvallisuuden, alueellisen koskemattomuuden tai yleisen turvallisuuden vuoksi¹⁷¹, epäjärjestyksen tai rikollisuuden estämiseksi¹⁷², terveyden tai moraalin suojaamiseksi¹⁷³, muiden henkilöiden maineen tai oikeuksien turvaamiseksi¹⁷⁴, luottamuksellisten tietojen paljastumisen estämiseksi¹⁷⁵ tai tuomioistuinten arvovallan ja puolueettomuuden varmistamiseksi¹⁷⁶. Tutkimuskirjallisuudessa on lisäksi tehty johtopäätöksiä siitä,

---

¹⁶⁹ Pohjolainen, T. (2015), s. 81.

¹⁷⁰ Laki rikoslain muuttamisesta (515/2003) 3.1 §.

¹⁷¹ *Klass ja muut v. Saksa* (6.9.1978) vrt. *Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs ja Gubi v. Itävalta* (19.12.1994).

¹⁷² *Arrowsmith v. Iso-Britannia* (5.12.1978).

¹⁷³ *Müller v. Sveitsi* (24.5.1988).

¹⁷⁴ *Jersild v. Tanska* (23.9.1994).

¹⁷⁵ *Vereniging weekblad Bluf! v. Hollanti* (9.2.1995).

¹⁷⁶ *Barford v. Tanska* (22.2.1989).

miten Euroopan ihmisoikeussopimuksessa esitettyjä oikeuksia voidaan rajoittaa. Nämä rajoitusperusteet ovat hyvin samankaltaisia kuin perustuslakivaliokunnan mietinnön pohjalta syntyneet kotimaiset perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset: Ihmisoikeuksien rajoitusten tulee olla ennen kaikkea lainmukaisia, hyväksyttäviä ja demokraattisen yhteiskunnan kannalta välttämättömiä. Lisäksi rajoitusten tulee olla täsmällisiä ja tarkkarajaisia.¹⁷⁷

Tapauksessa *Castells v. Espanja* (1992) ihmisoikeustuomioistuin korosti, että 10 artiklan ensimmäisessä kappaleessa turvattu ilmaisunvapaus edustaa yhtä demokraattisen yhteiskunnan sekä sen kehityksen keskeistä avaintekijää. Tästä syystä artiklan toisessa kohdassa kerrottuja rajoituksia pohdittaessa on otettava huomioon se, että sananvapauden keskiöön kuuluvat moniarvoisuuden, suvaitsevaisuuden sekä avarakatseisuuden nimissä myös brutaalit, jopa shokeeraavatkin ilmaisut.¹⁷⁸ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin korostaakin sitä, että sananvapauden rajoittamisen tulee tapahtua vain, mikäli rajoitukset ovat äärimmäisen huolellisesti perusteltuja sekä sopimusten mukaisia. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 17 artiklaan vedoten Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on todennut, että demokratiaan kuuluvia perustavanlaatuisia periaatteita vastustava ilmaisu ei nauti sanan- ja uskonnonvapauden suojaa. Ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön mukaan uskonnollisen viestinnän perusluonteeseen kohdistuu vaatimus olla käyttämättä sellaisia ilmaisuja, jotka loukkaavat toisten yksilöiden uskonnollisia käsityksiä¹⁷⁹. Näin ollen esimerkiksi uskonnollisten viestien levittäminen väkivaltaisilla keinoilla käyttäen tai muita painostamalla ei kuulu perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän suojan alaan¹⁸⁰.

Euroopan ihmisoikeussopimuksen 9.2 artiklan mukaan henkilön vapaudelle tunnustaa uskontoaan tai uskoaansa voidaan asettaa vain sellaisia rajoituksia, joista on säädetty laissa ja jotka ovat välttämättömiä demokraattisessa yhteiskunnassa yleisen turvallisuuden vuoksi, yleisen järjestyksen, terveyden tai moraalin suojaamiseksi tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi. Lailla säätämisen vaatimus on näin ollen perusedellytys sille, että perus- ja ihmisoikeuksia voidaan

---

¹⁷⁷ Viljanen, J. (1995), s. 377–379 ja (2005), s. 461–520.

¹⁷⁸ *Castells v. Espanja* (1992), § 42.

¹⁷⁹ *Klein v. Slovakia* (31.10.2006), § 47.

¹⁸⁰ PeVM 17/2006 vp. ja *Larissis v. Kreikka* (24.2.1998), § 51–54.

rajoittaa. Lailla säätämisen vaatimuksesta puhutaan myös perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten yhteydessä¹⁸¹.

Uskonnonvapauden rajoittamiseen liittyvä merkittävä ennakkopäätös on muun muassa *Kokkinakis v. Kreikka* (1993). Tapaus käsitteli kotikäynnillä tapahtuneen uskonnollisen käännetyrityksen laillisuutta. Kreikkalaiset viranomaiset olivat tuominneet valittajan proselytismista¹⁸², mutta ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että proselytismituomio rikkoi valittajan uskonnonvapautta. Päätöksen perusteluissa Euroopan ihmisoikeustuomioistuin luonnehti 9 artiklassa turvattua uskonnonvapausoikeutta keskeiseksi modernin demokraattisen yhteiskunnan peruspilariksi. Vaikka tuo pilari on merkittävä ja keskeinen uskovien ihmisten identiteetin ja elämäkatsomuksen peruskivi, muistutti tuomioistuin, että sitä voidaan tarvittaessa myös rajoittaa. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan on tärkeää havahtua siihen todellisuuteen, että nykyaikaisessa demokraattisessa yhteiskunnassa esiintyy samanaikaisesti rinnakkain useita erilaisia uskontoja ja maailmankatsomuksia. Uskonnonvapauden rajoittamista perustellessaan Euroopan ihmisoikeustuomioistuin muistutti, että uskonnonvapauteen liittyy vapaus tunnustaa uskoa sanoin ja teoin. Tuomioistuimen mukaan ”proselytismistä” tuomitun valittajan vapautta tunnustaa uskoaan oli rajoitettu enemmän kuin 9 artikla sallii.¹⁸³ Tapaus osoittaa, että uskonnonvapauteen kohdistuvien rajoitusten on oltava hyvin perusteltuja.

Ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapaus turvaavat vain vakaumuksia, jotka omaavat määrätynlaisen vakuuttavuuden (cogency), vakavuuden (seriousness), yhtenäisyyden (cohesion) ja merkityksen (importance). Ihmisoikeussopimuksen 9 artikla ei siis näin ollen suojaa jokaista tekoa, jonka väitetään syntyneen vakaumuksellisista syistä¹⁸⁴. Näkemykseni mukaan tavallisen uskonnollisen näkemyksen ilmaisemisen voidaan katsoa kuuluvan keskeisellä tavalla ihmisoikeussopimuksen 9 artiklan suojaaman uskonnonvapauden ydinalueeseen. Tätä näkemystä puoltaa niin kutsutun Soering-tapauksen (1989) yhteydessä esitetyt huomiot siitä, että Euroopan ihmisoikeussopimusta tulkittaessa on kiinnitettävä

---

¹⁸¹ PeVL 26/2013 vp. s. 3–4 ja Perustuslain 80 §.

¹⁸² Proselytismi tarkoittaa pyrkimyksiä vaikuttaa toisen henkilön uskonnolliseen vakaumukseen esimerkiksi hyväksikäyttämällä tämän alhaista ymmärryksen tasoa.

¹⁸³ Pellonpää, M. et al., (2012), s. 846.

¹⁸⁴ Ks. *Leyla Sahin v. Turkki* (suuri jaosto 2005), kohta 105, *Ahmet Arslan ym. v. Turkki* (2010) ja Pellonpää, M. et al., (2012), s. 705.

huomiota erityisesti siihen, että kyseinen sopimus on luotu ihmisoikeuksien ja perusvapauksien turvaamiseksi. Kuten aiemmin tässä tutkimuksessa olen todennut, ihmisoikeussopimuksen tarkoitus ja päämäärä edellyttävät, että sopimuksen määräyksiä tulkitaan ja sovelletaan niin, että ihmisoikeussopimuksen tarjoamat suojakeinot olisivat myös tosiasiallisesti tehokkaita sekä oikeasuhtaisia. Turvattujen oikeuksien ja vapauksien tulkinnan tulee olla yhdenmukainen ”yleissopimuksen, demokraattisen yhteiskunnan ihanteiden ja arvojen ylläpitämiseksi ja edistämiseksi tarkoitetun asiakirjan yleisen hengen kanssa”.

On tärkeää havaita, että yksilön sisäistä vakaumuksellista kokemusta ei voida milloinkaan rajoittaa. 9 artiklan 1 kappaleen ajatuksen-, omantunnon- ja uskonnonvapautta voidaan 2 kappaleen valossa rajoittaa sopimuskohdassa mainituin edellytyksin vain uskontoon liittyvän ilmaisun osalta, ja sitäkin vain myöhemmin esitettyjen tarkkojen perusteiden kautta. Sen sijaan kaikkinaisen puuttuminen yksilön sisäiseen ajatuksen- ja omantunnonvapauteen tai vapauteen valita oma vakaumuksensa on artiklan valossa kiellettyä.¹⁸⁵ KP-sopimuksen valossa mielipiteenvapautta voidaan pitää absoluuttisena. Tämä tarkoittaa sitä, ettei siihen voida legitiimillä tavalla puuttua, sillä mielipiteet kuuluvat suojatun yksityisyyden piiriin. Oikeutta vakaumukselliseen kokemukseen tai mielipiteisiin ei siis voida rajoittaa.¹⁸⁶ Yksilöllä on absoluuttinen oikeus valita itse oma vakaumuksensa.

Sen sijaan vakaumuksen tai mielipiteen julkittuomiseen ilmaisun kautta voidaan kohdistaa rajoituksia. Mielipiteenvapautteen verrattuna sananvapaus on suhteellista: Tietyin laissa esiteltyin edellytyksin sitä voidaan tarvittaessa rajoittaa. Vaikka yksilöllä on oikeus mielipiteeseensä, mielipiteiden ilmaiseminen on sen sijaan julkisuuden piiriin kuuluva asia, jolla voidaan nähdä olevan yhteiskunnallisesti merkittäviä vaikutuksia. Sama koskee vakaumuksellisten kokemusten ilmaisemista. KP-sopimuksen 19 artikla suojaa ilmaisuvapautta niin yksityistenkin tahojen kuin viranomaisten puuttumiselta.¹⁸⁷ Kysymys ei ole siitä, nauttiiko jokin tietty ilmaus sananvapauden suojaa ollenkaan, vaan siitä, kuinka pitkälle ilmausta suojataan¹⁸⁸. KP-sopimuksen 19 artiklan kolmannessa kappaleessa tehdään selkoa yksilön

---

¹⁸⁵ Pellonpää, M. et al., (2012), s. 847.

¹⁸⁶ Pellonpää, M. et al., (2012), s. 867.

¹⁸⁷ Kortteinen, J. (1996), s. 158.

¹⁸⁸ Neuvonen, R. (2015), s. 26.

ilmaisuvapauden rajoittamisesta ja sen edellytyksistä. Kyseisen artiklan kohdan mukaan vapauksien käyttö merkitsee erityisiä velvollisuuksia ja erityistä vastuuta. Vapaudet voidaan sen tähden saattaa tiettyjen rajoitusten alaiseksi, mutta näiden tulee olla laissa säädettyjä ja sellaisia, jotka ovat välttämättömiä toisten henkilöiden oikeuksien tai maineen kunnioittamiseksi sekä valtion turvallisuuden tai yleisen järjestyksen terveydenhoidon tai moraalin suojelemiseksi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintakäytäntöön suhteellisen vahvasti vakiintunut oppi erityyppisten ilmaisujen erilaisista suojatasoista kuitenkin osoittaa, ettei kaikkea ilmaisua suojata samalla tavalla, vaan vapaata ilmaisua on siedettävä eri tavoin eri asiayhteyksissä: Ilmaisuvapaudella on olemassa vahva ydinalue, johon kuuluvaa ilmaisua suojataan vahvasti. Jotkin ilmaisun muodot sen sijaan kuuluvat lähemmäs ilmaisuvapauden reuna-aluetta, jossa ilmaisun laajuus on rajoitetumpaa.¹⁸⁹

Yhdysvaltain korkeimman oikeuden ratkaisema oikeustapaus *Snyder v. Phelps* (2011) luo mielenkiintoisen katsauksen vihapuheen ja uskonnollisen ilmaisun välisten rajatapauksen ratkaisemiseen. Vaikka kyseinen tapaus on ratkaistu Yhdysvalloissa paikallisen oikeusjärjestelmän tarjoamia välineitä, periaatteita ja sääntöjä hyödyntäen, eikä ole siten suoraan verrattavissa vaikkapa kotimaisiin tapauksiimme, on kyseisen tapauksen tarkastelu siitä huolimatta näköaloja avartavaa. Tapauksessa edesmenneen Snyderin sukuun kuuluneen sotilashenkilön hautajaisissa oli esillä paikallisen kirkon toimesta muun muassa kylttejä, joissa Jumalaa kiitettiin sotilaiden kuolemasta. Suvun edustaja Albert Snyder nosti syytteen paikallista Westboron kirkkoa sekä sen edustajia kohtaan. Snyder kuitenkin hävisi oikeusjutun useissa eri oikeusasteissa. Perusteluissaan tuomioistuimet totesivat, että uskonnon edustajien ilmaisuvapaus on turvattu huolimatta siitä, että ilmaisut ovat loukkaavia ja brutaaleja. Tapauksen valossa voitaneen todeta, että Yhdysvalloissa yksilön ilmaisuvapaus nähdään eurooppalaista käytäntöä vahvempana ja vaikeammin rajoitettavana. Korostan edelleen, ettei tapausta voi suoraan verrata esimerkiksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisuihin näiden kahden oikeusjärjestelmän välisten erojen vuoksi: jännitteet uskonnonvapauteen kuuluvan ilmaisun sekä rangaistavan vihapuheen välillä ovat kuitenkin lähtökohtaisesti samoja.

---

¹⁸⁹ Ks. Arai, Y. (2014), s. 46.

3.4 Uskonnollisen ilmaisun rajoittaminen

Niin kutsutun puuttumattomuuden periaatteen näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää, että voidaan kohtuullisella tarkkuudella tietää, missä uskonnollisen ilmaisun rajat kulkevat.¹⁹⁰ Klassisessa merkityksessä ilmaisunvapaus tarkoittaa sellaista yksilön negatiivista vapausoikeutta suhteessa valtioon, jossa yksilön oikeutta ilmaista itseään vastaa valtiolle asetettu velvollisuus olla estämättä tai vaikeuttamatta tämän vapauden käyttöä. Oikeudellisesti tämä tarkoittaa sitä, ettei valtiolla ole valtiosääntöoikeudellista kompetenssia puuttua ilmaisunvapauden alaan kuuluvaan toimintaan.¹⁹¹ Puuttumattomuuden periaate merkitsee oikeudellisesti sitä, että uskonnollisen ilmaisun rajoituksia on arvioitava ensinnäkin tarkastelemalla uskonnollisen ilmaisun suojan erityispiirteitä ja oikeusjärjestyksessämme olevia perusoikeuksien rajoittamista koskevia periaatteita. Uskonnollisen ilmaisun kriminalisoinnin on perus- ja ihmisoikeusnäkökulmasta täytettävä samanaikaisesti monia eri rajoitusperusteita: Ensinnäkin kriminalisoinnin on täytettävä sanan- ja uskonnonvapauden rajoittamisen perusteet sekä kansallisessa lainsäädännössä ja valtiosopimuksissa esitetyt rajoitusperusteet. Lisäksi on otettava huomioon mahdolliset muut erityistä oikeudellista suojaa nauttivat ilmaisumuodot, mikäli ne liittyvät kyseessä olevaan uskonnolliseen ilmaisuun. Jos uskonnollinen ilmaisu tapahtuu taiteen välityksellä, on otettava huomioon myös taiteen vapaus.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimien on kehittänyt itselleen testin, jota se käyttää apuna selvittäessään, milloin sen ratkaistavaksi tullessa tapauksessa on rikottu valittajan sananvapautta ja milloin ei. Tämä testi jakautuu kolmeen osaan. Testin ensimmäisen osan tavoitteena on selvittää, onko valittajan sananvapautta rajoitettu vai ei. Mikäli sananvapautta on rajoitettu, siirrytään testin toiseen vaiheeseen, jonka tarkoituksena on selvittää, oliko tehty rajoitus laissa säädetty¹⁹² ja päämäärältään hyväksyttävä¹⁹³.

---

¹⁹⁰ Puuttumattomuuden periaatteesta Rautiainen, P. (2012), s. 59–66.

¹⁹¹ Rautiainen, P. (2012), s. 59–60 ja Hoikka, M. (2009), s. 36.

¹⁹² Lailla säätämisen vaatimukseen liittyy keskeisellä tavalla se, että kyseessä olevan lain on oltava riittävän tarkkarajainen sekä helposti saatavilla. Ks. esim. PeVM 25/1994 vp. s. 5 ja Viljanen, V. P. (2001), s. 190–200.

¹⁹³ Sananvapauden rajoitusten hyväksyttävät päämäärät on kirjattu Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10. artiklan toiseen kohtaan.

Mikäli näin oli, siirrytään testin kolmanteen vaiheeseen. Testin viimeisessä vaiheessa selvitetään, oliko sananvapauden kohdistunut rajoitus välttämätön. Tämä testin kolmas osa jakautuu niin ikään kolmeen vaiheeseen, joiden kautta valtio saa itse oman harkintamarginaalinsa rajoissa tarkastella sananvapauden kohdistamansa rajoituksen yhteiskunnallista pakottavuutta, oikeasuhtaisuutta ja perustelujen riittävyttä¹⁹⁴. Tässä testissä esiintyneitä vaiheita ja perusteluita voi mielestäni hyödyntää myös tarkasteltaessa uskonnolliseen puheeseen kohdistuvia rajoituksia.

Millä perusteilla uskonnollista ilmaisua voidaan rajoittaa? Kuten edellä totesin, tarkastelujeni valossa on siis täysin yksiselitteistä, että sekä sanan- että uskonnonvapaudet suojaavat uskonnollista ilmaisua. Tärkeä kysymys on kuitenkin myös se, mihin rajaan asti kyseiset vapaudet suojaavat sitä. Näiden rajojen selvittämisessä apuna toimivat ennen kaikkea perusoikeuksien yleiset rajoitusedellytykset, joita voi soveltaa kaikkien perusoikeuksien – myös sanan- ja uskonnonvapauden – rajoittamiseen. Edellä esitettyjen säädösten ja sopimustekstien valossa on ilmeistä, ettei uskonnolliseen puheeseen voi kohdistua ainakaan sellaisia rajoituksia, jotka eivät täytä näitä perusoikeuksien rajoitusedellytyksiä. Käytännössä katsottuna uskonnollisen puheen rajoittamisessa on kyse yksilön ilmaisuvapauden rajoittamisesta: sellaisia ilmaisuja, joita ei voida säädösten tai tapaoikeuden valossa voida pitää sanan- ja uskonnonvapauden tai muiden perus- ja ihmisoikeuksien alaan kuuluvina, voidaan rajoittaa myös uskonnollisen puheen ollessa kyseessä. Jotkin tällaisista rangaistavista ilmaisuista on määritelty laeissa¹⁹⁵, toiset kansainvälisissä sopimuksissa¹⁹⁶.

On huomionarvoista, että uskonnollinen ilmaisu nauttii esimerkiksi poliittisen ilmaisun tavoin erityistä sananvapaudellista suojaa. Rajoittamisen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että rajoittamisessa on otettava huomioon uskonnollisen ilmaisun erityisen vahva sananvapaudellinen asema: uskonnollinen ilmaisu kuuluu sanan- ja uskonnonvapauden ytimeen, ja sen rajoittamisen perusteluiden tulee olla poikkeuksellisen vahvoja.

---

¹⁹⁴ Ks. esim. Mariapori v. Suomi, kohdat 50–55. Kyseinen tapaus johti paitsi suomalaisten tuomioistuinten käytäntöjen muutokseen, niin myös rikoslain muutokseen. Tämä kehityksen taustalla on vaikuttanut Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tulkintajatkumon kehittyminen eli niin kutsutut Axel Springer -kriteerit.

¹⁹⁵ Esimerkiksi rikoslain 11. luvun 10 §.

¹⁹⁶ Esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen 10. artiklan 2. kohta.

Räsäsen tapauksen kaltaisten sananvapauteen kohdistuvien luonteeltaan voimakkaiden jälkikäteisten puuttumisten voidaan nähdä vaikuttavan sananvapauteen sekä näin ollen myös uskonnolliseen puheeseen monella tapaa. Vihapuheella onkin kaksisuuntainen vaikutus julkiseen keskusteluun: Yhtäältä erilaisten mielipiteiden kirjo voi kaventua julkisessa keskustelussa vallitsevan pelon ja vihan ilmapiiriin vuoksi. Toisaalta samaan aikaan pohdittavaksi tulee, kuinka paljon ja millä perusteilla sananvapautta voidaan rajoittaa, jos sitä käyttämällä uhataan tai loukataan jotakuta. Käyttäjien itsesensuuri sekä liiallinen median eettinen harkinta voivat muodostua sananvapauden esteeksi. Esimerkiksi verkkokeskustelujen liian tiukka, epäjohdonmukainen ja läpinäkymätön moderoiminen saattaa vaikeuttaa sananvapauden toteutumista sekä vapaata keskustelua. Sananvapaus sekä uskonnonvapaus saattavat olla uhattuna, mikäli vihapuheeseen liittyvät tulkinnat muodostuvat liian ahtaiksi.¹⁹⁷ Mielestäni nämä huomiot näkyvät erityisen selkeästi työni lähtökimmokkeena toimineessa Päivi Räsäsen tapauksessa. Näkemykseni mukaan julkisessa keskustelussa vallitseva pelon ja vihan ilmapiiri vaikuttaa vahingollisesti yksilöiden mielipiteenilmaisuuksiin. Ihmiset eivät enää uskalla ilmaista omia, ehkä valtavirrasta poikkeavia, mielipiteitään, sillä he pelkäävät joutuvansa jopa rikostutkinnan kohteeksi. Epäjohdonmukaisuus yksilönilmaisuuksiin liittyvien rikostutkintojen käynnistämiseksi on omiaan lisäämään tätä pelkoa¹⁹⁸. Mielestäni sananvapauden rajoittamisessa on entistäkin huolellisemmin käytettävä tarkoin määriteltäviä rajoitusedellytyksiä, jotta kaikenlainen epäjohdonmukaisuus ja epävarmuus yksilönilmaisun rajoittamisessa voitaisiin kitkeä pois. Kynnys lähteä rajoittamaan perusoikeuksia tulisi näkemykseni mukaan olla pikemminkin liian korkea kuin turhan matala.

Tässä luvussa tekemieni tarkastelujeni tavoitteena ei ole ollut luoda yksityiskohtaista ja tyhjentävää kuvausta kaikista tilanteista, joissa uskonnollista ilmaisua voidaan rajoittaa. Sen sijaan olen pyrkinyt luomaan yleiskuvan uskonnollisen ilmaisun nauttimasta vahvasta perus- ja ihmisoikeudellisesta suojasta sekä sen rajoittamisen edellytyksistä.

---

¹⁹⁷ Pöyhkäri, R. et al. (2013), s. 157 ja 159–161.

¹⁹⁸ Esimerkkinä Päivi Räsäsen tapaus: Poliisi päätti olla käynnistämättä rikostutkintaa Räsäsen vuonna 2004 julkaistusta kirjoituksesta. Valtakunnansyyttäjä punnitsi sanan- ja uskonnonvapautta eri tavalla kuin poliisi, ja päätti aloittaa kirjoituksesta rikostutkinnan. Ylen uutinen: *Päivi Räsäsen kirjoituksesta aloitetaan esitutkinta – Epäilläään kiihottamisesta kansanryhmää vastaan*.

4 YHTEENVETO JA POHDINTAA

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut erästä yhteiskunnallisessa ja oikeudellisessa keskustelussa varsin vähälle huomiolle jäänyttä ilmaisun muotoa – uskonnollista ilmaisua. Tutkielmani lähtökohta oli, että uskonnollisen ilmaisun ja rangaistavan vihapuheen väliset rajat ovat epäselvät. Tutkimuskysymykseni kuului seuraavalla tavalla: *Missä rangaistavan vihapuheen ja sallitun uskonnollisen ilmaisun välinen raja kulkee sanan- ja uskonnonvapauden uskonnolliselle ilmaisulle antaman perus- ja ihmisoikeudellisen suojan näkökulmasta?* Löytääkseni syvempää uskonnollista ilmaisua koskevaa ymmärrystä olen tarkastellut sananvapautta ja uskonnonvapautta keskeisinä perus- ja ihmisoikeuksina, käynyt läpi uskonnollisen ilmaisun suhdetta paitsi sanan- ja uskonnonvapauteen myös muihin ilmaisun muotoihin – esimerkiksi politiikan ja taiteen vapauteen – sekä vihapuheeseen ja luonut katsauksen uskonnollisen ilmaisun rajoittamisen edellytyksiin. Näkemykseni mukaan uskonnollista ilmaisua ei voida tarkastella ainoastaan perusoikeudellisessa ulottuvuudessa. Maamme ratifioimien valtiosopimusten vuoksi myös ihmisoikeusnäkökulman huomioon ottaminen on välttämätöntä. Vaikka yksilöiden oikeudet ovatkin kansallisessa perustuslaissamme mitä suurimmassa määrin kansainvälisiä asiakirjoja paremmin turvatut, on erilaisten kansainvälisten sopimusten tarkastelu tuonut tervetullutta lisänäkökulmaa tarkasteluni tueksi.

Käyttämäni lähestymistapa on ollut ennen kaikkea oikeusdogmaattinen ja perus- sekä ihmisoikeuslähtöinen. Pyrkimykseni luoda uutta tietoa uskonnollisesta ilmaisusta sekä sen rajoista on kanavoitunut pääasiassa laintulkinnan kautta, mutta myös perus- ja ihmisoikeudet, sekä niiden tarkastelu Wienin yleissopimuksessa esitettyjen periaatteiden, kuten vilpittömän mielen periaatteen sekä sanamuodon mukaisen tulkinnan periaatteen kautta ovat näytelleet työssäni merkittävää roolia. Myös oikeuskäytännöllä, etenkin EIT:n ratkaisuilla, on ollut tärkeä osa tutkimustyössäni: silloin kun lakien ja säädösten sekä valtiosopimusten sanamuodot eivät ole olleet yksiselitteisiä, on erilaisten oikeustapausten tarkasteleminen auttanut saavuttamaan syvempää ymmärrystä. Kansainvälisoikeudellinen ulottuvuus on tuonut selkeyttä

erityisesti silloin, kun kotimainen lainsäädäntö on avartanut jotakin ilmiötä vain niukasti.

Yksilön ilmaisuvapauksien sekä rangaistavan vihapuheen suhde on usein kompleksinen. Yksilöille muun muassa sanan- ja uskonnonvapauksien kautta luotu oikeus omien mielipiteiden, näkemysten ja kokemusten julkittamiseen erilaisten ilmaisun muotojen kautta saattaa tuottaa myös ei-toivottuja ylilyöntejä silloin, kuin sallitun ilmaisun rajat rikkoutuvat ja astutaan rangaistavan vihapuheen puolelle.

Toisaalta liian ankarien ilmaisua rajoittavien vihapuhesäädösten voidaan nähdä kaventavan ennen kaikkea sananvapautta ja siten hankaloittavan esimerkiksi ulostuloja julkisessa keskustelussa. Professori Tapio Puolimatkan mukaan vihapuheen tukahduttamiseen lainsäädännöllä liittyy merkittäviä ongelmia. Puolimatkan mukaan vihapuhelait estävät avoimen keskustelun, jolloin vihapuheen juurisyyt jäävät kätköön. Vihapuheen taltuttamisen tulisi tapahtua sensuurin sijaan analysoimalla ja kritisoimalla vihapuhetta. Yhdysvaltalainen tuomari Anthony Kennedy on todennut: *”Lakia, jota voidaan käyttää loukkaavaksi koettua puhetta vastaan, voidaan käyttää vähemmistöjä ja erilaisia mielipiteitä vastaan kaikkien haitaksi. – Sen sijaan meidän luottamuksemme on oltava vapaassa keskustelussa, joka tapahtuu demokraattisessa yhteiskunnassa.”*¹⁹⁹

Näiden kahden ilmiön – vihapuheen ja sananvapauden – välinen suhde on jatkuvien jännitteiden alainen: tämä näkökulma oli jatkuvasti läsnä tutkimustyössäni. Vihapuheen sekä sanan- ja uskonnonvapauden keskinäisistä suhteista julkaistuista lukuisista tutkimuksista huolimatta olen sitä mieltä, ettei vihapuheen ympärille kietoutuvista ilmiöistä vallitse vielä läheskään selkeää kokonaiskuvaa. Jokseenkin hämärän peittoon on jäänyt esimerkiksi se, missä kulkevat rangaistavan vihapuheen ja uskonnollisen ilmaisun väliset rajaviivat. Vihapuheeseen liittyvät ilmiöt vaikuttavat olevan varsin jännitteisiä: vaikka sanan- ja uskonnonvapaus sekä vihapuhelainsäädäntö velvoittaa periaatteessa kaikkia yhteiskunnassa toimivia tahoja yhdenvertaisella tavalla, tuntuu, ettei eri tahoja kuitenkaan kohdella keskenään tasapuolisesti. Yhteiskunnallinen keskustelu tuntuu nimittäin olevan täynnä ihmisten esittämiä havaintoja ja kokemuksia siitä, että toisia kohdellaan eri tavalla kuin heitä.

---

¹⁹⁹ Puolimatka, T. (2020), s. 16–17.

Mistä tämä ilmiö johtuu? Onko niin, että sanan- ja uskonnonvapaus koskettavat eri tavalla eri tahoja? Onko edellisessä kappaleessa mainitsemani kansallisen ja kansainvälisen tason välinen vuorovaikutus jopa omiaan sekoittamaan käsityksiämme sanan- ja uskonnonvapauden rajoista?

Sanan- ja uskonnonvapautta tarkastelevissa luvuissa syvennyin tutkimaan sitä, mitä sanan- ja uskonnonvapautteen liittyvät lait ja muut asiakirjat kertovat näiden vapauksien sisällöstä sekä niiden suhteesta uskonnolliseen ilmaisuun. Kyseisen luvun tavoitteena oli luoda selkeä kokonaiskuva aihetta koskevasta oikeustilasta. Tarkastelujeni apuna toimivat ennen kaikkea ne valtiosopimuksiin liittyvät tulkinnalliset ohjeet, joista tein selkoa valtiosopimusten tulkintaperiaatteita käsittelevässä luvussa. Valtiosopimusten yleisluontoisuus edellytti noiden tulkintaperiaatteiden vahvaa hyödyntämistä ja tarkastelua: ihmisoikeusnormit asettavat loppujen lopuksi verrattain väljän oikeudellisen kehikon kansalliselle lainsäätäjälle. Valtiosopimusten tulkintaperiaatteiden, yksilön ilmaisuvapauden kannalta keskeisimpien perus- ja ihmisoikeussäännösten sekä aiheeseen liittyvän tapaoikeuden tarkastelun kautta havaitsin, että sanan- ja uskonnonvapauksille kuuluu perus- ja ihmisoikeuksina sekä perus- ja ihmisoikeussäännöksenä tavallisia säännöksiä vahvempi lainvoima, erityinen pysyvyys sekä loukkaamattomuus: syynä tälle erityiselle asemalle on se, että erityisesti näiden kahden vapauden on katsottu olevan demokraattisen yhteiskunnan toiminnan kannalta keskeisiä ja välttämättömiä²⁰⁰. Sanan- ja uskonnonvapautteen liittyvien säädösten sekä niiden esitöiden tarkastelujen kautta totesin, että uskonnollinen ilmaisu on sekä sanan- että uskonnonvapauden vahvasti suojaamaa.

Uskonnonvapautteen kiinteästi kuuluva oikeus vakaumuksen ilmaisemiseen lähentää uskonnonvapautta sananvapautteen. Uskonnollinen ilmaisu onkin monien päällekkäisten ja lomittaisten ilmaisuvapautteen liittyvien perus- ja ihmisoikeuksien monitasoinen yhdistelmä. Taiteen ja poliittisen ilmaisun vapautta uskonnollisen ilmaisun vapautteen vertaavassa luvussa tavoitteenani oli löytää mahdollisia oikeudellisia yhtäläisyyksiä vahvaa perus- ja ihmisoikeudellista suojaa nauttivien taiteen ja poliittisen ilmaisun sekä uskonnollisen ilmaisun välillä. Uskonnollisella ilmaisulla on tarkastelujeni valossa paljon yhteistä myös perustuslain erityissuojaa

---

²⁰⁰ *Castells v. Espanja*, kohta 42.

nauttivaan taiteen vapauden sekä oikeuskäytännön valossa erityistä sananvapaudellista suojaa nauttivan poliittisen ilmaisun kanssa. Tätä näkökulmaa perustelee myös se, että oikeuskäytännössä ja tutkimuskirjallisuudessa on todettu, että uskonnonvapauden tarjoama suoja koskettaa puhtaasti uskonnollisten tahojen lisäksi myös muita uskontoon verrattavia vakaumuksia: havaitsin, että eron tekeminen puhtaasti uskonnollisten toimijoiden, poliittisten tahojen tai uskonnollissävyytteisten poliittisten ryhmittymien välillä on haastavaa, joskus jopa mahdotonta. Näissä kaikissa on kyse sananvapauteen pohjautuvasta ilmaisusta, vaikkakin niiden vaikuttimet ovat erilaisia. Tarkastelin tutkimuksessani taiteella ja poliittisella puheella olevaa sananvapaudellista erityissuojaa. Havaitsin, että näillä kahdella on erityisen vahva sananvapaudellinen suoja: sellaiset ilmaisut, jotka normaalisti katsottaisiin rangaistaviksi, voivat olla oikeutettuja taiteen tai poliittisen ilmaisun keinoin esitettyinä. Havaitsin lisäksi, että myös uskonnollinen ilmaisu on taiteen ja politiikan tavoin katsottava yhteiskunnan kannalta keskeiseksi ilmaisumuodoksi, minkä vuoksi sama vahva erityissuoja voidaan ulottaa koskettamaan myös sitä. Huomasin tutkimustyötä tehdessäni, että joissakin tilanteissa useat eri perus- ja ihmisoikeudet voivat suojata samaa ilmaisua samanaikaisesti: esimerkiksi uskonnollisaiheinen kantaottava maalaus nauttii samanaikaisesti sekä uskonnonvapauden, sananvapauden sekä taiteen vapauden suojaa. Miten tämä monien oikeuksien ja vapauksien samanaikainen suoja näkyy kyseisen ilmaisun oikeudellisen suojan tasossa? Se, että jotakin ilmaisua suojaa samaan aikaan monta eri oikeutta ja vapautta, ei luonnollisestikaan heikennä tuon ilmaisun nauttimaa perus- ja ihmisoikeudellista suojaa. Tarkastelujeni valossa usean eri oikeuden ja vapauden tarjoama samanaikainen suoja ulottaa suojatun ilmaisun suojan horisontaalisesti laajemmalle. Tätä tekemääni löydöstä olisi paikallaan tarkastella syvällisemmin tulevilla tutkimuksissa.

Eri perus- ja ihmisoikeuksien väliset jännitteet näyttäytyivät vahvoina tarkastellessani uskonnollisen ilmaisun perus- ja ihmisoikeudellisia edellytyksiä. Epäselvyydet sekä kollisiotilanteet ovat perus- ja ihmisoikeuskentällä nähdäkseni varsin yleisiä. Näin on asian laita myös uskonnollisen ilmaisun kohdalla. Wienin yleissopimuksessa esitetty perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkintatapa sekä sanamuodon mukainen tulkinta toimivat vahvoina uskonnollisen ilmaisun oikeuttajina sekä selvensivät kollisiotapauksia.

Erityisen huomionarvoista on se, ettei uskonnollisen ilmaisun sisältöä ja erityisasemaa ole selkeästi kirjattu mihinkään lakiin: tästä syystä näihin liittyvät johtopäätökset oli tehtävä laintulkinnan keinoin sekä tuomioistuinratkaisuja tarkastelemalla. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen sekä kansallisen perusoikeusjärjestelmän välinen tiivis vuoropuhelu näkyy selkeästi vihapuheeseen ja kansanryhmää vastaan kiihottamiseen liittyvissä tuomioistuinratkaisuissa. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännössä tarkastellaan laajasti ja monipuolisesti sananvapauden ja kansanryhmää vastaan kiihottamisen välisiä rajoja. Kiihottaminen kansanryhmää vastaan voi tapahtua varsin monella eri tapaa: oikeustapausten perusteella se kohdistuu useimmiten etniseen, rodulliseen, uskonnolliseen tai aatteelliseen ryhmään.

Sanan- ja uskonnonvapauden sekä uskonnollisen ilmaisun rajoittamista tarkastelevassa luvussa etsin uskonnollisen ilmaisun rajoja. Vihapuhe asettaa sanan- ja uskonnonvapauden monien haasteiden sekä paineiden alaiseksi. Vihapuheen torjuminen edellyttää välttämättä ilmaisuvapauden rajoituksia. Silloin kun rajoitetaan yksilön oikeutta ilmaista itseään, liikutaan kuitenkin lähellä sensuuria tai ilmaisuvapauden kaventumista. Havaitsin, että sananvapauden perusajatukseen sisältyy niin kutsuttu sisältö- ja välineneutraalisuuden periaate: myös aggressiivinen ja hyökkäävä ilmaisu nauttii lähtökohtaisesti sananvapauden suojaa kuin mikä tahansa muukin ilmaisu. Valtiosääntöoikeudelliselta ydinsisällöltään uskonnonvapaus- ja sananvapausoikeudet merkitsevät oikeutta oman maailmankatsomuksen mukaiseen toimintaan siihen rajaan asti, kun tämän vapauden käyttäminen ei loukkaa muiden vastaavaa oikeutta. Tärkeä kysymys onkin, että missä tuo raja ylittyy. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin katsoo oikeuskäytännössään sananvapauden periaatteiden sallivan ihmisoikeussopimuksen 10 artiklan varauksin jopa loukkaavia, huolestuttavia tai järkyttäviä julkilausumia sekä jopa provokaatiota. Tästä huolimatta sananvapauden alaa ei voida kuitenkaan pitää rajoittamattomana. EIT on ratkaisuissaan huomauttanut, että demokratian kulmakiviin kuuluu suvaitsevaisuus ja tasa-arvo. Euroopan ihmisoikeussopimuksen 17 artiklaan vedoten EIT on linjannut, että demokratian perustavia periaatteita vastustava ilmaisu ei nauti sanan- ja uskonnonvapauden suojaa. Mutta milloin kyseessä todella on kiihottaminen kansanryhmää vastaan, ja milloin kyse on vain sananvapauden rajoissa tapahtuvasta ilmaisusta? Rangaistava vihapuhe on kyettävä erottamaan muusta vihapuheesta. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan henkilöitä tai henkilöryhmiä loukkaavat vihapuheet eivät kuulu sananvapauden alaan.

Tämä ajattelutapa on nähtävissä esimerkiksi EIT:n ratkaisussa *Erbakan v. Turkki* (6.7.2006).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön pohjalta on eriteltävissä seuraavat neljä osa-aluetta, joilla on vaikutusta siihen, onko kyseessä rangaistava vihapuhe vai ei: näitä tarkasteltavia osa-alueita ovat muun muassa motiivi, tekijän yhteiskunnallinen asema, ilmaisumuoto ja -kanava sekä niiden vaikutus ja konteksti. Uskonnollisen ilmaisun rajoittamisessa on kysymys sanan- ja uskonnonvapauden sekä perus- ja ihmisoikeutena erikseen turvatus erityisen uskonnollisen ilmaisun vapauden hyväksyttävien rajoitusperusteiden punninnasta²⁰¹. Uskonnollisen ilmaisun kriminalisoinnin on täytettävä samanaikaisesti useita rajoitusperiaatteita: Rajoituksien on oltava linjassa perustuslaissa esitettyjen sanan- ja uskonnonvapautta koskevien säännösten sekä kansainvälisten sopimusten luomien velvoitteiden kanssa. Lisäksi niiden tulee täyttää perus- ja ihmisoikeuksien yleiset rajoitusperusteet sekä ottaa huomioon uskonnollisen ilmaisun erityissuoja. Kaikkinaisten uskonnolliseen ilmaisuun kohdistuvien rajoitusten tulee hakea oikeutuksensa perusoikeuspunninnasta, jossa uskonnollisen ilmaisun rajoittamista puoltavat oikeushyvät katsotaan painavammiksi kuin uskonnollisen ilmaisemisen vapaus. Perusoikeuksien avoimien ja tulkinnanvaraisten rajoitusedellytysten tulkintavastuu on annettu ensisijaisesti eduskunnan perustuslakivaliokunnalle. Totesin työssäni, että perustuslain 22 §:n mukainen julkisen vallan perusoikeuksia koskeva turvaamisvelvoite aiheuttaa sen, että perusoikeuksien rajoitusedellytysten arviointia on suoritettava lainsäädäntöprosessin kaikissa vaiheissa.

Suomalaisessa sananvapauslainsäädännössä eräs keskeisistä periaatteista on, ettei sananvapauteen tulisi puuttua enempää kuin on pakko. Tämän niin kutsutun puuttumattomuuden periaatteen näkökulmasta on ensiarvoisen tärkeää, että voidaan kohtuullisella tarkkuudella tietää, missä uskonnollisen ilmaisun rajat kulkevat. Puuttumattomuuden periaatteen kautta avautuu jännittävä näköala tämän tutkimuksen alussa viittaamaani Päivi Räsänen tapaukseen, josta ei tätä kirjoittaessa ole vielä saatu ratkaisua. On mielenkiintoista nähdä, mihin suuntaan tapaus kulkee. Eräs työni tärkeimpiä johtopäätöksiä on se, että kritiikki ja arvostelu kuuluu mitä keskeisimmällä tavalla osaksi yksilön jokapäiväistä ilmaisuvapautta. Arvostelu ja kritiikki on sallittua

---

²⁰¹ Rautiainen, P. (2015), s. 209.

näin ollen myös uskonnollisessa puheessa. Kaikella on kuitenkin rajansa: on huomionarvoista, että esimerkiksi uhkailu, solvaaminen tai panettelu eivät kuulu osaksi sallittua ilmaisua: esimerkiksi homoseksuaalisuuden kutsuminen syöväksi on näin ollen kyseenalaista. Sen sijaan, että homoseksuaalisuutta kutsuttaisiin syöväksi, voisi sitä arvostella jollakin sellaisella tavalla, joka ei solvaa kohderyhmää²⁰². Arvostelu ja kritiikki on täysin sallittua, mutta ei kaikissa muodoissaan. Ilmaisun rangaistavuuden rajoja pohdittaessa on otettava huomioon se, että uskonnollista ilmaisua suojaa erityinen sanan- ja uskonnonvapaudellinen suoja.

Tämän tutkimuksen alkulehdillä viittasin Päivi Räsästä koskeviin juridisiin prosesseihin. Päivi Räsäsen tapauksessa on otettava vahvasti huomioon kaikki ne perus- ja ihmisoikeusmyönteiset näkökohdat, joita tässä tutkimuksessa on tarkasteltu. Uskonnollinen ilmaisu kuuluu poliittisen ja taiteellisen ilmaisun kanssa sananvapauden ydinalueeseen. Näkemykseni mukaan puuttumattomuuden periaatteen sekä kaikkien tässä työssä esitettyjen vahvojen sanan- ja uskonnonvapautta, uskonnollista sekä poliittista ilmaisua turvaavien säännösten valossa Räsäsellä on ollut vahva oikeutus ilmaista itseään ja näkemyksiään. Tätä kirjoitettaessa Räsäsen lausunnot ovat siirtyneet jo syyteharkintaan, ja Räsäseen on kohdistunut myös uusia tutkintapyyntöjä. Syyteharkinnan kariutuminen olisi mielestäni Räsäsen tapauksessa kaikkein vahvimmin sanan- ja uskonnonvapautta tukeva ratkaisu. Kyse on priorisoinnista – annetaanko etusija yksilön oikeudelle ilmaista itseään, vaiko yksilön suojalle häntä koskevaa ilmaisua vastaan? En ole ollut tyytyväinen Päivi Räsäsen tapauksen käsittelyyn enkä sen ympärille kietoutuneeseen julkiseen keskusteluun. Nämä ovat mielestäni osoittaneet perus- ja ihmisoikeusmyönteiselle tulkintatraditiolle vieraita näkemyksiä.

Tämä tutkimus on pikemminkin pyrkinyt avartamaan uskonnollisen ilmaisun alaan liittyviä näkökulmia kuin tyhjentävästi määrittelemään kaikkia niitä seikkaperäisiä yksityiskohtia, mitä uskonnollisen ilmaisun ja rangaistavan vihapuheen väliseen suhteeseen voikaan kuulua. Oikeusjärjestys on monikerroksinen kokonaisuus, joka muodostuu erilaisista säännöksistä, periaatteista ja arvoista. Sen kehitykseen ovat vaikuttaneet erilaiset rakenteelliset, historialliset ja yhteiskunnalliset tekijät²⁰³. On

---

²⁰² Hyvänä esimerkkinä tästä on Åke Green -tapaus.

²⁰³ Hallberg, P. et al. (2011). s. 29.

huomionarvoista, että uskonnolliseen ilmaisuun ja vihapuheeseen liittyvät tapaukset on haastavuudestaan sekä moniulotteisuutensa takia arvioitava tapauskohtaisesti. Oikeustapauksissa suoritettava punninta tapahtuu lopulta aina yksittäistapauksissa²⁰⁴. Siihen, miten yksittäinen tapaus oikeudellistuu, vaikuttavat monet tekijät, kuten oikeusjärjestyksen sisäiset periaatteet ja yhteiskunnallinen konteksti. Oikeusjärjestys ei voi etukäteen määritellä sallitun ja kielletyn uskonnollisen ilmaisun rajoja tyhjentävästi: tulkinnan kehitys sekä tapauskohtaisuus näyttelevät merkittävää roolia tapausten ratkaisemisessa. Tapausten ratkaisemisessa merkitystä on myös tällä hetkellä. Normeja tarkastellaan aina tässä hetkessä, mikä vaikuttaa normin tulkintaan: koska normin asettaminen ja soveltaminen tapahtuvat eri aikoina, voivat oikeuteen liittyvät arvot johtaa normin tulkinnassa tapahtuviin muutoksiin, vaikka itse normi pysyisi muuttumattomana.²⁰⁵

Tässä tutkimuksessa tekemieni havaintojen perusteella voin todeta, että vihapuheeseen ja uskonnolliseen ilmaisuun liittyvälle lainsäädännön tarkentumiselle ja selkeytymiselle on merkittävä tarve. Monista aiheeseen liittyvistä ilmiöistä, kuten uskonnollisesta ilmaisusta tai vihapuheesta, ei ole sellaisenaan kirjattu lakiin yhtään mitään: näihin ilmiöihin liittyvä oikeustila on jäänyt epäselväksi ja monitulkintaiseksi, kun ilmiöihin liittyvän oikeudellisen todellisuuden selvittämiseksi on tehtävä laaja-alaisia laintulkintoja ja pitkälle meneviä oikeuskäytäntöön liittyviä tarkastelutoimenpiteitä. Näkemykseni mukaan ennen kaikkea rangaistavan vihapuheen sekä poliittisen ja uskonnollisen ilmaisun määritelmät tulisi lisätä selkeällä tavalla kansalliseen lainsäädäntöön. Myös näiden ilmiöiden tarkka sisältö ja selkeät rajat tulisi kirjata lakiin, jotta tulkinnanvaraisten rajatapausten määrä saataisiin putoamaan. Tämä edesauttaisi myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen saapuvien Suomea koskevien valitusten vähenemistä sekä helpottaisi oikeusistuinten työtaakkaa, kun jokaista tapausta ei tarvitsisi ratkaista yksittäistapauksena.

Uskonnollinen ilmaisu ja siihen liittyvät ilmiöt ovat antoisa tutkimuskohde myös jatkossa: aihepiiriä on tutkittu vähän, ja siinä riittää tutkimista monesta eri näkökulmasta. Mielestäni erityisesti uskonnollisen ilmaisun eri muotojen ja ulottuvuuksien tutkiminen toisi merkittäväällä tavalla lisää ymmärrystä aiheita

---

²⁰⁴ Rautiainen, P. (2015), s. 228.

²⁰⁵ Rautiainen, P. (2015), s. 231 ja 237.

koskevaan tutkimukselliseen kenttään. Eräs jatkotutkimusidea liittyy tässäkin tutkimuksessa esiteltyihin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännön pohjalta syntyneisiin vihapuheen rangaistavuutta määritteleviin kriteereihin²⁰⁶. Näiden oikeuskäytännön synnyttämien parametrien avulla on mahdollista määritellä, milloin vihapuheena pidetty ilmaisu kuuluu sananvapauden alaan ja milloin ei. Uskon, että kyseisten kriteerien syvällisempi tarkastelu auttaa paitsi ennakoimaan paremmin Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen toimintaa myös ymmärtämään aiempaa kattavammin sananvapauden ja vihapuheen rajoja. Olen vakuuttunut siitä, että erilaisten perus- ja ihmisoikeuksien sekä niiden rajojen tutkiminen auttaa luomaan oikeudenmukaisuutta sekä ennustettavuutta perus- ja ihmisoikeuksien alaan liittyvään oikeuskäytäntöön.

---

²⁰⁶ Tulkens, F. (2012), s. 9.